

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

**ARAP BAHRININ YEMEN'DE MEYDANA GETİRDİĞİ SOSYO-
POLİTİK ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

HABİB AYDIN

İstanbul,2019

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

**ARAP BAHARININ YEMEN'DE MEYDANA GETİRDİĞİ SOSYO-
POLİTİK ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

HABİB AYDIN

Danışman: PROF. DR. TİĞİNÇE OKTAR

İstanbul,2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi 508416014 no'lu Habib AYDIN'ın hazırladığı **“Arap Baharının Yemen’de Meydana Getirdiği Sosyo-Politik Etkileri”** konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca **2.9.2019** tarihinde saat **10.30.**'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin **Kabulu** ne OYBİRLİĞİYLE KARAR VERİLMİŞTİR.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Tiğınçe OKTAR	Kabul	Tiğınçe Oktar
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU	Kabul	Ahmet Tabakoğlu
Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER	Kabul	Mehtap Özdeğer

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun **06.09.2019** tarih ve **2019/21-05** sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI

1.1. ARAP COĞRAFYASINA GENEL BİR BAKIŞ	4
1.2. ARAP BAHARI KAVRAMI.....	7
1.3. ARAP BAHARINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	10
1.3.1.Tarihsel Faktörler	11
1.3.2.Siyasal ve Sosyal Faktörler	12
1.3.3.Ekonomik Faktörler	15
1.3.4.Dış Faktörler	17
1.4. ARAP BAHARI VE SOSYAL MEDYA İLİŞKİSİ.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

YEMEN'E BAKIŞ

2.1.YEMEN'İN GENEL TARİHİ	29
2.1.1.Güney Yemen'in Kuruluşu	31
2.1.2.Kuzey ve Güney Yemen'in Birleşmesi	32
2.2.YEMEN'İN DEMOGRAFİK YAPISI	36
2.2.1.Kabileler ve Aşiretler	36
2.2.2.Mezhepler.....	37
2.3.YEMEN'DEKİ ÇATIŞMA ORTAMINA ZEMİN HAZIRLAYAN ETKENLER.....	42
2.3.1.Ekonomik Sorunlar	42
2.3.2.Eğitim.....	44
2.3.3.Toplumsal Bölünme	44
2.3.4.Devlet Geleneğinin Zayıflığı.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP BAHARI VE YEMEN

3.1. YEMEN'DEKİ ÇATIŞMALARIN PANAROMASI	46
3.1.1. Çatışmaların Arka Planı	46
3.1.2. Çatışmaların Yeniden Başlaması	47
3.1.3. Çatışmaların Dış Aktörleri	48
3.2. ARAP BAHARININ YEMEN'DE ETKİLERİ.....	50
3.2.1. Kitlesele Gösteriler ve Ali Abdullah Salih İktidarının Sonlanması	50
3.2.2. Devrim Sonrası Siyasi Aktörler ve Değişim Süreci.....	52
3.2.3. Geçiş Sürecinde Ulusal Diyalog Konferansı (UDK): Kuruluşu, Hedefleri ve Sonuç Bildirgesi	55
3.2.4. Husilerin Yayılması	58
3.2.5. Uluslararası Aktörlerin Tutumu	63
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	81

ÖZET

Modern tarih boyunca iç savaşın yaşandığı Yemen’de Kuzey ve Güney Yemen’in 1990 yılında birleşmesi de iç çatışmaların bitmesini sağlayamamıştır. Ülke genelinde var olan demokratikleşme sorunları, insan hakları, kabile asabiyeti, eğitim sorunları, işsizlik, sağlık sorunları ve bunların tamamını maskeleyen mezhebi farklılıklar uzun yıllardır süregelen çatışmaların nihayete ermesinde en büyük engellerdir.

Üniversite mezunu bir gencin kendini ateşe vermesi sonrasında Tunus’ta başlayan ve ardından birçok Ortadoğu ülkesini etkisi altına alan iktidarı değiştirmeye yönelik toplumsal halk hareketleri bölgede yeni bir sürecin başlamasına yol açmıştır. Dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Yemen yukarıda saydığımız sorunlardan dolayı Arap baharı rüzgarından etkilenmiştir.

Bölgesel aktörlerden Suudi Arabistan’ın başını çektiği Körfez ülkeleri tarafından Yemen’in en önemli aktörlerinden Husilere karşı yapılan müdahaleler ile Husileri destekleyen İran’ın müdahaleleri neticesinde ülke büyük bir girdabın içine hapsolmuş durumdadır. Bu çalışmada Yemen’de mevcut olan sorunlar, bu sorunların tetiklediği çatışmalar, Arap baharının oluşturduğu havanın kısa ve uzun vadede Yemen’e etkileri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Husiler, Ortadoğu, Arap Baharı

ABSTRACT

In Yemen, where civil war has taken place throughout modern history, even the unification of North and South Yemen in 1990 did not ensure the end of internal conflicts. Democratization problems across the country, human rights, tribal irritability, education problems, unemployment, health problems and sectarian differences that mask all of them are the biggest obstacles to end of the long-standing conflicts.

Social popular movements to change the power, which began in Tunisia after a university graduate student set himself on fire, and then which took the influence many Middle Eastern countries, led to the beginning of a new process in the region. Yemen, one of the poorest countries in the world, has been affected by the Arab Spring wind due to the above mentioned problems.

As a result of interventions by Gulf countries led by one of the regional actors, Saudi Arabia, against the Houthis that is one of the most important actors of Yemen and interventions of Iran supporting Houthi, the country is trapped in a large vortex. In this study, the problems in Yemen, the conflicts triggered by these problems, the effects of the Arab Spring on the short and long term Yemen will be examined.

Key words: Yemen, Houthis, Middle East, Arab Spring

KISALTMALAR

YSP: Yemen Sosyalist Partisi

GPC: Genel Halk Kongresi (General People's Congress)

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AB: Avrupa Birliği

KİK: Körfez İşbirliği Konseyi

UDK: Ulusal Diyalog Konferansı

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BM: Birleşmiş Milletler

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

AL: Arap Birliği

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

İHA: İnsansız Hava Aracı

ABCFM: Amerikan Yabancı Misyoner Komisyonu Kurulu (American Board of Commissioners for Foreign Missions)

GİRİŞ

Ortadoğu bölgesi sahip olduğu jeopolitik, jeostratejik, kültürel ve tarihsel konumundan kaynaklı olarak her dönem kendi döneminin en güçlü devletlerinin ilgi odağı haline gelmiş ve bu durum da bölge üzerinde birbirinden farklı durumların oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda yıllardır Osmanlı Devleti egemenliğinde bulunan Ortadoğu coğrafyası sömürgeci devletlerin eline geçmiştir. Bu Ortadoğu için bir alt üst oluşa neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması sürecini bölgede sömürgeci devletlerin yönetimi süreci takip etmiştir. Avrupalı güçler 'böl-parçala-yönet' politikası ile Ortadoğu'yu yönetmek üzere paylaşmıştır. Skyes-Picot Antlaşmaları ile Büyük Britanya ve Fransa kendi aralarında anlaşarak, Suriye ile Lübnan Fransa'nın, Irak, Filistin ve Mavera-i Ürdün Büyük Britanya'nın yönetimine manda rejimleri biçiminde verilmiştir. Avrupalı güçler bölge topraklarını parçalayarak birçok yeni devlet oluşturmuştur. Söz konusu devletleri kuranların, bu devletlerin topraklarındaki sosyolojiyi ihmal etmesi, siyasal dengeleri dikkate almaması, bölgedeki mevcut sorunları çözmekten ziyade devleti kendi çıkarları üzerine şekillendirmesi, devlet yönetiminin halktan kopuk olmasını dikkate almaması gibi nedenlerden dolayı söz konusu devletlerin yapay devletler olması kaçınılmaz olmuştur. Bu yıllar sürecek kronik sorunların oluşmasına neden olmuştur. Arap coğrafyasında var olan sorunların başında gelen tarihsel etkenler, demokratikleşme sorunları, bireysel özgürlük ve haklar, ekonomik sorunlar, eğitim sorunları bölge halkının her zaman patlamaya hazır halde tutmuştur. Tüm bu sorunlarla beraber yıllardır yönetimde olan ve babadan oğula devam eden diktatörlüklerin kendi düzenlerini korumak adına halka yaptığı baskı ve zulümlerin, söz konusu halk hareketleri üzerinde tetikleyici bir gücü olduğunu kabul etmek gerekir.

Küreselleşen dünyada Arap ülkelerinde yaşayan vatandaşların dünyanın geri kalanıyla iletişime geçmesi, buralarda mevcut olan siyasi, sosyal ve kültürel olayları müşahade etmesi ve bunları kendi ülkelerine aktarma isteği değişim isteğinin zamanla

artmasına neden olmuştur. Söz konusu etkileşim neticesinde kendi dışındaki dünyayı ve onun değerlerini yakından tanıma isteği artmıştır. Bu etkileşimi hızlandıran en büyük etkenlerden biri son yıllarda neredeyse her insan için vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelen sosyal medyadır. İnternette sonra teknoloji çağının en önemli unsurlarından biri sosyal medya olmuştur. Gerçeklik ve gerçek olmayanın arasındaki ayırım bu sosyal medya araçları üzerinde çok net görülebilmektedir. Sosyal medya sakinleri sayesinde daha önce hiç duymadığımız dünyanın herhangi bir köşesindeki bir olay bir anda küresel bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu durum dış dünyayla etkileşimi hızlandırırken, kendi coğrafyasında yaşanan en önemsiz veya sıradan olayların dahi insanlar tarafından kolaylıkla öğrenilmesini sağlamaktadır.

Tunus'ta, üniversite mezunu bir gencin seyyar satıcılık yaparken tezgâhına el konulması, ardından zabıta memuru tarafından darp edilmesi ve bunun üzerine gencin kendini ateşe vermesi ve ateşe verme anının görüntülerinin olayın akşamında sosyal medya üzerinden paylaşılması neticesinde Tunus'ta başlayan ve sonrasında birçok Arap ülkesini etkileyen yönetimleri devirmeye yönelik toplumsal halk hareketleri bölgede daha önce karşılaşılmamış bir sürecin başlamasına yol açmıştır. Bütün Arap coğrafyasını saran bu olayların tek nedeninin sosyal medya olarak ifade edilmesi basit ve yanlış olur. Sosyal medyanın söz konusu sürece etkisi olmakla beraber, bu coğrafyada yukarıda kısaca izah ettiğimiz sorunların varlığı, değişim talebinin yıllardır halk kitleleri tarafından dile getirilmesi ve çoğu zaman kanla bastırılması bölgenin uzun zamandır kaynamakta olduğunu ve Tunus'ta olduğu gibi fitili ateşleyecek ufak bir hareketin yeterli olabileceğini göstermektedir. Söz konusu hareketler neticesinde bir çok yönetim devrilmiştir lakin Tunus örneği dışında bu bölgenin huzur ve sükuna kavuşmasını sağlamamıştır. Söz konusu süreci çoğu yerde kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaya çalışan dış aktörlerin politikaları ve uzun yıllardır totaliter yönetimlerin yönettiği halkın, bu yönetimlerden miras olarak aldığı ötekiyle iletişime geçmedeki acziyetleri nedeniyle süreç bahardan kışa dönmüştür. Yıllardır iç savaşın sürmekte olduğu Suriye, Libya ve Yemen bunun en büyük örneklerindedir.

Dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Yemen, son yüzyıldır iç çatışmaların eksik olmadığı bir coğrafyadır. Arap yarımadasının güneyinde yer alan ülkede var olan

demokratikleşme sorunları, insan hakları, kabile asabiyeti, eğitim sorunları, işsizlik, sağlık sorunları ve bunların tamamını maskeleyen mezhebi farklılıklar uzun yıllardır süregelen çatışmaların sonlanmasında en büyük engellerdir. Ortadoğu coğrafyasında var olan sorunlarla birebir örtüşmemekle beraber, birçok noktada benzerlikler taşıyan Yemen'in de Arap baharı sürecinden etkilenmeden çıkması çok zordu. Arap baharı Yemen'de yıllardır süren çatışmaları dizginleyememiş aksine olayı Yemen dışındaki aktörlerinde dahil olmasıyla daha da girift bir hale getirmiştir.

Bu çalışmada Yemen'de mevcut olan sorunlar, bu sorunların tetiklediği çatışmalar, Arap baharının oluşturduğu havanın kısa ve uzun vadede Yemen'e etkileri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI

1.1. ARAP COĞRAFYASINA GENEL BİR BAKIŞ

Ortadoğu bölgesi sahip olduğu jeopolitik, jeostratejik, kültürel ve tarihsel konumundan kaynaklı olarak her dönem kendi döneminin en güçlü devletlerinin ilgi odağı haline gelmiş ve bu durum da bölge üzerinde birbirinden farklı durumların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Medeniyet olgusunun bu coğrafyada ortaya çıkması, tarih boyunca bütün dünyanın dikkatini bu bölgeye kaydırmıştır.¹ Bölgenin sahip olduğu özellikler göz önüne alındığında, bölgenin kavramsallaştırılma sürecinin de farklı olduğu görülür. Çünkü bölgeyi tanımlama için kullanılan “Ortadoğu” kavramı, Batılı bir algı üretimi olan kültürel kökenden gelmekle birlikte, coğrafi değil de batılı, oryantalist, ötekileştirici ve çıkar eksenli yaklaşımların bir sonucu olmakla beraber, bu kavram hem bölge ülkelerinin toplumları hem de hemen tüm dünya tarafından kabul görüp kullanılmıştır.

Yirminci Yüzyılın başlarında, Basra körfezinin önemini anlatmaya çalışan Alfred Thayer Mahan’ın; jeo-stratejik bir kavram dahilinde “Ortadoğu” kavramı ile Singapur’dan Süveyş kanalına kadar olan su yolunun bir kısmını kapsayan ve tam olarak sınırlarını belirtmediği bir coğrafyayı anlatmaktadır. Mahan, daha o dönemde “Birleşik Devletlerin güçlü bir devlet olabilmesi için bu bölgenin kontrol altına alınması gerekliliğini” vurguluyordu.²

Ortadoğu kavramı aslında sınırları çizilmesi zor bir coğrafyayı oryantalist bir bakış açısıyla bölgeye ait her şeyi tekdüze hale getirerek tanımlama biçimidir. Ortadoğu coğrafyasını tanımlarken kullanılan özellikler ve bu özelliklere bağlı sınırlar, dünyadaki hakim gücün bölgeye hangi açıdan baktığına göre değişiklik göstermiştir.³ Sander’e göre; *“En dar bakış açısıyla “Ortadoğu; Türkiye, İran ve Mısır üçgeni ve bu üçgenin içerisinde kalan yerleri kapsar. En geniş bakış açısına göre ise, bu devletleri ve onlara komşu olan*

¹ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 7.Basım, Bursa: Dora yayıncılık, 2017, s.26

² Erdal Şimşek, **Türkiye’nin Ortadoğu Politikası**, 1.Basım, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2005, s.10

³Beril Dedeoğlu, **Ortadoğu Üzerine Notlar**, 1.Basım, İstanbul: Derin Yayınları, 2002, s.17

çevre Müslüman ülkeleri, yani Kuzey Afrika, Sudan, Somali ve Afganistan'ı içerir. Bilim adamları arasında üzerinde anlaşmaya varılan tanım, Arap ülkelerine Türkiye, İran ve İsrail'in eklenmesiyle elde edilen bölgedir".⁴

Ortadoğu coğrafyasının sınırlarını belirten Arı'ya göre; "*Ortadoğu, en geniş anlamda batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dahil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'da Yemen'e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanabilir.*"⁵

Birinci Dünya Savaşı Ortadoğu için bir alt üst oluşa neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması sürecini Avrupalı güçlerin manda yönetimi süreci takip etmiştir. Avrupalı güçler 'böl-parçala-yönet' politikası ile Ortadoğu'yu yönetmek üzere paylaşmıştır. Skyes-Picot Antlaşmaları ile Büyük Britanya ve Fransa kendi aralarında anlaşarak, Suriye ile Lübnan Fransa'nın, Irak, Filistin ve Mavera-i Ürdün Büyük Britanya'nın yönetimine manda rejimleri biçiminde verilmiştir.⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Cihan Harbi öncesi Mısır ile başlayan toprak kayıpları Cezayir, Tunus ve Libya ile devam etmiş, savaş sırasında ise kâğıt üzerinde geri kalan toprakları paylaşılmıştır.⁷ Birinci Dünya Savaşı sonunda da imparatorluğun Ortadoğu toprakları İngiltere ve Fransa arasında fiili olarak da paylaşılmış ve manda sistemi ile yönetilmeye başlanmıştır.⁸ Bölge topraklarının bir kısmının Birinci Dünya Savaşı öncesi işgal edilmesi, savaş sonrası bölge topraklarının tamamının Avrupalı güçler yönetimine

⁴Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918- 1994**, 2.Basım, İstanbul: İmge Yayınları, 2010, s.72

⁵ Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi, s.25

⁶ Hamit Bozarslan, **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye** 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,2014, s.53

⁷ Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi, s.78

⁸ Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi** (Y. Alogan, Çev.) 12.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,2016, s.314

girmesiyle son bulmuştur. Avrupalı güçler bölge topraklarını parçalayarak birçok yeni devlet oluşturmuştur.⁹

Bölgenin sahip olduğu gerçekler dışında oluşturulan bu suni gerçeklik bölge için ekonomik, siyasi, kültürel, etnik ve dini bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. Ortadoğu ülkelerinin en temel benzerlikleri, Skys-Picot antlaşmasının ürünü olmaları, Batılı devletlerin bölgeyi önce direk askeri işgal yoluyla sömürmeleri daha sonra bölgede kendilerine hizmet eden, “Arap yüzlü” yöneticiler bırakarak istediklerini almaya devam etmeleri olmuştur.

Ortadoğu'nun sınırlarının belirlenmesinde birden fazla farklı sınırlar çizilmiştir. Buna etken olabilecek bazı nedenler vardır. Bunlar; devletlerin sınırlarla ilgili tarihi iddiaları, etnik ve milliyetçi iddialar, sınır hatlarının oluşturulmasında yapıldığı iddia edilen hatalar, stratejik bölgeler ve değerli madenlerin mevcudiyeti gibi etkenler sebep olmuştur. Söz konusu bölgede hala sınır sorunlarının varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Sömürgecilerin bıraktığı mirasın bölge ülkeleri arasında oluşturulan sınırların oluşumunda önemli bir rol oynadığı da görülmektedir.¹⁰

İkinci Dünya Savaşı, Ortadoğu'da yeni bir düzen için adeta başlangıç olmuştur. Tüm dünyayı derinden etkileyen İkinci Dünya Savaşı, Ortadoğu'da sömürge imparatorluklarının tahtını sallamış ve bölge topraklarında daha önce yerleşmiş olan milliyetçi duyguların daha kuvvetli bir şekilde ortaya çıkarak bağımsızlık mücadelelerine neden olmuştur.¹¹ Ortadoğu'da yorgun Britanya ve Fransa'dan boşalan yeri de ABD ve SSCB doldürmüştür. Bununla birlikte bölgede Soğuk Savaş'ın çift kutupluluk faktörünün getirdiği ideolojik ayrışmalar, bölgede çeşitli gruplara neden olmuştur.¹² Hâlihazırda bölgede mevcut olan dini ayrışmalara artık etnik ayrışmalar da eklenmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesi bölgeye yerleşen milliyetçi ideoloji, Sovyetler Birliği'nden taşınan komünist fikirlerle 'Arap Sosyalizmine' yol açmıştır. Bölgedeki bu yeni oluşum

⁹ Gürkan Zengin, **Kavga Arap Baharı'nda Türk Dış Politikası 2010-2013**, 1.Basım, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2013, s.35

¹⁰ Mesut Özcan, **Sorunlu Miras Irak**, 1.Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 4-5.

¹¹ Hourani, s.409

¹² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 81. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2012, s.134

Siyonizm'e karşısında 'Pan-Arapçılık' hareketine sebep olmuştur.¹³ Bölge ülkeleri Pan-Arapçılık hareketi ile de tam bir birlik sağlayarak İsrail ile mücadelelerinde başarılı olamamışlardır ve bölgede Arap-İsrail savaşları İsrail lehinde sonlanarak Filistin işgali devam etmiştir.¹⁴ Bölgede değişen yönetimlerle birlikte ülkeler arasındaki birlik de kopmuştur. Bölge ülkeleri ABD önderliğinde başta Mısır olmak üzere teker teker İsrail'i tanımıştır ve bu bölgede dengeleri değiştirmiştir.¹⁵ Artık bölgede ABD hâkimiyeti altında yöneticilerin yönettiği ülkeler ve bu yöneticilere muhalif gruplar mevcuttur. Bölge ülkeleri Avrupa'dan bağımsızlıklarını kazanırken, bir diğer güçlü ülke ABD etkisine girmiştir. Yönetilebilir zayıf devlet yapılanmaları bağımsızlığını kazanan ülkelerde güçlü devletlerin etkisini beraberinde getirmiştir. E.H.Carr, yönetenlerin güçlü ve yönetilenlerin güçsüz olduğu bir durumdan söz ederken yönetenlerin her durumda güçlerinden dolayı yönetimde olacağını belirtmektedir.¹⁶ Ortadoğu'nun bağımsızlığını kazanan ülkeleri dış güçlerin desteklediği güçlü yöneticiler tarafından uzun yıllar yönetilmiştir.

Arap coğrafyasının sancılı ve dayatılmış tarihi sonucunda günümüze kalan miras hiç kuşkusuz bugün ki sorunların ve çatışmaların ana nedenlerini oluşturmaktadır. Arap baharı olarak tanımlanan süreci anlamlandırabilme ve sağlıklı tahlil yapma adına Arap coğrafyasının tarihini yukarıda kısaca izah etmeye çalıştık. Bundan sonra tüm bu serencamın neden olduğu veya tetiklediği süreçlerden biri olan Arap baharını incelemeye başlayabiliriz.

1.2. ARAP BAHARI KAVRAMI

Arap dünyasının bir çatışma alanı olduğu biliniyordu. Lakin Arap ülkelerindeki otoriter rejimlerin güçlü bir şekilde ayakta durması ve herhangi bir toplumsal sıkıntıyı bertaraf edecek mekanizmalara sahip olması, çatışma durumunu dizginliyordu. Bununla beraber, halkta var olan hoşnutsuzluklar ve sosyal talepler bilinmekler beraber, kimse

¹³ Ersoy Öztürk, "Dünden Bugüne Pan-Arapçılık Ve Arap Baharı: Yeni Bir Pan-Arap Uyanışı mı?" Akademik Ortadoğu Dergisi, 2012-7, s.123-132.

¹⁴ Bernard Lewis, **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi** (S. Y. Kölay, Çev.), 8.Basım, Kölay, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2011, s.455

¹⁵ Hourani, s.484

¹⁶ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 8.Basım, Bursa: MKM Yayıncılık,2013, s.152

tarafından kitlesel gösteri ve ayaklanmalar beklenmiyordu. Halkı sokağa döken eylemlerin temelinde, sosyo-ekonomik dengesizlikler ve siyasi reform beklentilerine yönelik derin hayal kırıklıkları yer almaktaydı.

Devlet zulmüne karşı patlama noktası ise Tunus olmuştur. Tunus'ta, üniversite mezunu olan ve seyyar satıcılık yaparak hayatını idam ettiren bir gencin tezgâhına el konulması ardından zabıta memuru tarafından darp edilmesi ve gencin kendini ateşe vermesi, Kuzey Afrika'yı ve Ortadoğu'yu saracak ateşin tetikleyicisi olmuştur. İlk olarak Tunus'ta görülen ve ilerleyen süreçte birçok Arap ülkesini de etkileyen mevcut iktidarları değiştirmeye yönelik halk hareketleri bölgede o güne kadar görülmemiş bir sürecin başlamasına neden olmuştur.¹⁷ 2010 yılı Aralık ayında, Tunus'ta başlayan eylemler uzun yıllardır iktidarda olan Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkesini terk etmesiyle demokratikleşmeye doğru bir adım olarak değerlendirildi. Mısır'da ise 33 yıllık Mübarek yönetimi devrildi, bu olaylar Yemen, Bahreyn, Suriye, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri gibi birçok Arap ülkesine sıçrayıp kitlesel protesto eylemlerine dönüştü.

Bölge ülkelerinde görülen kitlesel başkaldırı hareketleri "Arap Uyanışı", "Arap Devrimi", "Arap Ayaklanmaları", "Arap Baharı" olarak ifade edilmiştir.

Yavuz ve Serdurmaz' a göre; "*İlk olarak Tunus'ta müşahade edilen, fakat kapalı rejimleri hedef alan Arap Baharı, mevcut haliyle Fransız İhtilâli ve 1917 Bolşevik İhtilâli'nden farklıdır. Arap baharı, tabiatıyla en çok 1989–1991 döneminde Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği ile Varşova Paktı'ndan popüler bir şekilde kurtulan Doğu Avrupa ülkelerindeki hareketlere benzemektedir.*"¹⁸

"Arap Baharı" kavramını, ekonomik krizdeki Çekoslovakya'da yoksullukla mücadele eden insanların 1968 'de başlattığı rejim karşıtı gösterilerde bu protesto

¹⁷ Veysel Ayhan, "Arap Baharı'nın ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi", **Ortadoğu Analiz**, 2011, 3 (36), s.18

¹⁸ Celalettin Yavuz ve Serdar Erdurmaz, **Arap Baharı ve Türkiye**, 2. Basım, Ankara: Berikan Yayınları, 2012. s.1

gösterilerine verilen "Prag Baharı" isimlendirmesinden ilham alınarak kullanılmış ve yorumlanmıştır.¹⁹

Bahar, kış mevsiminden sonra ağaçların yeniden canlandığı, havaların ısındığı, kış sonrası ortaya çıkan çiçeklerin yaz mevsimine gidildikçe meyve vereceği, karamsarlıkların kalkıp ilerinin daha umut dolu olduğu inancının zahiren de görüldüğü bir zaman dilimidir. Bu durumda bahar ayı yeni bir başlangıca giden yol iken, insanların zihninde olumsuz çağrışımlar yaratmayan bir isimdir. Bu olumlu çağrışımlar yapan ismi Batılı oryantalistler Arap coğrafyasında yaşanan kitlesel başkaldırıları için kullanmışlardır.²⁰

Arap baharı kavramı “dışardakilerin” özellikle Batının ayaklanmalara empoze ettiği bir kavramdır. Sokakları dolduran kimse kendisine çevrilmiş bir namluyla karşı karşıyayken ya da rejimin üzerine saldıran silahlı çetelerle boğuşurken “bahar” kavramını kullanmıyordu. Onlar ya kurulu düzene isyan ediyorlardı ya da bir “devrim” yapıyorlardı. Tunus’tan Libya’ya, Mısır’dan Suriye’ye bunu bir uyanış olarak tanımlayanların sayısı da hiç azımsanmayacak kadar fazlaydı.

Arap Dünyası irili ufaklı ayaklanmaları Arap Baharı’na kadar yaşamış olsa da geniş çaplı olması ve domino etkisi oluşturması açısından Arap Baharı diğerlerinden farklıdır.²¹

Ortadoğu bölgesinde gerçekleşen bu kitlesel eylemler daha önce Arap dünyasında alışık olunan, ABD, Batı ve İsrail aleyhine yapılan gösteri ve eylemlerden çok farklıydı. Bu eylemlerinin genel karakteristiğine baktığımız zaman “ekmek, özgürlük, onur” sloganı çerçevesinde anlamını bulan, ideolojik ve dini unsurları bünyesinde barındırmayan daha çok, ekonomik, siyasi kültürel yoksulluk ve yoksunluğun sosyal

¹⁹ Murat Aktaş, **Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, Arap Baharı ve Ortadoğu'da Demokrasi Sorunu**, 1.Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 2012, s.9

²⁰ Gültekin Çetiner, “Yalancı "Arap Baharı"”, www.haber7.com/yazarlar/prof-bgultekin-cetiner/784646-araplarin-yalanci-bahari Eylül 2011, (16 Nisan 2019)

²¹Turan Kışlakçı, **Arap Baharı**, 1.Basım, İstanbul: Mana Yayınları, 2012, s.62

dinamikleri patlamış olduğu görüntüsünden ötürü bu halk hareketlerinin dış desteksiz herhangi bir devletin müdahalesi olmadan gerçekleştiği görüşü yaygınlık kazanmıştır.

Diğer bir görüş ise Ortadoğu'da yaşanan hareketlilikler bir başka açıdan batılı ve bölgeden çıkar sağlamaya çalışan devletlerin daha yumuşak geçişlerle dönüşüm sağlamak istediği görüşüdür. Bu görüş, Ortadoğu'nun zaten kaynayan bir kazan olduğunu bu patlamaların er ya da geç gerçekleşeceği yani beklenen bir durum olduğu ve Batılı devletlerin diktatörlük ile yönetilen bu devletlerin liderlerinin kendi çıkarları için değişmesi gerektiğini biliyorlardı ve bu yüzden hareketlerin başlayıp liderlerin devrildiği güne kadar eylemlere imtina ile yaklaşp taraflarını belli etmeme gayreti içerisinde davranmışlar ve her ihtimali dikkate alarak “nabza göre şerbet” politikası yürütmüşlerdir ve ülkeleri kendi çıkarları yönünde yön vermeye çalışmış ve çalışmaya da devam etmektedirler.

1.3. ARAP BAHARINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Dünyada demokratik hareketlerin gelişim sürecini ile Arap ülkelerindeki karşılaştırıldığında, söz konusu ülkelerin çok geride kaldığı görülmektedir. Bu duruma neden olarak, coğrafyanın uzun yıllar sömürgeci devletler tarafından doğrudan veya dolaylı olarak yönetilmesi, toplumun birbirinden farklı yapıları içinde barındırması ve söz konusu yapıların yenilikleri kendi yapılarına zarar verecek düşmanlar olarak görebilmesi, mezhebi bağların çok kuvvetli olması gibi durumlar sayılabilir. Bu parçalı yapı otoriter yönetimlerin rahatlıkla başa geçmesine zemin hazırlamıştır. Otoriter yönetimlerin değişim taleplerine karşı direncini de artırmıştır. Söz konusu toplumlarda sanayileşmenin olmaması, üretimden ziyade petrol gelirlerine olan bağımlılık, birey olma anlayışının çok zayıf olması gibi nedenlerde demokratik gelişimlerin önünü kesmiştir. Tüm bunların sebebi olarak Arap coğrafyasındaki ülkelerde genellikle ya hanedanlıklar ya da ismi cumhuriyet bile olsa otoriter yönetimlerin olduğu görülmektedir. Lakin saydığımız tüm negatif durumlara rağmen, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan küreselleşme ile devletin kontrol mekanizmasının ötesinde artan ticaret, seyahat, turizm, ulaşım, iletişim ve benzerleri, Arap ülkelerinde yaşayan halkın da kendi yönetimlerini belirlemeleri yönündeki istemlerini kaçınılmaz bir biçimde artırmıştır.

Birinci Dünya Savaşından sonra bu savaşın galibi olan devletlerce tepeden inmece bir yapıya kavuşturulan Arap dünyasındaki bu yapının yapay temeller üzerine inşa edildiği görülmektedir. Arap dünyasındaki yapaylık, coğrafi sınırlarda, etnik unsurlarda, halktan uzak olan politikalarda, yönetim yapılarında, sosyal bölünmüşlüklerde ve en nihayetinde ekonomik kırılmalıklarda kendini hissettirmiştir.

Arap Baharı'nın görünürdeki nedeni, Tunus'ta bir üniversite öğrencisinin kendini ateşe vermesi gibi görünse de, bu sürecin nedeni geçmişten gelen ve kronikleşmiş sorunlardır. Yaşananların nedenleri daha çok ekonomik, tarihi, sosyal, politik ve psikolojik unsurlarda aranmalıdır. Kuşkusuz bu halk hareketlerinin içsel ve dışsal etkenleri de bulunmaktadır. Ayrıca, Arap Baharı ve yaşandığı ülkeler monolitik bir yapıya sahip değildir. Ülkeden ülkeye değişen, geçmişten gelen tecrübelerin, kişilerin ve grupların tutumlarının da önemli ve etkili olduğu bir süreç söz konusu olmaktadır. Bu nedenlerden ötürü sürecin evriliş şekli her ülkede aynı yönde olmayabilir. Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde ortaya çıkan halk hareketlerinin çıkış noktasının, nedenlerinin ve sonuçlarının farklı olduğu ifade edilebilir.

1.3.1.Tarihsel Faktörler

Ortadoğu ve Afrika coğrafyası tarihin akışı içerisinde pek çok kez el değiştirmiş, çeşitli kavim ve imparatorlukların egemenliğine girmiştir. Ortadoğu bölgesine tarihsel biçim veren önemli bir başka olgu da bölgenin uzun tarihi boyunca farklı imparatorlukları bünyesinde barındırmış olmasıdır.

I. Dünya Savaşı'nı müteakip Afrika ve Ortadoğu haritası yeniden çizilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile de güç mücadelesi başlamıştır. Aslında bu coğrafyaya Avrupalılar tarafından Ortadoğu denmesi bile bu bölgede ülkelerin çıkarlarının ne kadar önemli olduğunun bir işareti olmuştur, çünkü Ortadoğu tabiri, Batılıların coğrafi konumuna göre kendi menfaatleri doğrultusunda ve fakat daha sonra toplum tarafından da kabullenilerek kullanılmaktadır.²² Özellikle İngiltere'nin Hindistan sömürgesini denetlemek ve korumak amacıyla ortaya çıkarılan bir tabirdir, Ortadoğu. Bölgenin

²² Cemil Meriç, **Kırık Ambar**, 19.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 287–288

sınırlarının çizilmesinde etkili unsurlar bölgenin dini, mezhebi, etniksel, kültürel vb. özellikleri gibi durumlar değil Birleşik Krallığın menfaatleri olmuştur.²³

1900 yıllarına kadar bu coğrafyanın insanları, kendilerinden olanlar tarafından yönetilmişlerdir. Ancak I. Dünya Savaş'ından sonra dengeler değişmiş, İngiltere ve Fransa gibi galip devletler sınırlarını çizdikleri bu topraklara kendi düşüncelerinden olanları yönetici olarak getirmişlerdir. Batı Avrupa'daki politikaları belirleyen hakim devletler olan Fransa ve İngiltere bölgeyi kendi emperyal çıkarları doğrultusunda denetim altına almışlardır.²⁴ Gerek doğal kaynaklarının, gerekse de insan gücünün belki de en önemlisi kültürel değerlerinin sömürüldüğünü gören insanlar siyaseten bu duruma karşı çıkmak istemişlerse de ihtilâller, dış müdahaleler ile emellerine ulaşamamışlar, yönetimlerde söz sahibi olamamışlar ve sonunda da isyan, gösteri ve günümüzde silahlı mücadele ile tepkilerini ortaya koymuşlardır. Savaşlar, sömürülen ülkelerdeki halkın emperyalist güçlere karşı bilinçlenmesine sebep olmuştur ve söz konusu sömürgeci devletlerin sömürgeleri nezdinde itibar kaybına uğramasından sonra bu sömürgeleştirilen devletlerin teker teker bağımsızlık kazanmasına neden olmuştur.²⁵

1.3.2.Siyasal ve Sosyal Faktörler

Bir ülkede mevcut olan maddi veya manevi kaynakların nasıl kullanılması gerektiğine karar veren merci siyasi idaredir. Bundan dolayı biden fazla kararlar sistemi görülebilmektedir. Bu kararlar neticesinde bir uyumun ortaya çıkabilmesi, siyaset yapabilme kanalının açık olması sayesinde halkın bu kararlara katılabilmesi sağlamak ve ortaya çıkacak kararlara halkın saygıyla yaklaşabileceği bilincin var olması gibi şartlara bağlıdır. Keyhan Mutlu'ya göre; ” Günümüzde üzerinde ısrarla durduğu demokrasi ve insan hakları ilkeleri esas olarak, sade vatandaşların günlük yaşamındaki eğitim, ulaşım, sağlık, barınma, istihdam sorunlarının asgariye indirilmesi mücadelesini anlatmaktadır. Bundan dolayı fakir ülkelerdeki halkın fakirlikten kurtarılması için herhangi bir çözüm

²³ Serdar Sakin ve Can Deveci, “**Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme**”, http://www.historystudies.net/dergiayrinti/ortadoğu-kavrami-ve-sinirlari-uzerine-bir-degerlendirme_272 (14 Nisan 2019).

²⁴ Ömer Taşlı, **Ortadoğu'da Süper Güçlerin Etkileri**, 1.Basım, İstanbul: Fikir Yayınları, 1986,s.9

²⁵Ömer Turan, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, 1.Basım, İstanbul:Yaydağ Yayınları,2002,s.253

arayışı içinde olmayan demokrasi anlayışları ile uygulamalarının aslında kendilerinin demokrasi düşmanı olduğu görülmektedir.

Bu nedenle, tek aile, birkaç aile veya aşiret merkezli siyasi iradelerin olduğu ülkelerde ekonomik zenginlik durağandır, milyarları olanlar azınlığına bağlı isteklerle yönetilen ekonomiler sonuçta kısır ekonomi ortamı yaratmaktadır. Öte yandan, katılımcı dinamik halk serbestisine dayanan iradelerle alınacak kararlar canlı ekonomik yapılanmaların ülke genelinde yerleşmesini sağlamaktadır. Ülke kaynaklarının zenginliği keşfedilmekte, bu kaynaklar canlandırılmaktadır.”²⁶ Dolayısıyla; siyasi yapı daha çok vatandaşların siyasi iradeleriyle, karar sistemiyle ilgili olduğu ifade edilebilir. Ayrıca geçmişten günümüze doğru demokrasi ihlali durumunda siyasi iradelerin ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Arap ülkeleri, tarih boyunca aşiretlerin ve kabilelerin hükmettiği siyasal yapılara sahiptir. Bu yapılara genellikle en tepedeki yönetici veya yakını tarafından kendi arzuları doğrultusunda yön verilmiştir. Tunus, Libya, Mısır ve buna benzer çok sayıda ülke yıllarca demir yumruk ile idare edilmiştir. Bu yönetim tarzının birçok bölge ülkesinde varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Arap rejimlerinde devlet başkanları yaşadıkları sürecinde yönetimi ellerinde tutarlar. Bu durum söz konusu oligarşik yönetim anlayışının dönemsel olmadığını göstermektedir. Devlet başkanının devleti yönetemeyecek duruma gelmesi halinde yönetme yetkisini zorunlu olarak devreder. Lakin bu devrin sorunsuz yapıldığı anlamına gelmez. Söz konusu devrin demokratik usullere göre yapıldığı da söylenemez. Yönetme yetkisi, yönetimi devreden liderin mirasçılarında genellikle en büyük erkek evlada geçmektedir. Halkın bu sürece müdahil olma şansı bulunmamaktadır. bundan dolayı söz konusu uygulamalarda katılımcı ya da müzakereci demokrasiden söz etmek anlamsızdır.²⁷

Bölgenin uzun yıllar sömürge devletlerinin egemenliğinde olmasının yanında, kabile, aşiret bağlarını güçlü olması, Arap dünyasında demokrasiden uzak kalınmasının nedenlerindedir. Bu durumun otoriter yönetimlere zemin hazırladığı, büyümelerine imkan verdiği ve halk tarafından gelen değişim taleplerine karşı güçlü bir şekilde

²⁶ Keyhan Mutlu, “Kuzey Afrika Ülkeleri Dönüşümü Üzerine Bir Sosyolojik Analiz”, **Essam, Ortadoğu Reform**, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, 2012, Ankara.

²⁷ Zafer Akbaş, “Ortadoğu’da Değişim ve Türk Dış Politikası”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, ilkbahar, 2012, Cilt:3, Sayı:1

durumlarını sağladığı çok açıktır. Sanayileşememenin getirdiği bireyselleşememe, yönetimdekilerin dini kullanarak meşruiyetlerini sağlaması ve Batılı devletlerin demokrasi konusunda ikircikli davranması, Arap toplumunda demokratik bilincin gelişmesini engellemiştir. Demokratik hakların kullanımının sınırlandırılması, iktidarda senelerce aynı kişinin bulunması, siyaset yapma olanağının sınırlı olması ve çoğu zaman engellenmesi, totaliter rejimler, basının sansürlenmesi, hanedanlık şeklindeki yönetimler halktan kopuk olması gibi unsurlar toplumsal hareketlere neden olmuştur. Ortadoğu’da var olan değişim taleplerinin en büyük nedeni, demokratik taleplerdir. Bu durum ileriki süreçlerde bölgede demokrasinin güçlenmesini sağlayabilir.

Sosyal olarak sınıf farklılıklarının olduğu, ayrımcılık, rüşvet gibi sosyal adaletsizliklerin bulunduğu, ülkeyi yönetenlerin ve etrafındakilerin lüks yaşam şartlarına karşın toplumun büyük kesiminin ancak hayatını idame ettireceği kadar bir gelire sahip olması artık tahammül edilemez bir hal almış, bunun için insanlar sokaklara dökülmüş, barışçıl olan bu protestolar zamanla şiddete dönüşmüştür. Başa getirilen liderlerin azınlıklardan seçilmiş olmaları toplumun çoğunluğunda rahatsızlık oluşturmuş, yönetimde yeteri kadar temsil edilemediği gibi bir duygu meydana getirmiştir. Ayrıca oluşturulan üst sınıf, yaşadıkları gösterişli hayatları ile tepkilere neden olmuştur.

Bölge ülkelerinin kendi aralarında olan; mezhep çatışmaları, ideolojik farklılıklardan kaynaklanan sorunlar, tarihi iddialardan kaynaklanan sorunlar, politika farklılığından doğan sorunlar ile her ülkenin tek başına Batı ile diyaloga geçme isteği gibi sorunlar nedeniyle bölgenin tümünü etkileyebilecek sorunlarla ilgili ortak hareket edemedikleri görülmektedir. Bu dağınık görüntü, bölgeye yapılan dış müdahalelerin daha kolay ve sık olmasını sağlamaktadır.

Ortadoğu’daki otoriter rejimler çok uzun yıllar bir “tek adam”, yakın çevresi ve ailesinin tekelinde yönetilen ve bunun zamanla artan bir baskı süreci oluşturduğu ve saltanat rejimlerine dönüşen sistemlerle yönetildiği için halk bu süreçlerin ya tamamen dışında ya da göstermelik düzenlemelerle sürece dâhil edildikleri görüntüleri verilmektedir. Arap ülkeleri, tarih boyunca aşiretlerin ve kabilelerin hükmettiği siyasal yapılara sahiptir. Bu yapılara genellikle en tepedeki yönetici veya yakını tarafından kendi

arzuları doğrultusunda yön verilmiştir. Tunus, Libya, Mısır ve buna benzer çok sayıda Arap ülkesi yıllarca demir yumrukla yönetilmiştir.²⁸

1.3.3.Ekonomik Faktörler

Arap Baharına neden olan birçok etken sıralanabilir lakin var olan ekonomik duruma göre; bölgede yaşayan halkın fakirliğinin, yoksulluğunun ve ülkelerdeki ekonomik olarak var olan adaletsizliklerin söz konusu sürece giden yolda önemli olduğu muhakkaktır.

Pollack'a göre, "*Arap ekonomilerinin batı ekonomilerinden geri kalması, Arap eğitim sisteminin modern öncesi eğitim sistemine sahip olması, Arap okul ve üniversitelerinin öğrencilerini, modern küresel bilgi çağına ve ekonomisine hazırlamamış olması, yaygın yoksulluk ve yolsuzluklar Arap Baharı'nın temel nedenleri olarak sayılabilir. Ayrıca aksak hukuk sistemi ve sorunları gidermekten kaçınan bir yasama sistemi ile yaygın işsizlik de Arap Baharı'nın en önemli nedenlerindedir.*"²⁹

Ortadoğu bölgesindeki ekonomik sorunlar; yüksek enflasyon, işsizlik, dış borç ve reform ihtiyacı olarak sıralanabilir. Birçok Ortadoğu ülkesinde işsizlik oranı yüzde 30-35'ler civarındadır. Bölgede ekonomi olarak iki zıt kutup vardır. Kuveyt ve BAE gibi, kişi başına düşen geliri ile zengin ülkeler iken, Yemen ve Ürdün kişi başına düşen gelir bakımından dünyanın en geri kalmış ülkeleridir.

Arap ülkelerinin büyük bir kısmında eğitim almış işsiz gençler yığınıyla karşılaşılır. Üniversite mezunu olup iş bulamayan, geleceğe yönelik beklentileri yöneticilerin uyguladığı yanlış politikalarla sakatlanan gençler, Arap baharı sürecinin en önemli aktörlerinden olmuşlardır. Sosyal medya kullanabilen, dünyadaki değişimleri takip eden gençler, mevcut yönetimlere karşı tepkilerini sokaklarda ve sanal ortamlarda göstermiştir. Arap coğrafyasında var olan ekonomik ve sosyal sorunlar ve Arap

²⁸ Zafer Akbaş, "Ortadoğu'da Değişim ve Türk Dış Politikası", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, İlkbahar, 2012, Cilt:3, Sayı:1

²⁹ Pollack,K.,M., "Understanding the Arab Awakening", http://www.brookings.edu/~media/press/books/2011/theArabAwakening/theArabAwakening_chapter.pdf (20.Nisan.2019)

gençlerinin bu durumlara olan öfkelerinin sokağa yansması sonucunda, mevcut rejimlerde değişikliğe sebep olmuştur.³⁰

Mısır'da gıda maddelerindeki, ulaşım enerji, desteklerin kaldırılması, yeni toprak kira yasasının değişmesi de kiracı çiftçileri vb. konumunu değiştirmiş ve onları zorlamıştır. Libya' da da benzer gelişmeler yaşanmıştır. Suriye'de ise kademeli olarak özel sektörün genişlemesine izin verilmiştir. İktisadi haklar ve vatandaşların katılımının siyasal gündeme yerleşmesi, insan hakları ve katılım düşüncesinin küreselleşmesi bu ülkelerde aynı zamana rastlamaktadır.³¹ Ortadoğu ülkelerinde ve birçok Arap ülkesindeki toplumsal özelliklerinin çoğu birbirine benzemektedir. Örn; yönetimlerin içeride İsrail karşıtı gibi görünseler de Filistin'e destek konusunda belirgin bir tutum içinde olmayışlarıyla dış politika konusunda toplumun güveni sarsmışlardır. Yönetimler hem küresel kültürel gelişmelere hem de daha öncede ortaya çıkan sokak göstericilerinin söylemlerine duyarsız kalmışlardır. Ancak, içeride refahın yükselmesi yönünde gözle görünür olamaması, her zaman sokak gösterilerinin canlı kalma eğilimini beslemiştir. Birçok kentsel kitlesel hareketler 1990'lardan sonra bastırılma belirli aralıklarla yaşanmaktadır. Bu hareketlerin her bastırma durumunda, bir daha oluşmasına ve çıkışına izin verilmemesi yönünde tedbirler arttırılmıştır. Sendikacılık hareketleri Avrupa'nın sömürge egemenliğine bağlanma zemininde ortaya çıktığı için milliyetçi ve sınıfsal konular içermektedir. Son dönemde sendikalar toplumsal gidişat hakkında karamsardırlar. Kentsel cemaatle ve alt tabakalar ortak bir kimlik duygusu içinde birleşebilmektedir. STK' lar dinsel gruplar yada muhalif siyasetçiler tarafından harekete geçirildiğinde yerel iletişim kanallarıyla birleştirildiğinde oldukça büyük etkiye sahip olabilmektedir. Akrabalık etnik ve dinsel bağlılıkların oldukça güçlü olduğu bir etkileşim süreci dikkati çekmektedir. Tüm ülkelerde İslamcı hareketler ve örgütleniş geniş katılım bulmaktadır.³²

³⁰ Zafer Akbaş "Ortadoğu'da Değişim ve Türk Dış Politikası", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, İlkbahar, 2012, Cilt:3, Sayı:1

³¹ Asef Bayat, **Ortadoğu'da Medeniyet Toplumsal Hareketler ve Siyaset** (Çev. Gökmen, Ö.ve Deren),1.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.102

³² Bayat, s.105

Ekonomik araçlar, genellikle rejimin yandaşlarında olduğu için bunları kendi istekleri ve arzularına göre yönlendirmektedirler. Arap devletlerini idare eden yönetici elitler, toplumdaki sorunları tanımlayıp bunlarla ilgili çözümler üretmek yerine mevcut güçlerini kendilerinin ve çevresindeki elitlerin lehine kullanmaktadır. Bunu yaparken demokratik kanalların yok edilmesini sağlamaktadırlar. Bunun sonucunda da siyasal ve ekonomik faktörler toplumsal patlamaya yol açmaktadır. Ayrıca iktidarda bulunanların rahat içinde halkın sefalet için yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Arap ülkeleri ekonomik olarak petrol üreten ülkeler dışında fakir ve zayıftır. Petrol üreten ülkelerde sınırlı sayıdadır. Petrol üretici olmayan ülkelerde sanayi küresel sistem ile rekabet edemeyecek düzeydedir. Tarım ve hizmet sektörü belli bir düzeyde gelişmiştir. Son yıllarda doğurganlık oranının düştüğü görülse de genç nüfusun toplam nüfustaki payı oldukça yüksektir. Dünyanın en genç nüfusunu bu bölge barındırmaktadır. Buna karşılık bu genç nüfusu istihdam edecek olanaklar sınırlıdır. Üniversite mezunu olmuş gençler arasında oldukça yüksek bir işsizlik oranı vardır. Gelecek yıllar bölgede yaşayan gençlere güzel bir tablo çizmemektedir. Aynı durum petrol üreten bölge ülkelerinde de vardır. Bu ülkelerde var olan gelir dağılımı eşitsizliği ve gelirin özellikle iktidardaki sahipleri ve bunların yakınları arasında pay edilmesi bu ülkelerdeki vatandaşlar ve gençler yönünden umutsuzluğa neden olmaktadır.

1.3.4.Dış Faktörler

Osmanlı İmparatorluğunun bölgede gücünü kaybetmesi ve çekilmesi sonrasında bölgede ki boşluğu İngiltere ve Fransa gibi emperyalist düşünceye sahip ülkeler doldurmaya çalıştı ve bunda kısmen başarılı oldular. II. Dünya Savaşından yenik ve yorgun çıkan bu ülkeler istemeden de olsa bölgede ki faaliyetlerinden feragat etmek zorunda kaldılar ve çekildiler. Bu ülkelerin çekilmesiyle Ortadoğu'da kontrolü halen elinde bulunduran ABD dizginleri eline aldı ve yönetmeye başladı. Osmanlı İmparatorluğu gibi vizyona sahip olmayan ve bu konuda Osmanlı İmparatorluğu kadar istidadı olmayan ülkelerin bölgede söz sahibi olmaları Ortadoğu'nun giderek kötü bir hal almasına vabeste olmuştur.

Ortadoğu, bulunduğu konum sebebiyle bütün küresel ve küresel güç olma yolunda ki ülkeler bu bölgede söz sahip olmak istemektedir. Siyasal, sosyal ve ekonomik

açından birden fazla parametreyi barındırması bu bölgeyi cazip kılmaktadır. Konumu ve barındırdığı kara ve deniz yollarından dolayı eşi bulunmayan bir jeopolitik değere sahip olan Ortadoğu coğrafyası, tarih boyunca dünya üzerinde egemenlik tesis etmek isteyen devletlerin ele geçirmek için mücadele ettiği bir yer olmuştur. Bu coğrafyaya hakim olamayan devletlerin dünya hakimiyetini sağlama ideallerinin gerçekleşme şansının olmadığı görülmüştür. Bu coğrafya, tarih boyunca büyük devletlerin üzerinde mücadele ettikleri bir alan olmuştur. Milattan önceki tarihlerde dahi dünyada meydana gelen uluslararası çatışmalarda bu bölgenin geçit rolünü üstlendiği görülmektedir.³³

Arap Baharı'nın esintileri yayılmaya başlayınca küresel ve bölgesel güçler gözünü bu coğrafyaya dikti. Bu süreçle birlikte ortaya çıkacak veya çıkabilecek yeni rejimler diğer ülkelerin Ortadoğu'daki nüfuzuna sirayet etmesi açısından büyük önem arz etmekteydi. Bir taraftan bölgedeki etkili gücünü kullanmak isteyen Batı, diğer tarafta ortaya çıkabilecek yeni rejimlerin kendi eksenini etrafında olmasını isteyen Rusya, Çin, İran demokratik rejimlerin bölgeye barışın gelişini kolaylaşmasını sağlayacaktı. Diğer taraftan diktatörlük veya baskıcı rejimlerle yönetilen ülkelerin el değiştirmesi bazı ülkeler tarafından istemeyen bir durum olarak görülmektedir.

Küresel bir vizyonu ve dış politikası olan ABD'nin Ortadoğu ile ilgili politik tasarımları, öncelik ve kaygıları temelde bölgenin istikrarsızlık ile malul olduğu ve daha da önemlisi bütün dünya istikrarsızlık ürettiği bir varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımın öngördüğü temel sonuçlardan bir tanesi de dolayısıyla bölgenin istikrar üretecek şekilde dönüşmesinin ve değişiminin sağlanmasıdır.

Arap Baharı sürecinde ABD genel olarak istikrarlı ve tutarlı bir dış politika izlediğini söylemek mümkündür. Bir taraftan söz konusu Amerikan çıkarlarını gözetirken ve Ortadoğu bölgesinde var olan durumun muhafazasını öngörürken bir taraftan da belirgin bir şekilde değerlere ve prensiplere de atıfta bulunmuştur. Bu yönüyle değerlendirildiğinde içerik ve amaç olarak Bush yönetimi dış politikası ile benzerlikler

³³ Yasin Aktay, Pakinem El-Sharkawy ve Ahmet Uysal, **Değişen Ortadoğu'da Kültür ve Siyaset**,1.Basım,Ankara, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınevi, 2012,s.13

taşımakla birlikte söz konusu politika stil ve yöntem olarak önemli farklılıklar arz etmektedir.

Her şeyden evvel Amerikan yönetimi uzun süreli amaçlarını gerçekleştirmek için elverişli bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Bölgede uzun süredir değişim arzulayan ABD, dış baskı yerine içsel dinamikler ile bu değişimin gerçekleştirebileceği değerlendirmesinden hareketle bu süreci olumlu bir yaklaşım ile ele almış ve buna uygun adımlar atmıştır. Diğer taraftan İran'a yönelik politikasında da önemli fırsatlar getireceğini düşünen ABD, Arap Baharı sürecinde olaylara daha pragmatik yaklaşmıştır.

ABD, söz konusu hareketleri demokratik talep olarak değerlendirmiş ve mevcut rejimlerin bu taleplere olumlu cevap vermesi gerektiğinde ısrarcı olmuştur. Bu mesajı sürekli vurgulayan ABD, bu değişim taleplerinde cevap vermeyen yönetimleri ise halka şiddet kullanmama konusunda uyarmıştır. Şiddetin halkın korunması sorumluluğu ile çeliştiği durumlarda ise uluslararası hukuka uygun adım atılabilmesi için gerekli tedbirleri alma yoluna gitmiştir. İran'ın nüfuz alanının genişletmesine imkan verebilecek durumlarda ilkesel tutumun daha az vurgulanmasıdır. Bunun en net örneği Bahreyn'de yaşanmıştır. ABD bu ülkede ki barışçıl protestolara yönelik tedbirlere aynı sertlik ve tonda cevap vermemiştir. Amerikan politikası istikrar ve tutarlılığı ile öne çıkarken krizlere ve ani değişimlere çabuk cevap verebilmesi ve çözüm üretebilmesi ile takdir almıştır.

Rusya'nın Arap ayaklanmaları sonrası yeniden şekil alan Ortadoğu politikalarında üç tane temel unsur bulunmaktadır. Bölgedeki askeri, siyasi ve ekonomik kazanımlarını muhafaza etmek, uluslararası arenada bu bölge üzerindeki güçlü konumunu korumak ve Arap ayaklanmaları sonucu ortaya çıkan taleplerin Rusya'da ortaya çıkarabileceği etkileri bertaraf etmektir.³⁴

Bu üç temel unsur üzerinden Ortadoğu'da varlığını idame ettirmek isteyen Rusya; Arap Baharı politikasının şekillenmesinde, ülke ülke değişen bölgesel çıkarlar, oldukça mühim bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı Rusya, sınırlı ilişkiler kurduğu

³⁴ Emre Erşan, Rusya'nın Ortadoğu Politikası, **Ortadoğu Dergisi**, Mart-Nisan Cilt: 6 Sayı: 61,s.80- 81.

Tunus, Bahreyn, Mısır ve Yemen'deki sokak hareketlerine doğrudan müdahale etmeyi tercih etmez iken, mühim askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerinin olduğu Suriye ve Libya'da çok daha faal bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Rusya'nın Libya ile kurduğu ilişkilerde ekonomi öne çıkmaktadır. Rusya'nın Libya ile arasındaki ticaret hacminin Mısır ile olan ticaret hacminden beş kat daha büyük olduğuna dikkat etmek gerekir. Lakin Rus şirketlerinin Libya genelinde sahip olduğu bu özel durum, Kaddafi'nin devrilmesinden sonra ortadan kalkmıştır. 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan ile olan savaşında Rusya'yı destekleyen az sayıdaki devletten biri de Suriye'dir. Rusya için Suriye'nin bölgedeki öneminin nedenlerinden birisi de Tarsus'ta yer alan, Rus askeri üssüdür. 1971'den bu varlığını sürdüren üs, şu anda Rusya'nın SSCB coğrafyasının dışında kalan tek deniz üssü olarak varlığını devam ettirmektedir. Tüm bu unsurlar, Suriye'yi Rusya için Ortadoğu politikalarının devamı için merkezi bir konuma koymaktadır.³⁵

Çin'in yirmi birinci yüzyıldaki Ortadoğu politikası bir önceki yüzyıldan farklı parametrelere sahiptir. Mao döneminde anti-empyalist mücadeleleri ve Filistin'de devam eden Siyonizm karşıtı hareketleri destekleyen Çin, bu yüzyılda ideolojik parametrelerden bağımsız olarak hareket etmektedir. Ortadoğu'da birçok ülkeyle enerji ortaklığı bulunan Çin, Ortadoğu da yaşanan sürece direkt müdahale etmekten kaçınmaktadır. Söz konusu olaylarda yumuşak güç yöntemini tercih etmektedir. Demokrasiye mesafeli duran Çin yönetimi, içerde veya dışarda ortaya çıkan değişim taleplerine şüpheyle yaklaşmıştır. Ortadoğu'daki durumu adlandırma adına Batı tarafından kullanılan "Arap Baharı" kavramı, Çin'de çok talep görmemektedir.³⁶

Arap ayaklanmaları diğer aktörler gibi Avrupa devletlerini de hazırlıksız yakaladı. Avrupa devletlerinin, yaşanan ekonomik sorunlardan ve iç siyasette her geçen gün güçlenen milliyetçi söylemin getirdiği sorunlardan etkilendiği dönemde Ortadoğu coğrafyasında yaşanan bu süreç, AB'nin dış politikasının yeniden şekillenmesi adına yeni alanlar açarken, birçok zorluğu da beraberinde getirmektedir. Ortadoğu'da yükselen

³⁵ Emre Erşan, Rusya'nın Ortadoğu Politikası, **Ortadoğu Dergisi**, Mart-Nisan Cilt: 6 Sayı: 61,s.80- 81.

³⁶ Çağdaş ÜNGÖR, **Arap Baharı: Çin Rüyası**, Ortadoğu Dergisi, Mart-Nisan Cilt: 6 Sayı: 61,s. 77.

demokrasi talepleri, AB'ye otoriter bölge devletleri ile kurduğu ilişkilerinin tahrip ettiği Avrupa Birliği imajını düzeltme şansı verdi. Aynı şekilde ekonomik sıkıntılar nedeniyle gerçekleştirilemeyen dış politikanın revize edilmesi gerektiği tartışmalarına ön ayak oldu.³⁷ Revize edilen yeni dış politika sonucunda birliğe üye olan devletler tarafından. Güneydeki komşularına dört milyar Avro ayıran Avrupa Birliği, bu meblağın büyük bir çoğunluğunu ikili yardım programları çerçevesinde yürütmüştür.³⁸

Dış politikada yapılan revizyona rağmen AB ülkelerinin Arap Baharı sürecinde izlediği politikalar, AB'nin bölge halkı nezdinde güvenilirliğini daha da derinleştirdi. Tunus'ta başlayan ayaklanmalarda Bin Ali yönetimini destekleyen, Bahreyn'de başlayan gösterilerin şiddet yoluyla bastırılmasına göz yuman, Kuzey Afrika'dan gelen sığınmacılara kapısını kapatan, Libya'da ise demokrasi ve insan hakları savunuculuğunu üstlenen Fransa, birbiriyle taban tabana çelişen politikalarıyla tutarsızlığını gözler önüne sermiştir.

Arap dünyasındaki sokak gösterileri sürecinde batı düşmanlığının veya taraftarlığının sonucu olarak ABD etkisinin de azaldığı görülmektedir. Bölgede Çin ve Asya ülkelerinin enerji güvenliği kapsamında siyasi ve ekonomik açılımlar yapmaları mümkün görünmektedir. Bu durum, bölge ülkelerinin küresel bağlarını çeşitlendirmekte ve tüm ülkelere yeni seçenekler sunmaktadır.

1.4. ARAP BAHARI VE SOSYAL MEDYA İLİŞKİSİ

Bireylerin veya organizasyonların hiçbir baskıya maruz kalmadan toplanabildikleri ve karşılıklı olarak düşüncelerini ifade edebildikleri, kendilerini arzu ettikleri şekilde tanıttıkları mecraaya sosyal ağ denir. İnsanlık tarihi boyunca yüz yüze yapılan iletişimin yerine, insanların birbirlerini tanımadan dahi olsa ve yüz yüze gelmeden iletişime geçeceği yeni bir toplum modelinin ortaya çıkacağı birçok kişi tarafından ifade edilmiştir. Toplum, sosyal ağlar eliyle yapısal bir değişime uğrayacaktır.

³⁷ Müjge Küçükkeleş, **AB'nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı**, Seta Analiz Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ocak 2013, s.9.

³⁸ European Commission, **"A New Response to a Changing Neighbourhood: Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions"**, Brüksel, 25 Mayıs 2011. (18 Nisan 2019)

Bu değişim neticesinde bireylerin çevresindeki insanlarla sosyal ağ üzerinden iletişime geçecekleri öngörölmektedir. Bireyin sosyalleşmesini sağlayan yüz yüze aktivitelerin ortadan kalkacağı da söylenmektedir.

Sosyal medya terimi ise, bu platformu kullanan bireylerin karşılıklı olarak bilgilerini, görüşlerini ve etkinliklerini paylaşmak suretiyle iletişim kurmalarını sağlayan web siteleri ile online araçları ifade etmektedir. Sosyal medyayı tanımlayan Onat'a göre; "Sosyal medya, teknolojiyi, sosyal girişimciliği kelimeler, resimler, videolar ve ses dosyaları ile birleştiren şemsiye bir kavramdır. Sosyal medya ortamları, bloglar, RSS, sosyal ağ siteleri, sosyal imleme, forum, podcast, online sohbet ortamları, e-posta zincirleri, sanal dünyalar, wikileaks gibi interaktif, kullanımı kolay, katılıma açık olan internet üzerindeki iletişim ortamlarıdır."³⁹

Toplumlardaki işleyişe ilişkin ilkeler etrafında organize olan şahısların veya grupların, yer yer örgütlü, yer yer ise bağımsız olarak oluşturdukları girişimler, toplumsal hareket olarak adlandırılan kavramın temel özelliklerindedir. Kavram üzerine çalışan teorisyenler iki çıkış noktasından hareket etmişlerdir. "Toplumsal" ve "Hareket" kavramlarının çıkış noktaları olarak saptanması sonucunda, bu toplumsal hareketlerin dayanağını teşkil eden kitlesel temelleri, nesnel ve öznel çıkış noktalarını ele almaya çalışır. Başka bir ifadeyle, söz konusu çalışmalar, toplumsal hareketlerin nedenlerini, nasıl zuhur ettiğini, süreç içinde nasıl şekillendiğini, taleplerinin ne olduğunu, tarihsel süreç içinde geçirdiği başkalaşımı göstermeyi hedeflemiştir. Nesnel ve özel araçlardaki değişimler, çalışmada kullanılan araçların da değişmesine neden olmuştur.

Yıldırım'a göre; " Birbirinden farklı düşüncelerden dolayı oluşan toplumsal hareketlerin en benzer yönü, var olan sosyo-politik duruma karşı itirazları olan bireylerin bir araya gelmesini sağlamasıdır. Bu durum bir araya gelen bireylerin tamamının aynı düşünceleri paylaştığı anlamına gelmez. Bu özellik toplumsal hareketlerin kurumsal formasyona sahip ve hiyerarşik bir düzlem içinde olmasını engeller. Bazen ayrıntılarda boğulmadan genel ilkeler veya hedefler doğrultusunda, bazen de mevcut olaylar ve kısa

³⁹ Ferah Onat, "Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme" **Gazi üniversitesi İletişim Fakültesi Kavram ve Araştırma Dergisi**, 2010 Sayı:31

vadeli kazanımlar için bir araya gelebilen fertlerin oluşturdukları yapı toplumsal hareketlerin farklı şekillerinde oluşur. Aslında bahsedilen birliktelikler, toplum içinde belli bir formasyona sahip olan parti, sendika gibi oluşumlardan farklı olarak sistemli bir şekilde oluşmayan ve birçok kesimin farklı farklı taleplerinin bir araya gelmesi neticesinde meydana gelir. Binaenaleyh, oluşma biçimleri ve işleyiş biçimleri yönünden toplumsal hareketlerin farklılık göstermesi, teorinin ve teoriye dayanak teşkil eden kavramların çeşitli olmasına da kaynaklık etmiştir.”⁴⁰

21. yy teknolojik ilerlemeler ve gelişmelerden dolayı bilgi ve enformasyon çağı olarak adlandırılmaktadır. Bireyler olarak bizler gündelik hayatımız akarken fakında olarak ya da olmadan çok fazla uyarıcıya maruz kalmakta ve bunlara bilerek ya da bilmeyerek tepki üretmekteyiz. Bu yüzyılın teknoloji çağı olması iletişimi de çok başka boyutlara taşımıştır ve yaşanan bu gelişmeler ülkelerin siyasi ekonomik ve kültürel varlıklarını, toplumların ve devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde oldukça belirleyici bir konuma yükselmiştir.

Her türlü yazılı, sözlü, görsel metin ve imgelerin var olduğu iletişim araçlarının olduğu bir kavram olarak ifade edilen medya, içerisine gazete, radyo, sinema, televizyon, dergi gibi birçok iletişim araçlarını almaktadır. Son yirmi yıldan bu yana bu kavramın içeriğine internet teknolojileri ve billboard benzeri yeni medya biçimleri de eklenmiştir.

Medyanın temel fonksiyonunun haber ve bilgi vermek olduğu söylenmekle beraber başka tanımlamalara da rastlanılmaktadır. Liberal görüşlerin yaklaşımına göre, medyanın başlıca beş fonksiyonu mevcuttur. Bunlar bilgilendirme, kültürel devamlılık, toplumsallaştırma, kamuoyu yaratma, eğlendirme olarak sıralanmaktadır. Eleştirel görüşler ise medyanın işlevini kapitalist sistemin pazarlamasını yapmak olarak ifade etmektedir.

Eleştirel teoriye göre medya ve araçları hakim paradigmanın varlığını sürdürmeye, bu paradigmayı korunaklı hale getirmeye ve insanlar gözünde meşru hale

⁴⁰Yıldırım Yavuz, “Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu Ve Hareketlerin Avrupa’sını Kurmak”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi,2012

getirmeye çalışmakta en önemli figürlerdendir. Medya küreselleşen dünyada kültürel emperyalizmin en önemli silahı olarak ifade edilmektedir. Kültürel emperyalizm ve ya medya emperyalizmi tanımı, hakim paradigmanın temsilcisi olan ülkelerin üçüncü dünya ülkelerine medya aracılığıyla kendi kültür ve tüketim kalıplarını empoze ederek, geri kalmış ülkelerin egemen ülkelere olan bağımlılığını arttırmayı ve sürekli hale getirmeyi amaçlamak için kullanılmaktadır. Buna en iyi örneği Hollywood sektörü gösterilebilir.

Küreselleşme ile birlikte hakim duruma gelen çokuluslu şirketler, kendi üretim kalıpları doğrultusunda tüketimi teşvik etmektedir. Haberleşmeden, eğlence sektörüne kadar birçok alan da kendi kalıplarını sistemin dışında kalan veya direnen halklara medya yoluyla empoze etmektedirler. Bu durum medyanın sadece egemen gücün istekleri doğrultusunda kullanılan bir araç olarak görülmesine neden olmaktadır.

İnternette sonra teknoloji çağının en önemli unsurlarından biri sosyal medya olmuştur. Gerçeklik ve gerçek olmayan arasındaki ayrımı bu sosyal medya araçları üzerinde çok net görülebilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları sayesinde daha önce hiç duymadığımız dünyanın herhangi bir köşesindeki bir olay bir anda küresel bir etkiye sahip olabilmektedir. Ayrıca sosyal medyanın günümüzde en önemli etkisi örgütlülük halini çok yaygınlaştırmış ve kolaylaştırmıştır. Bir blog sayfasında, Facebook, Twitter gibi sosyal medya ağlarında insanlar hemen bir anda eylem hareketliliği oluşturmakta ve sosyal medya üzerinden yayılan bilgiler, görüntüler ve videolar bir yandan da hakim güçlerin tutumlarını sorgulanır hale getirmektedir.

Algılar, duyu organlarımız tarafından duygusal kodları toplayıp yorumlamaktadır. Algı, insanların çevrelerinde mevcut olan durumlara anlam verme sonucunda ortaya çıkan süreçtir.⁴¹ Benzer şekilde dış dünyanın uyarılarını zihinsel olarak tanımlama biçimidir. Algılar, kişinin neyi gördüğünü, gördüğünü ne şekilde yorumladığını, bunların neticesinde nasıl davrandığını belirlemektedir.

Algı oluşumu sürecini etkileyen unsurlar ilk olarak algılama sürecini başlatan kişinin özellikleri, algıya maruz kalanın kişiliği ve geçmişte meydana gelen sürecin kişiler

⁴¹ Sibel Arkonaç, **Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi**, 4. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2005, s.128

üzerindeki etkisi olarak sıralanabilir. Bunlarla birlikte algılamaya konu olan nesnenin özellikleri, karşı tarafı oluşturan özellikler ve algılama sürecinde yer alan ortam ve sosyal doku da bu sürece etki edebilmektedir.

Algı yönetimini ise şu şekilde ifade edebiliriz. Bireylerin anlam dünyasını örgütsel sürece uygun olarak şekillendirme ve bunu örgütün ve kısmen de olsa bireyin kendi amaçlarına ulaşmada bir araç olarak kullanma denilebilir. Algı yönetimi sayesinde kamuoyunun desteğini sağlamak, bunu sürdürülebilir hale getirmek ve etki edilmek istenilen topluluğun bu süreci yönetenlerin istedikleri doğrultuda davranış ve kodlarla hareket ettirilmesi sağlanmaktadır.⁴²

Medyanın ve algı yönetimin tanımlamalarına bakıldığı zaman algı yönetimin modern zamana ait bir kavram olduğu görülse bile, bu kavramı meydana getiren yöntemlerin insanlık tarihi ile yaşıt olduğunu söylemek abartı olmaz. Çünkü algı yönetimi, “ikna edici ve inandırıcı” faaliyetleri içermekte ve kamuoyu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Yani insanın var olduğu günden bu yana karşısındaki ve kendisiyle kurduğu ilişkideki en önemli faktörlerden biridir.

Bu açıdan devletler mevcut güçlerini arttırabilmek önemli bir güç olmak, iktidarlarının ve politikalarının sağlam temeller üzerinde inşa edildiğini ve bunun meşru olduğu algısını sağlamak için; kurumlar ve bireyler toplum nezdinde değerlerini arttırmak, kendi menfaatleri doğrultusunda elde edeceği yararları en yüksek düzeye çıkarabilmek için hedefteki bireyleri ikna etmenin ve onları kendileri gibi dünyayı anlamlandırabilme, onları mevcut statükoyu değiştirme gayretinden azami derecede uzak tutabilmenin yollarını aramışlardır. Bu doğrultuda farklı strateji ve yöntemler oluşturmuşlardır. Bu stratejilerin kavramsal olarak ifade edilmiş biçimi toplum mühendisliğinden psikolojik harekâta, ikna etmeden propagandaya kadar farklı terimlerle ifade edilmiş ve uygulamaya sokulmuştur. Lakin son zamanlarda bu kavramların kötü bir şekilde algılanması nedeniyle kulağa daha hoş gelen terimlere başvurulmuştur. Bunlara kamu diplomasisi, yumuşak güç, itibar yönetimi, imaj yönetimi, halkla ilişkiler ve algı yönetimi gibi kavramlar örnek verilebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi algı yönetimi

⁴² Siegel, P.C. (2005), Perception Management: IO's Stepchild?, Low Intensity Conflict & Law Enforcement, 13 (2), ss.117-134.

zamanın teknolojisine göre değişiklik göstermiştir ve amaca ulaşmak için her yol meşru kabul edilmiştir.

Son yıllara baktığımızda elektronik iletişimde internetin, telefonun ve sosyal medya araçlarının Arap coğrafyasında hızla yayıldığı görülmektedir. Bu durum toplumsal iletişim yapılarında radikal bir şekilde değişikliğe neden olmuştur. Geleneksel medya araçlarıyla birlikte yeni iletişim imkânları, enformasyon kanallarını çoğalttığı gibi, enformasyon aktarımını da aşırı derecede hızlandırmıştır. Böylece iletişime katılanlar arasında geniş bir ağ oluşurken, kamusal tartışmaların çok sesliliğini de artırmıştır. Arap Baharı, sadece toplumsal hoşnutsuzluğun dışı vurumu değil, aynı zamanda dijital iletişim çağında siyaset ve toplum ilişkilerinde şeffaflığın beraberinde getirdiği yeni bir durumdur.

2010 yılı itibariyle Kuzey Afrika'dan yayılan toplumsal hareketlilikler bu bağlamda değerlendirilebilir. Tunus'ta, üniversite mezunu bir gencin seyyar satıcılık yaparken tezgâhına el konulması ardından zabıta memuru tarafından darp edilmesi, bunun sonucunda gencin kendini ateşe vermesi ve ateşe verme anının görüntülerinin olayın akşamında sosyal medya üzerinden paylaşılması neticesinde Tunus'ta halkın sokağa döküldüğü görülmüştür. İnsanların bu örnek üzerinden daha rahat harekete geçebildiği görülmektedir. Sosyal medya kullanıcıları, Facebook, Twitter gibi sosyal medya hesapları açarak insanların birbiriyle daha kolay iletişime geçebilmesini sağlamış ve bunun sonucunda meydana gelen olaylardan bireylerin daha hızlı ve daha çok haberdar olmaları sağlanmıştır. . Aynı örgütlenme süreçleri Mısır'da da yaşanmış; önceleri eylem çağrıları yapan gruplar pek kalabalık ve etkili olamamaları da, sosyal medya üzerinden paylaşılan görüntü, videolar sayesinde çok daha fazla insana ulaşıldı ve eylemler geçen her an daha da güçlenmiştir. Bütün bunların yanı sıra bu olaylar bazı kesimlerce "Facebook Devrimi", "Twitter Devrimi" olarak nitelendirilmiştir.

Küreselleşmenin meydana getirdiği iletişim ve haberleşme tekniklerindeki devrim, demokratik taleplerin önünü açmaktadır. Batı dünyası, bölge ekonomilerinin açık ekonomiler olmasını, bölgede piyasa mekanizmasının işlerlik kazanmasını istemektedir. Küreselleşme süreci, birey ve toplum yaşamını etkilemiştir. Daha çok özgürlük isteyen,

totaliter tutumları daha açık ve sert bir şekilde reddeden bireyler ve toplumlar oluşmaya başlamıştır. Arap Baharı, bütün bu gelişmeleri sığağı sığağına yansıtmaktadır.

Doran'a göre, sosyal medyanın yaygınlaşması, Arap Baharı'nın birinci sebebidir. İnternet, bir taraftan diktatörlüklerin altını oyarken, diğer taraftan demokrasiyi yüceltmıştır. Uydu televizyonu, internet, sosyal medya ve diğer bilgi teknolojileri, hükümetlerin bilgi tekeline kırmış; sivil hareketleri güçlendirmiştir.⁴³ Ancak Arap coğrafyasındaki halk hareketleri ile sosyal medya ilişkisi bir sebep-sonuç ilişkisinden ziyade, sosyal medyayı yaşananlar bağlamında bir araç-ortam olması bakımından ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle, sosyal medyanın sunduğu özgür ortamdan dolayı söz konusu halk hareketleri ortaya çıkmadı, bu süreçte sosyal medya toplumsal yaşanmışlığın dışı vurumu ve geniş kitlelere ulaştırılması anlamında bir araç işlevi görür.

Tunus'ta ilk kıvılcımın çıktığı bu toplumsal hareketler, iletişim teknolojileri sayesinde kitlelerin tüm dünyaya olan biteni neredeyse her an ulaştırabilmelerini sağlamıştır. İsyen sırasında birçok yeni sosyal ağ kullanıcısı oluşmuş, internet kullanımı daha yaygın hale gelmiştir.

Tüm bunlarla beraber Ortadoğu coğrafyasında olup bitenler salt bir nedene, hele ki iletişim teknolojilerine bağlamak, bu toplumlardaki toplumsal baskı ve huzursuzlukları görmezden gelmeye ve sosyolojik bir okuma yapamamaya neden olmaktadır.

⁴³ Doran, M. S. . "The Impact of New Media: The Revolution Will Be Tweeted", Kenneth M. Pollack [et al.], The Arab Awakening: America And The Transformation Of The Middle East, Washington: A Saban Center at the Brookings Institution Book, Brookings Institution Press,2011, s.39-46

İKİNCİ BÖLÜM

YEMEN'E BAKIŞ

Yemen, Arap Yarımadasında, Kızıl Deniz'in Hint Okyanusu'na açıldığı noktada, önemli bir denizyolu geçişi olan Aden Körfezi'nin kıyısında yer almaktadır. Yemen'in Kuzey tarafında Suudi Arabistan ve doğusunda Umman yer almaktadır. Yemen, Afrika Boynuzu'nun Aden Körfezi'nin karşısında yer alan, Afrika Boynuzu'na yakınlığı sebebiyle de Afrika ile Arap yarımadası arasında bir geçiş güzergahında bulunmaktadır. Aden Körfezini Kızıl denize bağlayan Bab-el Mendeb Boğazı, Yemen ve Cibuti arasında bulunmaktadır. Somali, Aden Körfezi'nin, Eritre ise Kızıldeniz'in karşı kıyısında yer alan diğer ülkelerdir. Dünyada ticari deniz taşımacılığının büyük kısmı Süveyş kanalı, Kızıldeniz ve Aden Körfezi'nden geçmekte, Aden Körfezi ve bu soğrafyanın istikrarı bu nedenle önem arz etmektedir.

Öncelikle Suudi Arabistan'ın ve körfez ülkelerinin petrol sevkiyatında bu güzergahı kullanması Yemen'in hem kaynak ülkeler hem de ihracatın yapıldığı ülkeler açısından önemini arttırmaktadır. Hürmüz Boğazı üzerinde İran'ın fiziksel hakimiyeti ve İran'ın zaman zaman bu rotayı kapatabileceği yönünde tehditleri Bab-el Mendeb boğazını önemli bir alternatif haline getirmiştir. Suudi Arabistan inşa ettiği Doğu-Batı petrol boru hattıyla Basra körfezine yakın bölgelerde çıkarılan petrolü Kızıldeniz kıyısına taşıma ve sevkiyatı buradan gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bu durum Aden bölgesinin bölgesel rekabet açısından önemini arttırmıştır. Dünyada deniz ticaretinin %70'ine yakınının Süveyş kanalı, Kızıl Deniz ve Aden körfezi üzerinden aktarılması, söz konusu bölgenin önemini göstermektedir.

Yemen, çok eski zamanlardan beri kuzeydeki aşiretler ve kırsal topluluklarla olan mücadelede devlet düzenine sahip tarımsal toplumun merkezi olduğu için, Arap yarımadasının tarihinde istisnai bir konuma sahip olmuştur.⁴⁴

Yemen, dağlık yapısı ve toplumsal oluşumu nedeniyle tarih boyunca idare edilmesi çok zor coğrafyalardan biri olmuştur. Toplumsal yapı incelendiğinde aşiretlerin

⁴⁴ Ira M.Lapidus, **İslam Toplulukları Tarihi Cilt 2**, 1.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.180

Yemen’de sosyal, siyasal ve dini yönden etkilerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman ve Arap olduğu ülkede, Müslüman nüfusun yaklaşık %35’i Zeydiler, %65’i Sünniler tarafından oluşturmaktadır. Zeydilik mezhebi doğduğu toprak olan Yemen’de varlığını hala güçlü bir şekilde sürdürmektedir.

2.1.YEMEN’İN GENEL TARİHİ

Yemen, stratejik konumu nedeniyle her zaman büyük devletlerin ele geçirmek istediği bir ülke olmuştur. Lakin hiçbir yabancı devlet bu coğrafyada başarılı ve sürdürülebilir bir yönetim kuramamıştır.

Kadim kitaplarda, Yemen el- Meymun, Arabiyetüs’saide’, l’Arabie heureuse, Arabia Felix gibi isimlerle adlandırılarak Yemen’in mutlu ve müreffeh bir ülke olduğu vurgulanmıştır. Bunun nedeni söz konusu bölgenin coğrafi olarak ticaret merkezi olmasındandır. Lakin ülkede bugün ki vaziyet, kitaplarda bahsedilen müreffeh durumdan bir hayli uzaktadır.⁴⁵

Seba melikesi Belkıs ile tanınan Yemen uzun bir süre Habeşistan’ın boyunduruğu altında kalmıştır. Pers ve Romalıların istilasına uğramıştır. Hz. Ali’nin çabalarıyla 632 yılında İslam egemenliğine dahil olmuştur. Peygamberin vefatından sonra Yemen’de ortaya çıkan isyanlar, Hz. Ebubekir tarafından bastırılmıştır. Hz. Ebubekir’in isyanları bastırması sonucunda Arap yarımadasında ki birlik ve bütünlük tekrardan sağlanmıştır. Zeydilik mezhebine bağlı olanların Yemen’de hanedanlık kurması ise 9. Yüzyıla denk gelmiştir.

Yemen, 1173 yılında Kudüs Fatihî Selahaddin Eyyubi’nin kardeşi Turhan Şah tarafından ele geçirilmiştir. Eyyubilerin devamı olan Memlûklerin egemenliğinde varlığını devam ettirmiştir. Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi sonrası Memlûk Devleti tarih sahnesinden silinmiştir. Bu gelişmeden sonra 1517 yılında Yemen valisi tarafından bu topraklar Osmanlı yönetimine teslim edilmiştir.⁴⁶ Osmanlı 1536 yılı sonrası Büyük Kasım’ın liderliğini yaptığı Zeydi aşiretlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1630’da

⁴⁵ Sepil Açıklan, Gamze Coşkun ve Sedat Laçiner, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör kışkacında Bir Ülke**, 1.Basım, Ankara: Usak Yayınları, 2010, s.15

⁴⁶ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları**, 1.Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, s.174

Yemen'den çekilen Osmanlı, İmam İsmail'in 1676 yılında ölümü sonrası tekrardan Yemen'de egemenliğini tesis etmiştir. Yine de Yemen'in kendine has özellikleri nedeniyle Osmanlı'nın bu topraklarda tam anlamıyla bir hakimiyet tesis ettiği söylenemez.

Güney Yemen'de Aden ve çevresi 16.yüzyılın belli aralıklarında dönemin güçlü devletleri Osmanlı ve Portekiz idaresindedir. 1645 yılından sonra ise Lahic yerel sultanının etkisi görülmektedir. 18. Yüzyılın ortalarına doğru ülkenin sahil kesimlerinde

18. Yüzyılın ortalarında itibaren bilhassa ülkenin kıyı kesimlerinde kabilelerin fiili hakimiyetinin varlığı görülmektedir.⁴⁷ İbrahim Paşa'nın Taiz bölgesini 1837 yılında ele geçirmesi neticesinde, sömürgelerine giden yolda önemli bir konumu olan bu bölgede Mısır etki ve gücünün artacağından korkan İngiltere 1839 yılında bu bölgeyi işgal etmiştir. Söz konusu tarihten Güney Yemen'in bağımsızlığını kazandığı tarihe kadar geçen süre içerisinde, Güney Yemen İngiltere'nin yönetimine bağlı kalmıştır.⁴⁸

1891 yılında Muhammed bin Yahya Hamidüddin hanedanlığını kurdu. İmam Yahya 1910 yılında Osmanlı Devletine karşı cihat ilan etti. Osmanlı devleti bu bölgeye 31 tabur asker ve silahlar gönderdi.⁴⁹ Balkan Savaşları'nın ve İtalya'nın Trablus işgalinin Osmanlı Devletini zor durumda bırakması nedeniyle İmam Yahya ile Da'an anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın getirdiği hükümlere göre İmam Yahya'nın Kuzey Yemen'de rakipsiz olarak egemenliği tanınıyordu. Dış ilişkilerinde diğer ülkeler ile diplomatik ilişki kurmak dışında Kuzey Yemen'de bütün hakimiyet kendisindeydi.⁵⁰

Da'an anlaşması sonrası Osmanlı Devletine ve aralarında yapılan anlaşmaya sadık kalan İmam Yahya, İngiltere yönetiminin kendisine olan ilgisine prim vermemiştir. 1915 yılında, Aden'i İngiltere işgalinden kurtarmak için yapılan harekete İmam Yahya'nın birlikleri de katılmış ama başarılı olamamıştır. Osmanlı'nın 1917 yılında

⁴⁷ Armaoğlu,s.175

⁴⁸ Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, s.54

⁴⁹ Armaoğlu,s.175

⁵⁰ Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, s.56

Filistin cephesinden geri çekilmesinden sonra İmam Yahya bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık sonrası söz konusu hanedanlık 1962 yılına kadar hüküm sürmüştür.⁵¹

19. yüzyılda Yemen. Kuzeyde Osmanlı nüfuz alanı ile güneyde İngiliz hamiliği arasında bölünmüştü. 1911’de yapılan anlaşma kuzeyde Osmanlı egemenliğini onayladı, fakat idari kontrol dağlık bölgelerde imamlar ve sahilde Osmanlılara ait olmak üzere bölünmüştü. Bu durum Zeydi ve Sünni nüfuz bölgelerinin dağılımına uygundu. Osmanlıların Birinci Dünya Savaşı’nda yenilmesiyle birlikte, İmam Yahya ülkenin tümünün kontrolünü ele geçirdi. Zeydi elitlerle birlikte ülke yönetti; bu elitler ulema, yöneticiler, hakimler, öğretmenler, tüccarlar ve subaylardan oluşuyordu. Bunlar da kendi içinde iki gruba bölünmüşlerdi. Peygamber soyuna dayanan arazi sahibi bir aristokrasi, yani Seyyidler ve ilk yargıçların torunları olan qudalar.⁵²

İmam Yahya’nın oğlu tarafından 1948 yılında bir saray darbesi sonrası tahtan gönderilmesi sonrası meydana gelen iç karışıklıklardan sonra İmam Ahmed ülke yönetimini kontrol altına almıştır. İngiltere tehdidini dengelemek adına Rusya ve Çin’e yaklaşmış, 1961’de de Birleşik Arap Cumhuriyeti’ne katılmıştır.⁵³ İmam Ahmed 1962 yılında ölmüş yerine gelen oğlu İmam Bedir ise yalnızca 8 gün tahta kalabilmiştir. Saray muhafızlarının başındaki Albay Sallal yeni hanedanı darbeye devirmiş ve İmam Bedir’in de öldürüldüğünü açıkladıktan sonra Yemen Arap Cumhuriyeti’nin ilan etmiştir. Kendisini de yeni kurulan Cumhuriyetin başkanı olarak duyurmuştur. Lakin İmam Bedir’in hayatta olduğu anlaşılmıştır. Ülkenin kuzeyindeki Zeydi aşiretlere sığınıp “Emir el Müminûn” sıfatıyla cumhuriyetçilere savaş açmıştır.⁵⁴

2.1.1.Güney Yemen’in Kuruluşu

İngiltere, Hindistan sömürmesine ulaşmada stratejik öneme sahip Aden’i 1839’da işgal etti. 1952 yılında gerçekleşen Mısır darbesinin ve 1956 yılında gerçekleşen Süveyş Savaşı’nın Yemen’de etkileri olmuştur. Güney Yemen’deki egemenliğini pekiştirmek isteyen İngiltere burada kolladığı kesimlerin bir araya gelmesini istedi ve

⁵¹ Armaoğlu, s.176

⁵² M.Lapidus, s.180

⁵³ Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, s.64

⁵⁴ Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, s.167

bunun neticesinde Güney Arap Emirlikleri Federasyonu'nun 11 Şubat 1959'da kurulduğu görüldü. İngiltere Güney Yemen'i Batı, Doğu ve Aden olarak üç kısma ayırmıştı. Bunu yapmasındaki amaçlardan en önemlisi Kuzey Yemen'de etkin olan Zeydilerle Güney Yemen'de mevcut olan Sünnileri dengeleme isteğiydi. Bu federasyona son olarak Aden'in 1962 yılında dahil olmasıyla beraber Güney Arap Federasyonu tamamlandı. Federasyona Aden'in dahil olması halkın büyük bir kısmı tarafından desteklenmedi ve tepkiye neden oldu. Bu tepkileri dillendiren Halkın Sosyalist Partisiydi. Bu parti Aden'in güneyden ziyade Kuzey Yemen ile birleşmesini dile getiren Aden Sendika Kongresi'nin siyasi uzantısıydı.⁵⁵

Aden'de meydana gelen olaylar sürerken Kathan el Şaabi liderliğindeki Milli Kurtuluş Cephesi Ekim 1963'te Sanaa'da kuruldu. İşçi Partisi'nin İngiltere'de hükümeti kurması ve sonrasında yayınlanan Beyaz Kitap ile Güney Yemen'in bağımsızlığına kavuşabileceğinin ifade edilmesi üzerine Milli Kurtuluş Cephesi'nin Güney Yemen'deki hakimiyeti sağlanmış oldu. Kathan el Şaabi tarafından 30 Kasım 1967'de Güney Yemen Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu açıklandı. Milli Kurtuluş Cephesi'ndeki aşırı solcularının taleplerinin kuvvetlenmesi neticesinde 22 Haziran 1969'da Şaabi iktidardan düşürülmüştür. Akabinde Marksist bir rejim kurulmuş ve 30 Kasım 1970'de devlet isminin Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti olarak değiştirildiği ilan edilmiştir.⁵⁶

2.1.2.Kuzey ve Güney Yemen'in Birleşmesi

Kuzey Yemen'de süregelen savaşın durmasından sonra, Yemen'de karşı tarafların birleşmeyi istediği görülmektedir. Ancak bu birleşmenin kendi kontrollerinde gerçekleşmesini isteyen taraflar bu durumun gerçekleşmesini uzatıyorlardı. Aslında İngilizlerin Aden'i işgaline kadar Yemen'in tamamında bir bütünlük olduğu söylenilebilirdi. Söz konusu işgal bu bütünlüğü bozmuştu. Kuzey Yemen'de Taiz ve Sanaa, Güney Yemen'de Aden Yemen'in birleşmesini talep eden milliyetçilerin yoğun olarak var olduğu şehirlerdi. İngiltere'nin Güneyden çekilmesi ve daha sonra Yemen'in Kuzeyinde kurulan Cumhuriyet nedeniyle Yemen'deki milliyetçiler birleşmenin artık kaçınılmaz olduğunu ve bunun kendiliğinden olacağını ifade etmeye başladılar. Lakin,

⁵⁵ Armaoğlu, s.193

⁵⁶ Yılmaz, s152

Kuzey Yemen’de gerçekleşen iç savaşta Cumhuriyetçilerin başarılı olamaması ve akabinde de Güney Yemen’de Marksist yönetimin gelmesi birleşmenin olmasını engelledi. Binaenaleyh bu süreçte her iki kesimin farklı ideolojilere sahip olması birleşmenin önündeki en büyük engeldi. Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi’nin aracılığıyla gerçekleşen ve Trablus şehrinde 28 Kasım 1972’de imzalanan anlaşmada, iki tarafın da başkentinin Sanaa olduğu birleşmiş Yemen’de mutabık kaldıkları görülmüştür. Lakin bu anlaşmanın uygulanması mümkün olmamıştır. 1979 yılında Kuzey ve Güney arasında Soğuk savaşın tarafları olan SSCB ve ABD girdiği bir savaş başlamıştır. Güney Yemen’in SSCB ve Küba’dan aldığı destek ile Kuzey Yemen’e saldırması sonrası, Suudi Arabistan ve ABD’nin Kuzey’e asker ve silah desteği olmuştur. Arap Birliğinin aracılığıyla imzalan ateşkes ile sonra eren savaştan 14 gün sonra Kuzey ve Güney devlet liderleri tarafından bir birleşme anlaşması imzalanmıştır. Lakin bu anlaşmanın da uygulamaya konulması mümkün olmadı.⁵⁷

1990’lara doğru Maribü’l Cevf bölgesinde petrol bulunmuştur. Söz konusu bölge Kuzey ve Güney Yemen’in ortasında yer almaktadır. Bulunan petrolün çıkarılmaya başlanması ve çıkarma sonucunda beklenmeyen hızlı artış, petrol çıkarılan bölgenin de iki bölgenin arasında kalması Yemen’in birleşebilmesi adına çok önemli nedenler oldu. Kuzey ve Güney 1989 yılında Maribü’l Cevf bölgesinde ortak arama yapma konusunda mutabakata varmış ve aralarında anlaşma imzalanmıştır. İki ülke arasında devam eden müzakereler sonucunda taslak anayasa üzerinde uzlaşma sağlandı. Söz konusu anayasal taslağın Kuzey ve Güney Yemen’in meclislerinde onaylanması neticesinde 22 Mayıs 1990 tarihinde Sana başkent olarak ilan edilerek Yemen Cumhuriyeti kurulmuş oldu.⁵⁸

Birleşmeyle birlikte Sanaa politik başkent Aden ise ekonomik başkent olarak belirlenmiştir. Ancak birleşme sonrası dönem her iki tarafın da umduğu gibi gitmemiş ve sorunların aşılabilmesi Yemen’i nihayetinde iç savaşa sürüklemiştir. Yemen için birleşme sonrası en önemli problemlerden birisi Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi ve beraberinde gelişen olaylar olmuştur. Irak’ın Kuveyt’i işgali özellikle ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere pek çok ülkenin tepkisine yol açmış ancak Yemen; öteden beri

⁵⁷ Yılmaz, s153

⁵⁸ Yılmaz, s154

Suudi Arabistan'a karşı dengeleyici bir ülke olarak gördüğü ve iyi ilişkiler kurduğu Irak'ı BM'de kınamayan tek ülke olarak yer almıştır. Ayrıca Körfez Savaşı'nda ABD ve Suudi Arabistan'a destek vermeyen Yemen, sonrasında diplomatik olarak izole hale geldiği bir süreçle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Suudi Arabistan'ın ülkesindeki yüz binlerce Yemenliyi sınır dışı etmesi ve Yemen'e yönelik yardımlarını kesmesi Yemen ekonomisini büyük bir buhranla karşı karşıya bırakmıştır.⁵⁹ Ülke resmi olarak 1990 yılında birleşmiş olsa da bu birleşme her iki taraf için de özümsememiş ve Körfez Savaşı sonrası yaşanan ekonomik ve siyasi açmazlar iki tarafın entegre olmasını daha da zorlaştırmıştır. Bir başka deyişle birleşme sonrası süreçte uluslararası sistemin yapısından ziyadesiyle etkilenen Yemen, diplomatik yalnızlıkla birlikte ekonomik bir darboğazın içerisine düşmüş ve bu durum birleşmenin taraflarca benimsenmesini güç hale getirmiştir. Ayrıca birleşme sonrası süreçte, petrolün daha çok Güney Yemen topraklarında bulunması Güney Yemen'in ayrılma taleplerini alevlendirmiştir. Üstelik 1993 yılındaki genel seçimler zaten hâlihazırda birbirlerine entegre olamamış iki tarafın problemlerini derinleştirmiştir. Nüfus olarak Kuzey Yemen'in yaklaşık dörtte biri olan Güney Yemenliler seçimlerde umduklarını bulamamış, ayrıca seçim çalışmaları sürecinde Güney Yemen'i temsil eden en önemli parti olan YSP'nin önde gelen liderleri suikastlere uğramış ve yüz elli kadarı bu suikastlerde öldürülmüştür.⁶⁰ Ekonomik sorunlara siyasi anlaşmazlıklar ve kültürel uyuşmazlıklar da eklenince Güney Yemen lideri El-Badi, Aden'e çekilmiş ve Yemen'in güneyinde Yemen Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.⁶¹ Bu ayrılık kararını kabul etmeyen Abdullah Salih, Kuzey Yemen'in ordularını Güney Yemen'e doğru harekete geçirmiş ve mayıstan hazirana kadar süren iç savaş güneylilerin kesin yenilgisiyle neticelenmiştir. Kuzey Yemenliler Aden'i ele geçirdikten sonra bu şehri yakıp yağmalamış ve Güney Yemenlilere sert muamelede bulunmuşlardır. Bu yüzden Güney Yemenlilerin gözünde birleşme ve sonrasındaki iç savaş "hızlı bir birleşmeden dâhili bir sömürüye atılan bir adım" olarak görülmüştür.⁶² İç savaşı kazanan Salih yanlıları, Güney Yemen'e yönelik cezalandırıcı bir tavır içine girip Güney Yemen'e ait şehirleri yağmalayarak önemli ekonomik kaynaklara

⁵⁹ Paul Dresch, **A History of Modern Yemen**, 1. Basım; Cambridge University; 2001, s.187

⁶⁰ Sandra Weber, **Yemen: Creation of the Modern Middle East**, 1. Basım, Chelsea House Pub; s.101

⁶¹ Dresch, s.196

⁶² Dresch, s.197

da el koymuştur. Neticede Güney Yemenliler kendilerini ötekileştirilmiş hissederek silah zoruyla gerçekleşen bu birleşmeyi kabullenmemiştir.

Aslında iki tarafından birleşmeden beklediği şey kendi nüfuz alanları arttırma isteği olmuştur. Güney Yemen'in bu birleşmeye yüklediği anlam, devrimci yapının Kuzey Yemen'de yayılmasına araç olmasıydı. 1990-1994 arası dönemde söz konusu tartışma hararetle konuşulmuştur. Kuzey ve Güney'deki rejimlerin ikisi de birleşmeyi, iç politika gereği savunurken, özellikle bu birleşmenin kendi iktidarlarına olan güveni ve desteği arttıracığını düşünmekteydiler.⁶³

Birleşme sürecinde iki tarafın gerçek anlamda bütünleştikleri görülememiştir. Birleşme sonrası ortaya çıkan bir devlet içindeki genel resim, birbirleriyle mücadele etmekte olan iki egemen yapının rekabetiydi. Lakin 1993 yılında yapılan seçimler neticesinde Kuzey kökenli partilerin Güney bölgelerde de hatırı sayılır oylar almalarına karşın Güney Kökenli partilerin aynı desteği Kuzeyden görememesi, Abdullah Salih'i doğal olarak daha güçlü hale getirmiştir.

27 Nisan 1993'de yapılan milletvekili seçimlerinde Abdullah Salih'in partisi (General People's Congress Genel Halk Kongresi-GPC) 123 sandalye kazanırken, Islah 62, Güney Yemen'in iktidar partisi Yemen Sosyalist Partisi 57, Baas 7 (Irak taraftarı), Nasırcı partiler 4 ve içerisinde Şii milletvekillerinin de bulunduğu bağımsızlar 47 sandalye kazandılar. Seçimlerin sonuçlanmasından sonra kurulan hükümetin tarafları GPC ile Islah olmuştur. Bu durum YSP'nin itirazlarına neden olmuş ve bu durum Kuzey ve Güney arasındaki çatışmayı yeniden alevlendirmiştir. Seçim sonuçları Abdullah Salih'e YSP'yi kontrol altına alabileceğini gösterdi. Seçim sonuçlarında Güney Yemenli partilerin beklenen başarıya ulaşamaması nedeniyle başlayan gerginlik Aden'in birleşmeden ayrılmasıyla sonuçlandı. Lakin Temmuz 1994'de Aden merkezli isyanın bastırılmasıyla birleşme tekrardan sağlandı.⁶⁴

⁶³ Veysel Ayhan, "IMPR Raporu No-1 Yemen'de İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkileri Ve Türkiye İle İlişkiler", **Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, 2011, s8

⁶⁴ Ayhan, "IMPR Raporu No-1 Yemen'de İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkileri Ve Türkiye İle İlişkiler", s10

Yemen’de 1994 yılında yaşanan iç çatışmanın neticesinde ortaya çıkan etkilerin günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde Abdullah Salih yönetimi güneyli askerleri tasfiye etmiştir. Bu tasfiyelere karşın yapılan protestolar 2007 yılında başlamıştır ve daha sonra bu protesto ve gösterilerin bağımsızlık talebine evrildiği görülmüştür.

2.2.YEMEN’İN DEMOGRAFİK YAPISI

2.2.1.Kabileler ve Aşiretler

Ortadoğu’nun birçok yerinde halen varlıklarını sürdüren kabileler Yemen’de de kendilerine has özellikleriyle günümüze kadar varlıklarını devam ettirmektedirler. Yemen’deki en önemli yapılardan biri kabilelerdir. Yemen’deki mevcut kabile yapısı ayrıntılı olarak gözlemlendiği takdirde, söz konusu yapılarda şeyhin merkezde olduğu ve onun etrafında kabile yapısının şekillendiği görülür. Bazı kabilelerde birden fazla şeyhin mevcudiyetine rastlanılabilmektedir. Kabile içindeki sorunları şeyhin çözüme yetkisi vardır ve bu yetkinin gücünü belirleyen şeyhin kabile içindeki gücü ve konumu olduğu görülmektedir. Kabileye mensup bireyler arasında kuvvetli bir kardeşlik bağı mevcuttur. Söz konusu kabilelerin kendi içlerinde ayrışmamalarını sağlayan en güçlü motivasyon kaynaklarından biri kabile şerefidir. Bunun dışında kabileler için önemli olan başka değerlerde mevcuttur. Örnek olarak cesaret, namus, cömertlik gibi değerler sayılabilir. Söz konusu değerler şiirlerde de kendine çoğunlukla yer bulur. Bu değerlerin farklı kabileler arasındaki bağı da kuvvetlendirmesi nedeniyle kabileler arasında kurulan birliklerin teşkilinde önemi vardır. Kabilelerin kendi içlerinde kurdukları birlikler de nadiren değişiklikler olur.⁶⁵ Kabileler arasında oluşturulan birliklerden zaman zaman ayrılıklar olabilir. Lakin ana kabileler çoğunlukla sabit kalır.⁶⁶

Ülke nüfusunun büyük bir kısmını aşiretler oluşturmaktadır. Yemen’in kuzey bölgesine Haşid aşireti hakimdir. Güneyine Medhe aşireti hakim olup, orta bölgelerde

⁶⁵Charles F. Swagman, **Tribe and Politics: An Example from Highland Yemen**, University of New Mexico, 1988, s. 253.

⁶⁶ Dresch, s.35

Bekil aşiretinin etkisi görülür. Sadece kırsal da değil şehir hayatında dahi söz konusu aşiretlerin etkisi hissedilmekte, şehir hayatında önemli rol oynamaktadırlar.⁶⁷

Ülkenin kuzey kesiminde yaşayan kabileler Zeydi olup, ülkenin geri kalanına hakim olan kabileler sünnidir. Bu durum kabileler arasındaki çekişmeye mezhep motivasyonunuda eklemek suretiyle çekişmelerin çatışmalara dönüşebilmesinde arttırıcı etken olarak daima mevcut olmuştur.

İleriki bölümlerde değineceğimiz Hutiler (Husiler)'de Kuzeyde yer alan Zeydi aşiretlerin yönetime ve yönetimin arkasında olduğuna inandığı güçlere isyan eden Kuzey kabileleridir.

2.2.2.Mezhepler

2.2.2.1.Zeydiler

Şiiiler arasında Sünnilerle ortak yanı en fazla olan grup Zeydilerdir. Zeydilik mezhebi adını Zeyd bin Ali'den almıştır. Zeyd bin Ali Hz.Hüseyin'in torunudur. Emevilere karşı yapılan ayaklanma sonucu 740 yılında hayatını kaybetmiştir. Zeyd bin Ali'nin Emevilere karşı ayaklanma nedenleri, dedesi Hz.Hüseyin'in Kerbela'da katledilmesinin intikamını alma ve mevcut yönetimin meşru olmadığı düşüncesidir. Bu başkaldırıdan önce bu minvalde ayaklanmalar olmuştur. Muhtar es-Sakafi ve Tevvabun ayaklanmaları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu ayaklanmalarda Emeviler tarafından bastırılmıştır. Zeyd bin Ali ve öncesinde meydana gelen ayaklanmalarının temel düşüncesi imamet ve hilafetin Beni Ümeyye tarafından gasp edildiği fikridir. Nitekim hilafetin gasp edildiği iddiasının muhalif grupların bir kısmı tarafından Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e kadar dayandırıldığı görülmüştür. İlk iki halifenin meşruiyetlerinin tartışılması neticesinde, Zeyd taraftarlarının bir kısmının bu düşüncüyü savunma istekleri doğmuş olsa da, Zeyd'in Hz. Ebubekir ve Ömer'in hilafetinin meşru olduğu ve hilafetin onlar tarafından gasp edilmediği, imamet ve hilafet makamını cebren gasp edenlerin Emeviler olduğunu söylemesi, karşıt düşüncede ki grubun Zeyd'in yanından ayrılıp Rafizi mezhebini kurmasına neden olmuştur. Emevilere karşı yapılan muhalefetin kendi arasındaki ittifakları veya ayrışmaları dini ve itikadi niteliklerden

⁶⁷ Açıklan, Coşkun ve Laçiner, s.23

ziyade siyasi niteliktedir. Günümüzdeki on iki imam Şiiliğinin ana gövdesini Rafiziler oluşturmuştur. Zeydilerin ise kapsam olarak daha bir çerçevede inançlarını sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir. Emevilere karşı yapılan Zeydi ayaklanmalarının kısa vadede başarıya ulaşmadığı görülse de, bu ayaklanmaların uzun yıllar sürmesinde tetikleyici olduğu aşikardır ve uzun vadede başarılı olduğu söylenebilir.

Zeydiler, Zeydilik mezhebini Şia'nın bir kolu olarak değil de, daha çok İslam dininin beşinci mezhebi olarak görmektedirler. On iki imam Şiiliğinde mevcut olan son imamın kayıp olması ve mehdi olarak geri dönmesi inancına inanmazlar. Zeydilik; Carudiyye, Süleymaniyye, Caririyye, Salihyye ve Butriyye olmak üzere birçok koldan oluşmaktadır. Zeydilerin Şii olarak kabul edilmesi durumunda, Şii nüfusunun yüzde yirmisine denk geldiği görülmektedir.⁶⁸ Zeydiliğin siyasi yanının itikadi yanından daha güçlü olduğu görülmektedir. Devlet başkanlığı konusundaki görüşlerine bakıldığında elitist bir bakış açısının olduğu görülmektedir. Zeydiler devlet başkanı veya imamın seçiminin halka bırakılmayacak kadar mühim bir mevzuu olduğunu ifade etmektedirler. İmam veya devlet başkanının vasiyet yoluyla başa gelmesini söylemektedirler. Zeydilere göre imam; alim, zahit, feraset ve şecaat sahibi olmak zorundadır. Bununla birlikte kesinlikle on iki imam Şiiliğinin tersine ortaya çıkmalı ve insanları kendisine biate çağırmalıdır. Ayrıca savaşları da fiili olarak idare etmelidir. Zeydiler, gaip imam inancını kabul etmezler. İmamiyye'deki takiyye olgusunu reddederler. Zeydilere göre İmam çok iyi bir komutan ve siyasi lider olmalıdır.⁶⁹ Sadece Zeydiliğin kollarından biri olan Cârudiyye, imam seçiminin vasfen olabilmesinin mümkün olduğunu iddia ederek İmâmiyye'ye paralel bir tutum sergilemektedir. İmamiyye'dekine benzer şekilde Hz. Ali'ye biat etmeyen sahabeleri küfür içinde olduklarını iddia etmektedir.⁷⁰ Zeydilerin imametin Hz.Ali ve Hz.Fatıma soyundan gelen bir kişi tarafından devam etmesini zorunlu tutarlar. Lakin İsmailiyye ve Aşeriye mazhebinden farkı olarak, imamları masum kabul

⁶⁸ Barak A. Salmoni, Bryce Loidolt ve Madeleine Wells, **Regime and Periphery in Northern Yemen-The Huthi Phenomenon**, RAND Institute, Santa Monica, CA, USA, 2010, s.290-291.

⁶⁹ Hasan Yaşaroğlu, Zeydiyye'nin İmamet Görüşleri ve Diğer Bazı Mezheplerle İlişkileri, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013/2, c. 2, sayı: 3, s.1

⁷⁰ Yaşaroğlu, s.128

etmezler. Aynı şekilde diğer Şii mezheplerden farklı olarak imamın dini konulardaki otoriterlerinin de sorgulanabilir olduğunu söylerler.⁷¹

Zeydilik mezhebi günümüzde Yemen'in kuzeyinde hakim durumdadır. Yemen nüfusunun yaklaşık %35'inin mensup olduğu Zeydilik mezhebi o bölgede yaşayan halkın sosyal yaşamında, kültüründe belirgin bir şekilde kendini hissettirir.

Yemen'de Zeydilik mezhebine bağlı olan kişiler tarafından oluşturulan ve son yıllarda Yemen iç savaşında en önemli unsurlardan birisi Husi hareketidir.

Husiler 1990'lı yıllarda Yemen'in kuzeyindeki Saada bölgesinde ortaya çıkan ve Zeydî uyanışını temsil eden bir hareketi ifade etmektedir.⁷² Birçok yerde hareketin ismi olarak kullanılan Husi kelimesi Yemen'in kuzeyindeki bir şehre işaret etmekte olup, Husiler; Yemen'deki Şii Zeydiyye mezhebine mensup içlerinden önemli âlimler çıkarmış ileri gelen seyyid bir sülalenin ismidir. Husi hareketinin giderek yaygınlaşması Zeydiyye mezhebinin Yemen'deki durumuyla çok yakından alakalıdır.

Husi Hareketinin ortaya çıkışında Zeydîlerin konumlarını giderek kaybetmeye başlaması ve ötekileştirilmesi önemli rol oynamıştır. 1970 yılında İmamlık rejimi tamamen sona ererek Cumhuriyet kurulmuştur. Kuzeyin yeniden bir güç merkezi haline gelmesini engellemek amacıyla başta Saada vilayeti olmak üzere Yemen'in kuzeyi yeni rejim tarafından ihmal edilen ve gittikçe marjinalleşen bir bölge haline gelmiştir.⁷³ Zaten coğrafi olarak merkezden uzak ve kopuk bir bölge olan Saada vilayeti merkezin ilgisizliği ile birlikte ekonomik açıdan gelişmemiş, merkezi yönetiminin etki alanından uzak, politik olarak izole bir yer olarak kalmıştır. Tüm bunların üstüne, XVIII. yüzyıldan beridir teolojik anlaşmazlık içerisinde olduğu, Vahhabi geleneğinin Zeydîliğe meydan okuması, Suudilerin finansal desteği ile birlikte giderek yaygınlaşması ve bu duruma Yemen lideri Abdullah Salih'in ekonomik ve siyasi gerekçelerle önyak olması Zeydilerin yoğun

⁷¹ Wilferd Madelung, "Zeydilik ve Tasavvuf", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, Cilt: 9, 2000, s.3

⁷² Mehmet Ali Büyükkara, "Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi", **Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C.XVI, No:30, 2011, s.148

⁷³ Peter Salisbury, **Yemen: Stemming the Rise of a Chaos State**, Middle East and North Africa Programme, May 2016, s.11

tepkilerini beraberinde getirmiştir.⁷⁴ Zeydîlere ait cami ve okullarda Selefi/Vahhabi imamların ve öğretmenlerin boy gösterir hale gelmesi, Selefilğin Zeydîlik karşısında güç kazanması, Selefiler ile Zeydîlerin birbirlerini tekfirci bir dille dışlaması Yemen'deki Zeydîler ile Sünniler arasındaki ahengi bozmaya başlamıştır.⁷⁵ Neticede bölgedeki Selefileşmeden ziyadesiyle rahatsız olan ve Vahhabiliği “emperyalizmin çocuğu” olarak nitelendiren birçok Zeydî lider, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren bir araya gelerek Zeydîliği yeniden canlandırmak için siyasi ve kültürel mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadelenin siyasi kanadını Hizbul Hakk oluştururken sivil ve kültürel kanadını eş Şebabül Mümin (Mümin Gençler Teşkilatı) oluşturmuştur. Özellikle Mümin Gençler Teşkilatı'nın faaliyetleri Husi hareketinin öncüsü olması sebebiyle önemli bir yere sahiptir. Bu teşkilat; seminer, konferans, dini ve kültürel okuma grupları, cami kursları gibi etkinliklerle geniş bir toplumsal tabana nüfuz edebilmiştir. Özellikle; “Vahhabi fitnessine” karşı Zeydîliğin yeniden canlandırılması gerektiğine dair söylemler benimsenmiştir.⁷⁶ Husi hareketinin kurucusu olan Hüseyin el Husi hem Hizbul Hakk'ta hem de eş Şebabül Mümin teşkilatında önemli bir figür olarak yer almıştır. Ancak ilerleyen süreçte Hüseyin Husi daha örgütlü ve radikal bir metot üzerinden hareket ederek kendine ait bir yol çizmeye başlamış ve 2000'li yıllarda verdiği vaazlar ve konferanslar yoluyla önemli bir kitleye hitap eder hale gelmiştir. Yemen'in kuzey bölgelerinin sosyal ve ekonomik olarak ihmal edildiğini ve bölgede hızlı bir Selefileşme/Vahhabileşme sürecinin yaşandığını vurgulayan ve bu sorunlara Zeydîliğin yeniden canlanması üzerinden yanıt vermeye çalışan Hüseyin el Husi'nin hareketi ideolojik olarak İran İslam Devrimi'nden de ziyadesiyle etkilenmiştir. Bu anlamda Husilerin politikleşme sürecinde İran devrim ideolojisinin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Husilere ait vaaz ve konferanslarda Humeyni'den pek çok alıntıya yer verilmesi, İran İslam Cumhuriyeti'nin ABD ve İsrail karşı mücadelesinden övgüyle bahsedilmesi, -ki bu durum ABD ile yakın ilişkiler kurmaya çalışan Salih hükümetine yönelik muhalefetlerinin bir başka sebebi olmuştur- İran Devrimi'nin meşhur sloganları olan “Allah'u Ekber”, “Kahrolsun

⁷⁴ Mehmet Ali Büyükkara, **Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi**, http://isamveri.org/pdfdrq/D01525/2011_30/2011_16_30_BUYUKKARAM.pdf(04.04.2019) s.122

⁷⁵ Mehmet Ali Büyükkara, **Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi**, http://isamveri.org/pdfdrq/D01525/2011_30/2011_16_30_BUYUKKARAM.pdf(04.04.2019) s.125

⁷⁶ Mehmet Ali Büyükkara, **Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi**, http://isamveri.org/pdfdrq/D01525/2011_30/2011_16_30_BUYUKKARAM.pdf(04.04.2019) s.129

Amerika”, “Kahrolsun İsrail”, “Zafer İslam’ın” gibi söylemlerin benimsenerek yüksek sesle dillendirilmesi, İran İslam Cumhuriyeti’nin uygulamalarına benzer bir şekilde özel dini günlere (Aşure Günü, Dünya Kudüs Günü gibi) önem verilerek bu özel günlerin kalabalıklar içerisinde kutlanmaya başlanması Husilerin İran Devrimi’nden ve İran İslam Cumhuriyeti’nden ideolojik olarak ne kadar etkilendiklerinin göstergeleridir. Dahası da başta Husilerin ileri gelenleri olmak üzere pek çok Zeydî’nin İran İslam Devrimi’nden sonra eğitim amacıyla Şiiliğin en önde gelen şehirlerinden Kum’a giderek orada eğitim aldığı gözlemlenmiştir.²⁶⁸ Ancak Husilerin İran’la olan ideolojik yakınlıkları İran’a bağlı bir hareket oldukları yahut da İran’ın uydusu olarak var oldukları anlamına gelmemektedir. Her ne kadar Husiler İran İslam Cumhuriyeti’nden ideolojik ve düşünsel olarak etkilenmiş olsalar da Husi hareketinin kökeni yerel olup, sosyal ve siyasal temellere dayanmaktadır.⁷⁷ On yıllardır merkezi yönetim tarafından göz ardı edilen ve ötekileştirilen başta Saada vilayeti olmak üzere Yemen’in kuzey bölgesi sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmış, devlet yatırımlarının çok asgari düzeyde kaldığı izole edilmiş bir yer olagelmıştır. Zaten 2000’li yılların başında Husiler, Saada bölgesinden daha çok özerklik, Zeydî eğitim ve öğretim kurumlarının açılmasını sağlamak, bölgesel eşitsizlikleri gidererek Saada ve civarındaki vilayetlerde ekonomik ve sosyal ilerleme kaydedebilmek ve Selefi yayılışına mani olmak gibi makul sayılabilecek taleplere sahipti.⁷⁸ Ancak merkezi yönetimin Husilerin taleplerine karşı çözüm üretememesi ve ilerleyen süreçte Husi güçleri ile merkezi ordunun çatışmaya başlaması Husi hareketini başka bir boyuta taşıyacaktır.

2.2.2.2.Sünniler

Nüfusunun büyük bir kısmının Müslüman ve Arap olduğu ülkede söz konusu nüfusun yaklaşık %65’ini Sünniler oluşturmaktadır. Sünniliğin Şafii koluna bağlı bu nüfusun büyük çoğunluğu ülkenin orta ve güney kısmında yaşamaktadır. Zeydilerde olduğu gibi Sünniler arasında da kabile ve aşiret yapısı belirgin bir şekilde kendini göstermektedir.

⁷⁷ Thomas Juneau, “Iran’s Policy Towards the Houthies in Yemen: A Limited Return on a Modest Investment”, International Affairs, Vol:92, No:3, 2016, s.651

⁷⁸ Mehmet Ali Akyurt, “Yemen 2010”, Ortadoğu Yıllığı, 2010, s.318

2.3.YEMEN'DEKİ ÇATIŞMA ORTAMINA ZEMİN HAZIRLAYAN ETKENLER

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber soğuk savaş dönemi sona ermiştir. Bunun etkilerinden biri de Yemen'de var olan Kuzey ve Güney sorunun şekillenmesinde kendini gösterdi. Kuzeydeki yönetim ile Güneydeki yönetimin birleşmesi neticesinde Yemen Arap Cumhuriyeti kuruldu. 1839'da İngilizlerin Hindistan sömürgesinin güvenliği için Aden'i işgal etmesi ülkedeki coğrafi bütünlüğü yerle bir etmişti. Yaklaşık 151 yıl sonra Kuzey ve Güney'in birleşmesine rağmen ülkedeki iki gücün çatışmaları sonlanmadı. Güney Yemen'in birleşmeden sonra 1994 yılında Yemen Cumhuriyeti'nden ayrılma isteği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan olaylar, Cumhuriyet'e bağlı güçlerce şiddet kullanılarak bastırıldı.

Yemen'de farklı mezheplere bağlı unsurların varlığı, bu unsurların çatışma dönemlerinden kalan miras ile birbirlerine karşı tahakkümü, devlet yönetimine ve sunduğu kaynaklara ulaşmadaki gayri adil durum, uzun yıllardır devam eden ötekileştirme politikaları gibi nedenler ülkede sürekli ve kapsayıcı bir istikrarın oluşmasındaki en büyük engeller olarak mevcudiyetini korudu. Ülkede var olan bu sorunlara, jeopolitik önemi nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak yapılan dış müdahaleler de eklenince; Yemen'de devlet mekanizmasının işlemesi imkansız hale geldi. Günde 2 dolardan az kazanan nüfusun ülke nüfusuna oranının yaklaşık %48 olduğu Yemen; yüz yüze olduğu girift sorunların üstesinden gelmeye çabalamaktadır.

Savaş öncesi atmosferde birçok sorunla boğuşan Yemen'de mevcut sorunlar arasında önemli olanlar aşağıda açıkladığımız gibidir.

2.3.1.Ekonomik Sorunlar

Orta Doğunun en fakir ülkesi olan Yemen, aynı şekilde bölgenin en düşük eğitim seviyesine sahip ülkesidir. Aynı şekilde nüfusu en fazla büyüyen ve en kontrolsüz gelişen ülkelerin başında gelmektedir.

1994 İç savaşı sonrasındaki ekonomik durum Yemen halkı için tam bir felaket olarak betimlenebilir. 1990'lı yılların başında ekonomik kriz ve ardından iç savaşla

sarsılan Yemen'in 1995 yılındaki GSYİH'si 1990 yılındakinin ancak yarısı kadardı.⁷⁹ Ancak iç savaş kuzeydeki elitler için çok da sarsıcı olmamıştır. Savaş sonrasında Kuzey Yemen'deki elitler ekonominin kontrolünde daha etkin bir hale gelmiş ve bu durum 2011'deki ayaklanmalara kadar sürmüştür.⁸⁰ 1995 yılından itibaren Yemen hükümeti yapısal düzenleme adı altında ekonomik bir program geliştirmeye başlasa da sıradan Yemenlilerin ülke zenginliğinden pay alması söz konusu olmamıştır.⁸¹ 2000'li yıllara gelindiğinde dahi Yemen için ekonomik durum parlak değildir. Ülkenin petrol ve diğer önemli kaynakları sınırlı bir kesimin elinde toplanırken ülke yönetimi Abdullah Salih liderliğinde oligarşik bir hal almıştır.⁸² Patronaj ilişkisi ile yürütülen ekonomik ve siyasi yapı sıradan Yemenlilerin ulaşacağı alanın uzağında şekillenmekteydi. Finansal olarak petrole ve dış yardımlara bağlı olan Abdullah Salih, merkezi otoriteyi sağlamaktan öte ülkeyi rant paylaşımı yoluyla yönetmekteydi. Bir başka deyişle, Abdullah Salih Yemen'i resmi devlet kurumlarını temelinde yönetmekten ziyade yerel liderler ve güçlü figürlerle kurduğu petrol ve diğer önemli ekonomik gelirlerin paylaşımı temelindeki çıkar ilişkisi yoluyla yönetmekteydi.⁸³ Ülke içerisindeki ekonomik kaynaklar, önemli askeri ve siyasi pozisyonlar Abdullah Salih tarafından başta bağlı bulunduğu aşireti ve akrabaları olmak üzere kendisiyle iyi ilişkiler içerisinde olan önemli aşiret liderlerine, siyasetçilere ve iş adamlarına tahsis edilmekteydi. Patronaj ilişkileri çerçevesinde bir ağ kuran Salih, kaynakları müttefiklerine paylaşmış rakiplerini de böl ve yönet taktikleriyle bertaraf etmeye çalışmıştır. Abdullah Salih'in yönetim anlayışı ekonomik kaynakların ve gücün ancak sınırlı bir kesimin elinde toplanmasına yol açmıştır. Nihayetinde 2011 yılına gelindiğinde on büyük aile ülke içerisindeki ithalatın, üretimin, imalatın, banka sektörünün, taşımacılığın ve telekomünikasyonun yaklaşık yüzde seksenini kontrol etmekteydi.

Arap Baharı sonra tekrar başlayan iç savaş öncesi ülkenin işsizlik oranı 35%'dir. Bu oranda kadınlar işgücü olarak sayılmamaktadır; daha doğrusu bu oran

⁷⁹ Laura S. Etheredge, **Middle East Region in Transition: Saudi Arabia and Yemen**, Britannica, 2011, s.136

⁸⁰ Salisbury, s.7

⁸¹ Dresch, s.204

⁸² S. Etheredge, s.137

⁸³ Ginny Hill vd., "Yemen: Corruption, Capital Flight and Global Drivers of Conflict", **Clatham House: The Royal Institute of International Affairs**, 2013, s.18

çalışmak isteyen kişileri temel alarak çıkarılan bir işsizlik oranı olduğundan iş gücüne sadece iş talep edilen kadınlar dahil edilmektedir. Durum bu açıdan bakıldığında işsizlik oranının aslında daha yüksek olduğu söylenebilir. Yani toplam nüfusta daha az bir kesim çalışmakta ve çalışan nüfus toplumun geri kalanına bakmak zorundadır.⁸⁴ Ekonomi büyük oranda giderek azalan petrol kaynaklarına bağlıdır.

Fakirlik sınırının altında yaşayan oranı savaş öncesi neredeyse nüfusun yarısına eşittir. Kişi başına düşen milli gelir yaklaşık olarak 2.500 dolardır ve 24 milyonluk Yemen'in %42'si günlük 2 doların altında bir gelire yaşamak zorundadır. Ekonomin zayıflığı Yemen'de her türlü radikalizmin gelişmesine uygun bir ortam yaratmaktadır.

2.3.2.Eğitim

Yemen'deki en büyük sorunlardan bir tanesini eğitim oluşturmaktadır. Okur-yazar oranından kızların okula gitme oranına, eğitim kalitesi gibi birçok veri incelendiğinde Yemen dünyadaki ülkeler arasında eğitim sisteminin en bozuk olduğu ülkedir.

Okur-yazar oranı düşük olup, kadınlar için bu oranın çok daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. Yemen'de kronikleşmiş eğitim-öğretim sorunlarının şu an mevcut olan savaş halinde daha da kötüye gittiğini ifade etmeye çalışmak beyhude olur.

2.3.3.Toplumsal Bölünme

Yemen birçok yönden bölünmüş bir ülkedir. Bölünme kendini mezhepsel, dinsel, tarihsel ve ideolojik olarak birçok alanda göstermektedir. Bununla beraber ülkedeki aşiret yapısının çok güçlü olması bölünmeyi başka boyutta derinleştirmekte ve geliştirmektedir. Çünkü aşiret yapılarının modern yönetim sisteminde kendileri için arzu ettikleri önemli mevkiler bulunmaktadır. Bu mevkiler verilmeyince de kolaylıkla ayaklanma ve çatışmalar meydana gelebilmektedir. 2009 yılında hükümet kuvvetleri ile Husiler arasında bir yıldır süren ateşkes sonrası yeniden çatışmaların başlaması sonucunda ortaya çıkan durum özelde Yemen'in genelde Arap yarımadasının

⁸⁴ Açıklan, Coşkun ve Laçiner, s.27

istikrarsızlaşmasıdır. Çatışmaların arkasında yatan mezhepsel, ekonomik ve politik nedenler mevcut çatışmanın kısa sürede nihai çözüme kavuşmayacağına göstergesidir.⁸⁵

2.3.4.Devlet Geleneğinin Zayıflığı

Yemen'deki mevcut sorunlardan kayda değer bir başkası ülkedeki devlet geleneğinin hayli zayıf oluşudur. Yemen'de ki mevcut bölünmüşlük ve geleneksel yerel grupların gücünü modern devlet sisteminde dahi muhafaza ettirmesi, güçlü bir devlet inşa etmeyi zorlaştırmaktadır. Yemen'deki nüfusun büyük bir kısmını kabileler oluşturmaktadır. Yemen'in siyasi tarihine bakacak olursak, kabilelerin bölgede önemli yeri olduğunu görüyoruz. Cumhuriyet dönemine geçildiğinde bile kabile ve aşiret sistemleri üzerine gidilememiştir. Kısaca Yemen'in siyasi yapısını şöyle özetleyebiliriz: kabileler ve aşiretler arası denge. Liderin liderliğine devam edebilmesi için aşiretler ve kabileler arası dengeyi çok iyi oturtması gerekir. Ve bunlara para vermek zorundadır. Böylece dini liderler ve geleneksel yapı çok kuvvetli olmakla beraber bu durum modern yaşama geçişte uyum sorununu ön plana çıkaran diğer bir sorun olarak karşımıza çıkar.

Bugünkü Yemen'de vergilendirmede ve askeriyede dahi geleneksel bir anlayış mevcuttur. Bugün sorunlara çözümler ve siyaset üretişe dahi bunları uygulamada ciddi sorunlar vardır. Sonuç olarak önerilen politikalar ne kadar iyi olursa olsun bu politikaları uygulayacak ellerin ehil olmaması sahada sonuç alınmasını engellemektedir.⁸⁶

⁸⁵ Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, s.36

⁸⁶ Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, s.35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP BAHARI VE YEMEN

3.1. YEMEN'DEKİ ÇATIŞMALARIN PANAROMASI

3.1.1. Çatışmaların Arka Planı

Kuzey Yemen'de gerçekleşen 1962 yılındaki darbe 2009 yılında ki çatışmaların mihenk noktasını oluşturmaktadır. Albay Sallal darbeye İmamlık yönetimi yerine Cumhuriyet rejimini getirmesine rağmen ülkede istikrar sağlanamamıştır. Darbeden sağ olarak kurutulmayı başaran İmam Bedr tarafından başlatılan isyan Kuzey Yemen'de günümüze kadar süren iç çatışmanın nedenidir. Mısır'ın Darbe sonrasında Cumhuriyetçileri destek vermek adına Yemen'e kuvvet gönderdiği görülürken, Suudi Arabistan'ın Zeydilik mezhebine bağlı imamlara destek olduğu görülmektedir. Sallal kısa zamanda Mısır tarafından gönderilen askerlerin yardımıyla Kuzey Yemen'in büyük kısmı üzerinde denetimini sağlamıştır. Ancak Suudi Arabistan sınırına yakın olan ve Zeydi aşiretlerin güçlü olduğu dağlık ve kırsal bölgelerde etkinlik gösterememişlerdir. 1967'de Mısır ve beraberindeki Arap ülkelerinin İsrail'e karşı ağır yenilgisinin etkileri Kuzey Yemen'de de hissedilmiştir. Mısır'ın aldığı ağır mağlubiyet sonrası Nasır'ın Sallal askerlerine verdiği destek durmuş, bunun neticesinde Cumhuriyetçiler Suudi Arabistan ile anlaşmak zorunda kalmıştır.⁸⁷

1967 sonrası Kuzey Yemen'deki taraflar arasındaki çatışmalar sonlanmasına rağmen aradaki gerginlik varlığını sürdürmüştür. Yönetimin merkezi orduyu önemsemesi ve daha nitelikli hale getirme politikaları yeni tartışmalara yol açmıştır. Bunun neticesinde Devlet Başkanı Albay Hamdi bu politikalara karşı olanlar tarafından 1977 yılında öldürülmüştür. 1980 ile 1990 arası gündemde olan Güney Yemen ile birleşme siyaseti, hükümet güçleri ile muhalif gruplar arasındaki çatışmanın azalmasına sebep olmuştur.

⁸⁷ Ayhan, "IMPR Raporu No-1 Yemen'de İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkileri Ve Türkiye İle İlişkiler", s10

3.1.2. Çatışmaların Yeniden Başlaması

2003 yılında hükümet güçleri ile Husiler arasındaki gerginlik yerini iç çatışmaya bıraktı. Zeydiler, Abdullah Salih'i kendilerine karşı ayrımcı politikalar uygulamakla, ABD ve İsrail ile ortaklık yapmakla ve Suudi Arabistan'ın saldırılarına destek vermekle suçlamaktadırlar. 1980'den itibaren Yemen'de varlıklarını göstermeye başlayan Selefi hareketlere şüpheyle bakan Zeydiler, Suudi Arabistan ile mevcut ilişkilerinden dolayı söz konusu hareket ve akımlara güçlü bir muhalefette bulunmamıştır. Bu durumdan rahatsız olan Zeydi politikacı ve aydınlar 2000'li yılların başından itibaren seslerini yükseltmeye başlamıştır. Yönetimin söz konusu Selefi akımlara göz yumduğunu ve desteklediğini ifade etmişlerdir.

2003 yılının Ocak ayında Zeydilerin yoğun olarak yaşadığı Sa'da' da bir camide Amerika ve İsrail karşıtı gösteriler başlamıştır. Gösterilerin hızla yayılması üzerine yönetim eski Parlamenter Seyid Hüseyin Al Huti'nin göstericilere liderlik yaptığını ileri sürerek kendisinden gösterilere son vermesini istemiştir. Lakin bu girişimler gösterilerinin sonlandırılmasını sağlayamamıştır. Gösterilerin bastırılmaması sonrası yönetim bu hareketlere katılanların yakalanmasını emretmiştir. Güvenlik güçleri ile Husiler arasındaki çatışmalar Hüseyin Huti'nin öldürülmesiyle içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. 2004 yılında Hüseyin'in ölümü sonrası onun yerine geçen kardeşleri Yahya ve Abdumelik Huti, Abdullah Salih yönetimiyle uzlaşmayı kabul etmemiş ve gösterilerin devam ettirme kararı almışlardır. 2005'de çatışmaların artmasından dolayı güvenlik güçleri, Huti'nin babası tanınmış Zeydi din alimi Bedreddin Huti'yi gözaltına almıştır. Salih yönetimi Zeydiler tarafından desteklenen partilerinde yönetim karşıtı gösterilerde yer aldığını iddia etmiştir. Bununla birlikte Husilere bağlı olan Genç İnananlar Hareketi'nin Suudi Arabistan sınırındaki bazı yerleri ele geçirmesi Suudi Arabistan'da da rahatsızlığa neden olmuştur.

Katar'ın arabuluculuğu ile Zeydiler ile Abdullah Salih güçleri arasındaki çatışma, yapılan ekonomik yardım vadinin de etkisiyle durmuştur. Katar Emiri Şeyh Hamad Bin Khalifa Al Thani Yemen'de ki tarafları 2 Şubat 2008 tarihinde Doha'da toplayarak kalıcı barışı sağlamak adına çözümler üretmeye çalışmıştır. Tüm bu müzakerelere rağmen Yemen'deki taraflar arasındaki sorunlar çözülememiştir. 2008

yılının Nisan ayında Salih güçlerinin yaptığı operasyona karşılık yüksek rütbeli bir askerin öldürülmesi ile çatışmalar tekrardan ve eskisinden daha şiddetli olarak başlamıştır. Çatışmaların büyümesinde Abdullah Salih'in Haşhid Konfederasyonuna bağlı bazı aşiretleri kendi tarafında savaşa katma çabası etkili olmuştur. Yemen'de mevcut olan en etkin kabile federasyonlarından birisi olan Bakil hükümete karşı isyan edenlerin yanında yer alırken, Haşhid hükümete bağlı güçleri desteklemiştir.

3.1.3. Çatışmaların Dış Aktörleri

Suudi Arabistan'la İran arasındaki bölgesel rekabet Ortadoğu'daki en önemli çatışma dinamiklerinden biri olarak süregelmektedir. Bu bağlamda iki ülke arasındaki bu rekabet “vekalet savaşları” veya “soğuk savaş” olarak da adlandırılabilir duruma gelmiştir.⁸⁸ Bir yanda Vehhabi yayılcılığını benimseyen ve bölgedeki her türlü Şii topluluğun karşısında yer alan Suudi Arabistan, diğer yanda Şii hilalinin peşinde koşan İran, Ortadoğu'daki mezhepsel fay hatlarını giderek derinleştirmektedir. Suudi Arabistan; İran destekli Şii yayılcılığını “varoluşsal bir tehdit” olarak görmekte ve İran'ı “kafası koparılması gereken bir yılan” olarak betimlemektedir. İran cephesi ise “bölgedeki anlaşmazlıkların ateşleyicisi” olarak gördükleri Suudi Arabistan'ın İran rejimini yok etmeye çalıştığını ve terör örgütlerini desteklediğini ileri sürmektedir.⁸⁹ İki ülkenin 1970'li yılların başında ve ortalarında aralarındaki jeopolitik mücadeleye rağmen olumlu biçimde seyreden bir ilişki kurmayı başarabildikleri göz önüne alındığında, İran ile Suudi Arabistan'ın neden birbirlerine karşı bu kadar hasmane bir tutum sergilediği sorusu akla gelmektedir. Buna cevaben iki ülke arasındaki ilişkileri radikal bir şekilde değiştiren olayın İran İslam Devrimi olduğu söylenebilir. İran İslam Devrimi ile birlikte yeni İran rejimi Şii ideolojisinin ön planda olduğu bir kimlik benimsemiştir.⁹⁰ Vehhabi/Şii geriliminin tarihsel olarak da köklü bir geçmişe sahip olması yeni İran rejimiyle birlikte iki devletin özellikle ideolojik açıdan birbirlerini düşman olarak kodlamasını kolaylaştırmıştır.⁹¹ İran İslam Devrimi, İran'ın kimliğinde önemli değişikliklere yol

⁸⁸ Tali Rachel Grumet, “New Middle East Cold War: Saudi Arabia and Iran's Rivalry”, University of Denver Digital Commons, Electronic Theses and Dissertations, 2015, s.ii

⁸⁹ Adel Altorafi, 2012, Understanding the Role of State Identity in Foreign Policy Decision Making The Rise and Demise of Saudi-Iranian Rapprochement:1997-2009, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Department of International Relations of the London School Economics and Political Science,

⁹⁰ Yıldırım Deniz, “Ortadoğu'da Vehhabi-Şii Mücadelesi”, **Tesam Akademi Dergisi**,2018, s.76

⁹¹ Deniz, s.91

açarken İran'ın çıkarlarını ve tehdit algılarını da revize etmiştir.⁹² Batı karşıtı bir kimlik benimseyen yeni İran rejimi, bölgede ABD lehine olan statükoyu değiştirmeye yönelik bir politikayı uygulamaya koymuştur. Devrimle birlikte revizyonist bir devlet haline gelen İran, bir yandan devrim ihracı söylemi üzerinden bölgedeki ABD yanlısı monarşilerin meşruiyetini sorgularken öte yandan yeni kimliğine paralel bir şekilde kendisine ötekiler inşa etmiştir. Bu bağlamda ABD ve İsrail'in yanı sıra başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgedeki ABD yanlısı monarşileri de hedef tahtasına koymuştur.⁹³ Topraklarındaki Şii nüfusu da hesaba katan Suudi Arabistan, İran'ın ideolojik gücünü tehdit olarak dikkate almış ve İran'ı dengelemeye koyulmuştur. Suudi Arabistan'ın İran'a dönük politikaları ise İran'ın Suudi Arabistan'a karşı tehdit algılarını tırmandırmıştır. Bu hadiseler üzerine güvenlik ikilemine kapılan her iki ülke nihayetinde hasmane bir ilişki biçimine savrulmuştur. Pek çok Arap ülkesine göre günümüzde dahi İran'ın devrim ihracı misyonu halen devam etmekte ve İran'da devrim ideolojisinin etkisi sürmektedir.⁹⁴

Humeyni sonrası dönemde yani 1990'lı yıllarda uluslararası sistemdeki değişikliklerin, Kuveyt'i işgal eden Irak'ın Suudi Arabistan ve ABD nezdinde bir süreliğine İran tehdidinin önüne geçmesi gibi olayların ve ülke içi faktörlerin de etkisiyle İran-Suudi Arabistan ilişkilerinde kısa süreli de olsa bir yumuşama ve yakınlaşma dönemi ortaya çıkmıştır.⁹⁵ Ancak bu durum kalıcı olmamış ve ABD'nin Irak'ı işgaliyle bölgesel dengelerin bozulması iki ülke arasındaki ideolojik ve jeopolitik mücadeleyi yeniden gün yüzüne çıkarmıştır. Kral Abdullah'ın işaret ettiği "Şii Hilali" olgusu Suudi Arabistan ve müttefiklerinin birincil güvenlik sorunu haline gelmiştir. 2011'de başlayan Arap Baharı Suudi Arabistan ve İran ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir. Bu süreç sonrasındaki gelişmeler Suudi Arabistan'ın gözünde İran yayılcılığını iyice belirgin hale getirmiştir. Son olarak; Şii kimlikleriyle bilinen Husilerin Yemen'de önemli bir aktör haline gelmesi, İran'ın Şii kimliği üzerinden Arap ülkelerine müdahil olmasına şiddetle karşı çıkan Suudi

⁹² Mahdi Mohammed Nia, "Discourse and Identity in Iran's Foreign Policy", *Iranian Review of Foreign Affairs*, Cilt:3 No:3, 2012, s.31

⁹³ Bekir Halhalli, "Humeyni Dönemi İran Dış Politikası (1979-1989)", *Birey ve Toplum*, Cilt:4, Sayı:8, Güz, 2014, s.79

⁹⁴ Ünal Gündoğan, "Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme", *Ortadoğu Analiz*, Cilt:3 Sayı:29, 2011 s.98

⁹⁵ Muharrem Hilmi Özev, "İran-Suudi Arabistan İlişkileri: 1932-2014", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt:66 No:1, s.87

Arabistan'ın kuşatılmışlık algısını güçlendirmiştir.⁹⁶ Husilerin Yemen'deki ilerleyişini İran yayılmacılığının bir parçası olarak gören Suudi Arabistan, "İran tehlikesi" söylemi üzerinden Yemen'deki Husilere karşı Sünni kimliğin ön planda olduğu bir koalisyon kurmuştur. Bu koalisyon görünürde Yemen'deki Husilere gerçekte ise İran'a karşı "Kararlılık Fırtınası Operasyonu" adı altında harekete geçmiştir.

Yemen'deki yıllardır süregelen çatışmalar tarihi, mezhebi ve politik nedenlerle başlamış ve devam etmekte iken, söz konusu çatışmanın 2004 yılında tekrardan başlamasına Suudi Arabistan ve İran'ın neden olduğuna dair düşünceler mevcuttur. Son yıllarda meydana gelen çatışmalarda daha ağır silahlar kullanılmaktadır. Husilerin gösterilerinde sadece yönetimi hedef almadığı, Amerika, İsrail ve Suudi Arabistan aleyhine gösteri ve yürüyüşler yapılmaktadır. Amerika'nın Irak'ı işgalinden sonra İran'ın Ortadoğu da artan etkisinden Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri rahatsızlık duymaktadır. Bölgede Şii hilalinin genişleyip, güçlenmesinden korkan Suudi rejimi, Yemen'in kuzeyinde Lübnan Hizbullah'ına benzer bir örgütün ortaya çıkabilme ihtimalini kendisi için büyük bir tehdit olarak görmektedir. Suudi rejimi ile Yemen yönetiminin İran'ı Zeydi hareketleri desteklemekle suçlamaktadır. İran hükümeti ise Suudilerin iddialarını reddederken, Yemen hükümetini sivil halka karşı aşırı şiddet kullanmakla suçlamaktadır.

3.2. ARAP BAHARININ YEMEN'DE ETKİLERİ

3.2.1. Kitlese Gösteriler ve Ali Abdullah Salih İktidarının Sonlanması

Arap ayaklanmalarının diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Yemen'de de etkisini göstermesinin temelinde bu ülkede yıllardır varlığını sürdüren sorunların olması yatıyordu. Uzun yıllar Yemen'de otoriter yönetimlerin mevcudiyeti ve bunun sonucunda ortaya çıkan sakat uygulamalar, ülkedeki gelir dağılımının adaletsiz olması, yıllardır süren çatışma ortamı, kronikleşen yoksulluk, ülkenin uluslararası camiada saygınlığını yitirmesi gibi unsurlara ek olarak Abdullah Salih'in oğlunu kendi yerine hazırlama niyeti (Mısır'da Mübarek'te olduğu gibi), ülkedeki insanların yıllardır süregelen durumun değişebileceği umudunu ortadan kaldırdı. Yemen'de politik olarak güçlü isimlerin 2009

⁹⁶ Burhanettin Duran, Nuh Yılmaz. "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", **Türk Dış Politikası Yıllığı**, 2011, s.41

yılında Abdullah Salih'e çekilme çağrısında bulunmaları, müttefikler arasında ayrışmanın olduğunun en büyük delillerindendi. Ayrıca 2003 yılından bu yana hükümet ile çatışma halinde olan Husiler, Güney Yemen meselesi nedeniyle ayrılma taraftarları ile merkezi hükümet arasındaki gerginlik gibi unsurlar hükümeti zorlamaktaydı. Söz konusu nedenlerle ortaya çıkan gösteriler hükümet güçleri tarafından bastırılıyordu. Tüm bu unsurların bir araya gelmesi sonucunda Ocak 2011'de başlayan Sanaa Üniversitesinde başlayan gösteriler kısa zamanda Aden, Taiz gibi büyük kentlerde de görülmeye başlandı. Yemen şehirlerini etkisi altına alan gösteriler kitlesel bir mahiyete dönüştü. Abdullah Salih hükümetine karşı başlayan kitlesel gösteriler sonucunda ortaya çıkan siyasi değişim süreci temel siyasi sorunları baz alarak başladı.

Kitlesel gösterilerin Yemen'de her geçen gün artması ve bu durumun merkezi hükümet tarafından kontrol altına alınamadığını gören Abdullah Salih kendisinin veya ailesinden birinin 2013 yılında gerçekleştirilecek Cumhurbaşkanlığı seçimine namzet olmayacağını ve söz konusu tarihe kadar görevinde kalabilirse halkın talep ettiği siyasi reformları hayata geçireceğini ilan etmiştir. Bu durum dahi kitleleri yatıştırmaya yetmedi. Göstericiler Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi Abdullah Salih'in görevi bırakmasını talep ettiler. Sanaa ve Taiz gibi büyük şehirlerde daha fazla yoğunlaşan eylemlere Hükümet güçleri silahla karşılık verince ülke genelinde çatışmalar şiddetlendi. 18 Mart tarihinde 50 gösterici güvenlik güçlerinin müdahalesi neticesinde hayatlarını kaybetti. Bu olaydan sonra Sadık El Ahmar ve Ali Muhsin gibi Salih'le yakın ilişkileri olan isimler emirlerindeki güçlerle muhaliflerin safına geçti. Mayıs ayında ise Salih'in karşısında yer alıp, silahlı mücadeleye katılan Ahmar aşireti gibi güçler söz konusuydu. Başkent hükümet ve muhalifler tarafından fiili olarak bölünmüştü.

Ülke genelinde şiddetlenen çatışmalarda yaralanan Abdullah Salih, Suudi Arabistan'da tedavi gördükten sonra Yemen'e döndü. Suudi Arabistan'ın yönlendirmesi ve liderliği altında Körfez İşbirliği Konseyi arabuluculuğuyla muhalifler ile Salih arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmada, 21 Şubat 2012 tarihinde seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştı. Ayrıca Abdullah Salih'in yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi'nin de Cumhurbaşkanlığına seçilmesi öngörülmüyordu. Görevden el çektirilen Abdullah Salih için ise dokunulmazlık garantisi veriliyordu. Ayrıca etki edebileceği Genel Halk Kongresi

de geçiş hkmetinde yer alacaktı. Sonuç olarak hiçbir Şekilde uzlaŐmaya yanaŐmayan muhaliflerin isteği doğrultusunda, Ali Abdullah Salih, görevinden alındı. 1978 yılından 2012 yılına kadar birleşme ncesi Kuzey Yemen, 1990'daki birleşme sonrası Yemen Cumhuriyetinin CumhurbatŐkanlıėını yapan Salih'in iktidardan çekilmesi, Yemen siyasetinde yeni bir durumun baŐlayacaėına dair beklentilere neden oldu.

KİK İniyatifinde imzalanan anlaşma, Abdullah Salih dahil bütün siyasi grupların Yemen'i yeniden inşa etme sürecine katılmalarına olanak sağlamaktaydı. Söz konusu süreçte ötekileŐtirmeyi engellemek adına Salih ve taraftarlarının yeniden yapılandırma sürecinde rol almaları, otuz yıldan fazla bir süre iktidarda olan bir unsurun tekrardan iktidara gelebilme adına süreci sabote etme riskini de kendi içinde barındırıyordu. Nitekim bu riskin karŐılıėının olduğu zaman zaman görüldü. Abdullah Salih'e bağlı olan Genel Halk Kongresi geçiş sürecinde temsil edildi lakin Husilerle tekrardan çatışmalar Őiddetlenince Salih rejimi yanlış güçler görevlerinde gereken dikkati göstermemekte ısrar ederek, ülkedeki güvenlik kaygısının artmasına neden oldular. Dahası, kendilerini mevcut duruma düŐüren ve uzun yıllar çatıştıkları Husilerle işbirliğine gitmeyi tercih ettiler. Böylece Yemen'de devam eden geçiş sürecini etkileyebilme imkanı elde edeceklerdi. Husilerin çok kısa zamanda Yemen'de ilerleme kaydetmelerinin, Aden'e kadar ulaŐabilmelerinin altında yatan en önemli neden bu ittifaktır.⁹⁷

3.2.2. Devrim Sonrası Siyasi Aktörler ve Değişim Süreci

Yemen'de Abdullah Salih'in iktidardan düŐürülmesinden sonra ortaya çıkan değişim sürecinde söz konusu sürece etki eden birbirinden farklı özellikte ve gte aktörler bulunmaktadır. Aktörler arasındaki ilişki ve aktörlerin sürece etki kabiliyetleri mevcut durumlara göre farklılık gösterse de, söz konusu aktörleri aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

⁹⁷ Veysel Kurt, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen", **Seta Analiz**, İstanbul, Aralık 2015, Sayı 144, s.9

Birleşik Cephe Partileri (Al-Liqa Al-Mushtarak)

Abdullah Salih iktidarına karşı 2005 yılından bu yana muhalefet etmekte olan söz konusu ittifak, içinde sol çizgiden de İslamcı çizgiden de hareketler barındırmaktadır. Bu ittifak içindeki en büyük ve güçlü grubu Mısır'da ortaya çıkan Müslüman Kardeşler çizgisine yakın olan İslah Partisi oluşturmaktadır. Bu parti Salih iktidarından sonra ortaya çıkan durumda rejim ve Zeydi hareketlerle herhangi bir çatışmaya girmemiştir. İslah Partisinin Husi hareketiyle diyalog çabaları da sonuçsuz kalmıştır.

İslah Partisi

İslah Partisi Yemen'de 1990 yılında kurulmuştur. Kurucusu Abdullah El Ahmar'dır. Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Yemen'deki uzantısı durumundadır. Bu Yemen'de 1948 yılından bu yana hareket olarak varlığını sürdürmektedir. Partinin ana unsurlarından bir aşiret yapılarıdır ve Yemen'deki geleneksel yapıyı kendi bünyesinde barındırmaktadır. Parti içindeki aşiretlerden en önemlisi Haşid aşiretidir. Yemen'de halihazırda mevcut olan siyasi yapılar içinde önemli bir yer işgal etmektedir. Kuzey ve Güney ayrışmasının sonlanmasını ve tek bir devlet fikrini desteklemiştir. Birleşme sonrası yapılan seçimlerde parlamentoda 62 sandalye elde etmiştir. 2002'de muhalefet partilerinin oluşturduğu Ortak Toplantı Partileri oluşumuna katılmıştır. Arap baharı sonrası Yemen'de başlayan gösterilerde yer alan önemli aktörlerden biriydi. Suudi Arabistan'ın uzun yıllardır kendisi için bir tehdit olarak gördüğü İhvan hareketine karşı yürüttüğü politikaların etkisi Yemen'de de kendini göstermiştir. Bu politikalar sonucu Suudi rejiminin İslah Hareketi ile ilişkileri sonlanmıştır. Fakat sonrasında Husi hareketinin Sanaa'yı ele geçirmesi ve Aden'e doğru ilerleyişini sürdürmesi gibi durumlar Suudi rejiminin İslah Partisi ile kopan ilişkilerinin tamir etme yollarını aramaya yöneltmiştir.

Husiler

Husiler 1990'lı yıllarda Yemen'in kuzeyindeki Saada bölgesinde ortaya çıkan ve Zeydî uyanışını temsil eden bir hareketi ifade etmektedir.⁹⁸ Birçok yerde hareketin adı

⁹⁸ Mehmet Ali Büyükkara, "Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi", **Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C.XVI, No:30, 2011, s.148

olarak kullanılan Husi kelimesi Yemen'in kuzey kısmındaki bir şehre işaret etmektedir. Husiler, Yemen'deki Şii Zeydiyye mezhebine mensup içlerinden önemli âlimler çıkarmış ileri gelen seyyid bir sülalenin ismidir. Husi hareketinin giderek yaygınlaşması Zeydiyye mezhebinin Yemen'deki durumuyla çok yakından alakalıdır.

“Ensarullah Hareketi” olarak da adlandırılan Husi hareketi 2004 senesinde eylemlerine başlamıştır. 2005 yılında mevcut yönetime karşı ayaklanan hareket taleplerinin karşılanmasını istemiştir. Husiler özgürlüklerinin kısıtlandığını, inançları üzerinde rejim ve ortağı Suudi Arabistan'ın düşmanca tutum sergilediği ve Selefi düşünceyi yayma yoluyla inançlarına zarar verilmek istendiğini ve Zeydilik mezhebine mensup düşünürlerin marjinalize edildiği gibi fikirleri savunmaktadır. Tüm bu haklara ulaşma ve tehlikeleri bertaraf etme adına, içerisinde silahlı mücadelenin de olduğu yöntemlerle siyasi arenada varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Husi hareketinin karşısında olan Yemen güçleri ise söz konusu grupların mezhepçi güdülerle hareket ettiğini ve bu durumun ülkeyi bölme tehlikesini barındırdığını ifade etmektedir. Arap baharının Yemen'i etkilediği ilk süreçte ortaya çıkan sokak gösterilerinde çok aktif rol almayan Husiler, ilerleyen zamanda sürece müdahil olup bir çok Yemen şehrini askeri güç kullanarak ele geçirmiştir. Bu durum Yemen'de ki diğer unsurların tepkisine neden olmuştur. Aynı şekilde mevcut durum bölgesel aktörlerden Suudi rejimi ve ortaklarının da rahatsızlığına neden olmuş ve Yemen'e yapılan dış müdahalelerde Husi bahanesi ileri sürülmüştür.

Eski Rejim Yanlısı Aktörler

Genel Halk Kongresi'nin Abdullah Salih ve yandaşlarının kontrolünde olduğu bilinmektedir. İktidarın değişmesinden sonra yaşanan süreçte yer alan aktörlerden biri olan söz konusu partinin kaybettikleri iktidarlarını kazanabilmek adına özellikle ordu içindeki yandaşlarını kullanabildiği görülmektedir. Yine aynı amaçla süreç içinde yer alan başka aktörlerle ittifak kurabilmektedir. Geçiş sürecinde Cumhurbaşkanı seçilen Hadi'nin Sanaa'nın Husiler tarafından ele geçirilmesinde eski rejim yanlılarının desteğinin olduğunu ifade etmesi, uzun yıllardır çatıştıkları Husilerle dahi ittifak kurabildiklerini göstermektedir. Parlamentoda da destekçileri bulunan bu grup için, Salih

rejimi döneminde var olan yapıların tekrardan iktidara getirilmesi için çalıştığı suçlaması vardır.

Arap Yarımadası El Kaidesi

2000 yılında ABD donanmasına ait US Cole savaş gemisine yapılan saldırıyı üstlenen örgüt, Yemen siyasetinin önemli bir unsuru olageldi. Yemen’de meydana gelen iktidar değişikliğinden sonra örgütün gücü artmıştır ve Şebva’yı kendi yönetimleri altına almışlardır. 2015 yılında Fransa’da düzenlenen Charlie Hebdo terör saldırısını bu örgüt üstlenmiştir. Yemen El Kaidesine karşı yapılan savaşta ABD’nin desteği görülmektedir. Örgüte ait olduğu iddia edilen hedefler İHA’lar tarafından vurulmaktadır. Irak’ta ortaya çıkan DEAŞ’ın İslam devletinin kurulduğunu duyurması ve liderinin de halifelik ilan etmesi sonrası birçok örgüt mensubunun Irak’ta hayatını kaybetmesi Yemen El Kaidesinde sıkıntılara neden olmuştur. Husi hareketinin Yemen’de ki başarılarının devam etmesi halinde, ülkede söz konusu örgütün eylemlerini arttıracakları öngörülmektedir. Örgütün başarabilmesi halinde Irak ve Suriye’de olduğu gibi Yemen’in güneyinde kendi hükümetlerini kurmalarından endişe duyulmaktadır.⁹⁹

3.2.3. Geçiş Sürecinde Ulusal Diyalog Konferansı (UDK): Kuruluşu, Hedefleri ve Sonuç Bildirgesi

Körfez İşbirliği Konseyinin inisiyatifinde gerçekleştirilen anlaşma doğrultusunda 21 Şubat 2012 tarihinde gerçekleştirilen seçimler sonucunda Hadi Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimlerin yapılmasıyla geçiş süreci başlamış ve bu sürecin yönetimine Hadi getirilmiştir. Geçiş sürecinin yönetilebilmesi adına oluşturulan en önemli yapı Ulusal Diyalog Konferansı’dır. BMGK’nın 2012 yılında aldığı 2051 sayılı karar ile her kesimden uluslararası gözlemcinin bir araya getirilerek oluşturulan UDK, Yemen’de ki mevcut tarafların silahları ve şiddeti bir an önce terkederek, var olan sorunların diyalog yoluyla çözülmesini ve Yemen’de her geçen gün güçlenen El Kaide’ye karşı birlikte mücadele etmeyi öngörüyordu.¹⁰⁰ 18 Mart 2013’te Yemen’de ki yerel

⁹⁹ Kurt, s.11

¹⁰⁰ “Security Council Demands End to All Actions Undermining Government in Yemen, Expresses Readiness to Consider ‘Article 41’ Measures if Necessary”, United Nations, <https://www.un.org/press/en/2012/sc10671.doc.htm> (16.Nisan.2019)

unsurların katılımıyla toplanan konferans, geçiş sürecinde çıkabilecek aksaklıkları gidermek, Yemen’de ki bozulan veya dağılan unsurların yeniden yapılandırılmak ve ana sorunlara karşı diyalog yolunu geliştirerek çatışmayı engellemek gibi amaçlar gütmekteydi. Konferansın çizdiği hedefler kolayca ulaşılabilecek hedefler değildi. Yemen’in kuzeyinde sürmekte olan savaş, Yemen El Kaidesi’nin her geçen gün gücünü arttırması ve neticesinde bu örgüte Amerika tarafından gerçekleştirilen operasyonlar, ordunun dağılmış olması, güvelik güçlerinin güvenliği sağlamadaki yetersizlikleri, tarihten bu yana devam eden kronikleşmiş sorunlar ve ülke genelinde yeterli düzeyde otorite kuramamış yönetimin var olması, geçiş sürecinin ve Ulusal Diyalog Konferansı’nın hedeflediği noktalara ulaşmasında ki en büyük sıkıntılardı.

Geçiş sürecini ve ülkenin ana sorunlarını konuşmak adına dokuz farklı çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu gruplarda siyasi aktörlerden, sivil toplum kuruluşlarından ve gençleri temsil eden temsilcilerden toplam 565 kişi vardır. Bu dokuz çalışma grubu Veysel Kurt’un ifade ettiği gibi; “Güney sorunu, Sa’da sorunu, güvenlik, devletin yeniden yapılandırılması, hak ve özgürlükler, kalkınma, Anayasa’nın oluşturulması, ulusal uzlaş ve özel konular, iyi yönetim” başlıkları altında özetlenebilir.¹⁰¹ UDK sürecinde çatışan grupların silah bırakması, konferansta gündeme gelen tartışma konuları, geçiş sürecinin iyi yönetilmesi ve geleceğe ilişkin ortak bir bakış açısının oluşması ülke adına güzel durumlardı. Örnek olarak, gelişen diyalog ortamında ülkedeki en büyük sorunlardan ikisi olan Güney Yemen ve Sa’da konularına ilişkin çözüm önerileri öne sürülmüştü. Sa’da meselesinde Zeydi hassasiyetini gidermek adına, devletin bütün mezheplere aynı mesafede duracağına garantisini veriliyordu.

Temsilcilerin başkent ve yerel bölgelerde çalışması neticesinde planlanan süre içerisinde mevcut durumlarla ilgili öneri ve beklentilerini kapsayan raporlarını sunmuşlardır. Lakin Güney Yemen sorununun mevcudiyeti nedeniyle konferansın süresinin uzatılması ihtiyacı doğmuştur. Tarihi bir sorun olan ve günümüze kadar gelen Güney Yemen meselesi her zaman Yemen’in bölünmesine neden olabilecek potansiyeli içinde barındırmaktadır. Güney Yemen temsilcileri bölünme ya da iki parçalı federasyon konusunda ısrar ettiler. Lakin çok sayıda uluslararası yapının devreye girmesiyle

¹⁰¹ Kurt, s.12

meydana getirilen delegasyon da konu tekrardan gündeme alındı ama bundan da bir sonuç çıkmadı.¹⁰² Sonrasında kimi itirazlara rağmen, altı bölgeden müteşekkil federal bir yapı öngörülerek mesele çözüldü.¹⁰³ Bununla birlikte söz konusu altı bölgeden oluşan yapının finansal örgütlenmesinin ne şekilde olacağı, mali dağılımın nasıl yapılacağı, doğal kaynakların nasıl kullanılacağına ilişkin tartışmalar devam etmekteydi. Tüm bu tartışmalara rağmen UDK geçiş sürecini nihayete erdirebilmek için çalışmalarına sürdürdü. UDK'nın 21 Ocak 2014 tarihinde yayınladığı bildiride alınan kararlar şu şekilde özetlenebilir; Geçiş sürecinin selameti için Hadi'nin görev süresinin uzatılması, milletvekili seçimlerinin yapılması, Güney ve Kuzeyden otuz temsilcinin olması şartıyla danışma meclisinin oluşturulması ve yeni Anayasanın oluşturulması için çalışmalara başlanması.

BM, ABD, AB, KİK ve Türkiye gibi aktörler ve UDK'nın içinde yer alan birçok temsilci UDK'nın süreci iyi yönettiğini ve politik anlaşmazlıkların müzakere yoluyla çözülmesinden duydukları memnuniyeti dile getirdiler. Sonuç bildirgesini açıklarken Hadi, “ben bir ülke değil, karmaşa içinde bir başkent, boşalmış bankalar ve bölünmüş güvenlik birimleri devraldım” ifadeleri ile UDK'nın hangi şartlarda çalışmaya başladığına değindi ve devamla “UDK bildirgesi Yemen'in yeniden inşası için henüz bir başlangıçtır” ifadelerini kullandı. BM Yemen Özel Temsilcisi Cemal Bin Ömer de bildirgeyi tarihi bir an olarak tanımlamış ve bir iç savaş sonrası sosyal sözleşme niteliğindeki barışçıl geçişin bölgedeki tek örneği olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁰⁴

Uluslararası camiadan aldığı büyük desteğe rağmen UDK tarafından yayınlanan Sonuç Bildirgesi kararları neticesi öngörülen sistemin, kısa vadede elindeki imkanları kaybedeceğini ifade eden aktörler mevcuttu.¹⁰⁵ Lakin Yemen'de ortaya çıkan yeni

¹⁰² “Assessment Report, Outcomes of Yemen's National Dialogue Conference: A Step toward Conflict Resolution and State Building?” ACRPS Policy Analysis Unit, <http://english.dohainstitute.org/file/get/a6de2897-5e7e-417d-953a-90f10a527da9.pdf> (17Nisan.2019)

¹⁰³ Ali Saif Hassan, “Yemen, National Dialogue Conference: Managing Peaceful Change?”, https://www.c-r.org/downloads/accord25_Yemen.pdf (15.Nisan 2019)

¹⁰⁴ “Yemen's National Dialogue Conference Concludes with Agreement”, BBC, <http://www.bbc.com/news/worldmiddle-east-25835721> (21.Nisan 2019)

¹⁰⁵ “Outcomes of Yemen's National Dialogue Conference: A Step toward Conflict Resolution and State Building?” ACRPS, <http://english.dohainstitute.org/release/c5b3a33b-644d-47f8-9e03-85fcb852c899> (15 Nisan 2019)

kargaşanın en büyük nedenlerinden birinin tarafların siyaseten tarihsel pozisyonlarını esnetmemeleri olduğu söylenebilir. Yemen'deki son durumların şekillenmesinde iki aktörün önemli etkileri olmuştur. Bunlardan ilki; Güney Yemen sorunu ve Güney Yemen'in bağımsızlığını savunan siyasetçilerdir. İkincisi ise; Husilerdir. Eski Rejim unsurlarıyla ittifak halinde olan Husiler, UDK tarafından sonuç bildirgesi yayınlanmadan önce konferanstan ayrıldıklarını açıkladılar. Muhammed El Bahti, Yemen'deki federal yapının adaletsiz bir kaynak dağılımına neden olacağını ifade etmiş ve federatif yapının bölgeleri arasında ekonomik olarak büyük farklılıklar olacağını söyleyerek UDK'nın kararlarını tanımadıklarını duyurdu.¹⁰⁶ Ülke genelinde var olan sorunların büyüklüğünün yarattığı zorluklar nedeniyle UDK'da alınan kararların uygulanamaması ve Husilerin UDK kararlarına rağmen çatışma yolunu seçmesi ve ülke genelinde ilerleyişi Yemen'de yeni bir kaosun ortaya çıkmasına neden oldu. Bu andan sonra Yemen'deki siyaset Husilerin ülkedeki başarıları ve kurulan ve/veya kurulabilecek ittifaklar üzerinden şekillenmeye başladı.

2014 yılı Yemen'de, siyasi sürecin şekillenmesi yönünden önemli bir yıl oldu. 2014 yılının başında UDK son toplantısını yapmadan önce, Husilerin önemli şahsiyetlerinden biri olan Ahmet Şerefuddin suikast sonucu hayatını kaybetti.¹⁰⁷ Bu provokasyon Konferansın tamamlanmasına ve sonuç bildirgesini yayımlamasına engel olamadıysa da siyasi süreç istenildiği gibi ilerlemedi. Sonuç bildirgesinden hoşnut kalmayan gruplar çatışmayı tercih etti. Söz konusu çatışmalar, gümünüze kadar devam etmekte olan askeri operasyonların köşe taşlarını oluşturdu.

3.2.4. Husilerin Yayılması

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yemen'den tamamen çekilmiştir. Yemen'de, Osmanlının çekilmesinden 1962 yılına kadar Zeydi imamlar olan İmam Yahya ve İmam Ahmed iktidardadır. 1962 yılında gerçekleşen devrim sonucunda Zeydilerin devlet yönetimindeki etkileri azalmıştır. 1978 yılından itibaren Kuzey

¹⁰⁶ "Yemen Al Houthi Rebels Slam Federation Plan as Unfair", Gulf News, 11 Şubat 2014, <http://gulfnews.com/news/gulf/yemen/yemen-al-houthi-rebels-slam-federation-plan-as-unfair-1.1289512> (19 Nisan 2019).

¹⁰⁷ "Suikasta Rağmen Diyalog Tamamlandı", Aljazeera Türk, 21 Ocak 2014 <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suikasta-ragmen-diyalog-tamamlandi> (27 Nisan 2019)

Yemen'in ve birleşme sonrasında Yemen'in başkanlığını yapan Abdullah Salih Zeydilik mezhebine mensuptur. Lakin Zeydiliğin ilkelerine uygun bir yönetim icra etmemiştir.

Zeydilikte, imamet Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın soyundan gelen biri tarafından yerine getirilir. Zeydilerin İmamlara bakış açısı diğer Şii mezheplerinden farklılıklar içerir. İsnâ Aşeriye (on iki imam inancı) ve İsmailiyye mezhebine göre masum olan imam inancının Zeydilikte olmadığı görülür. Zeydilerde, İmamların masum olmadıkları inancının gereği olarak dini meselelerdeki otoritelerinin de tartışılabilir olduğu inancı vardır. Husiler tarafından Zeydi esaslara göre kurulabilecek bir yönetim anlayışının, İran'daki hakim mezhep paradigmasından ana hatlarıyla ayrılacağı aşikardır. İran'ın hem dini hem de siyasi varlığının en önemli unsuru olan Velayeti Fakih teorisi Zeydi ilke ve inançlarıyla çelişmektedir. Bu fark, Husiler ile İran arasındaki ilişkiyi belirli bir aşamadan sonra bir sınırlayabilecek bir etkidir.

Nüfusun yaklaşık olarak yüzde 35'ini oluşturan Zeydilerin ortak bir siyasi ajandalarının olmadığı ifade edilir. Nüfusun yüzde 5'ini oluşturan Husiler, Zeydidirler. Nüfus olarak yoğun oldukları yerler, Suudi Arabistan sınırına yakın dağlık bölgeleri ile Sa'da şehridir. Söz konusu bölgelerde 2010 yılına kadar zaman zaman Husiler ile hükümet güçleri arasında çatışmalar olmuştur. Bu çatışmalara bazen Suudi rejimi de dahil olmuştur. Bu çatışmaların mezhebi kaygılarla yapıldığı, Zeydi inancına göre İmamet rejimi kurulması amacı taşıdığı şeklinde yorumlar mevcuttur. Lakin Yemen siyasi tarihi bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu mücadelelerin mezhebi kaygılardan çok iktidar mücadelesi nedeniyle başladığı ve devam ettiği görülmektedir. Var olan çatışmaların mezhebi ve dini alt yapılarının olduğu ama bunun olayın tamamına şamil olmadığını söyleyebiliriz. Husiler, Amerika ve İsrail karşıtı bir söylem geliştirmişlerdir. Abdullah Salih yönetimine başkaldırı nedenlerinden en çok zikredilen husus yönetimin Amerika ve İsrail ile olan yakınlığıdır.¹⁰⁸ Husilerin siyasi taleplerini kısaca şöyle özetleyebiliriz. Bölgeler arası var olan eşitsizliklerin giderilmesi, yönetim tarafından kendileri aleyhine yapılan ayrımcılığın bitirilmesi, Sa'da bölgesine daha fazla özerklik verilmesi ve Zeydilik mezhebi ilkelerine göre eğitim yapan okulların açılmasıdır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Açıkalın, Coşkun ve Laçiner, s.82.

¹⁰⁹ Akyurt, s.318.

Husiler, 2011 yılında ortaya çıkan isyanlar öncesi Yemen'in kuzey bölgesinde sınırlı bir alanda önemli addedilemeyecek bir güce sahiptiler. Abdullah Salih rejimin devrilmesi siyasal anlamda Husiler için de bir dönüm noktası oldu. Dini eğitim alanında uğraşan Husilerin politize olma sürecini hızlandıran önemli olaylardan biri Irak'ın Amerika tarafından işgal edilmesidir. Daha çok eğitim alanında faaliyette bulunan, siyasi ve politik anlamda faaliyetlerinin veya görüşlerinin ön plana çıkmadığı Husiler, Irak işgalinden sonra diğer Şii gruplara benzer şekilde siyasi kimliğe bürünmeye başlamıştır.

Husilerin politikleşme sürecinde İran'daki devrimin ve İran devleti ile kurulan ilişkilerin etkisi olduğu iddia edilmektedir. Bu iddianın kanıtı olarak; Husilerin lideri olan Bedreddin El Husi'nin söylemlerinde Humeyni'ye ait ifadeler yer vermesi, 1986 yılında İran'ı ziyaret etmesi gösterilmektedir. Ayrıca Hüseyin Husi'nin uzun yıllar İran'da kalması da bu iddialara kanıt olarak gösterilmiştir.2004 yılında Yönetime bağlı güçler ile meydana gelen çatışmalarda, İran yapımı silahların olduğu görülmüş, bu durum da yukarıdaki iddianın kanıtı olarak kabul edilmektedir.¹¹⁰

Husiler,2011 yılında yönetim karşıtı yapılan sokak gösterileri sonucu oluşturulan mutabakat hükümetine muhalif bir tavır takındılar. Aynı sene Sa2da şehrine vali atamışlardır. Şehrin yerel hizmetlerine ait talepleri gidermiş ve vergi toplamıştır. Bu durum Sa'da bölgesinde fiili olarak bir yönetim oluşturduklarının göstergesidir. 2013 yılı sonrası her geçen gün artan çatışmalar, Yemen'in Kuzeyinde Husilerin etkisinin daha da artması ile sonuçlandı. Salih sonrası ortaya çıkan geçiş sürecini belirlemek adına kurulan UDK' da temsilcileri oldu. Husiler 2013 yılının sonlarında Yemen'in Kuzeyinde etkin olan iki güç ile girdiği çatışmalardan başarı kazanıp, Kuzeyde ki etkinliğini arttırmış ve önemli avantajlar kazanmıştır. Husilerin çatıştığı söz konusu iki güç Ali Muhsin'e bağlı güçler ile Ahmar aşiretidir. Ulusal Diyalog Konferansının faaliyetlerini sürdürdüğü bu süreçte, devlet çatışmaları önleyebilecek bir mekanizmaya sahip değildi. Bundan dolayı Cumhurbaşkanı Hadi Yemen'deki tüm tarafların silahsızlanması politikasını mevcut durumdan kurtulmak adına tek çare olarak görüyor ve bunu gerçekleştirebilmek adına konferanstan çıkacak sonuçlarına odaklanıyordu. Lakin istenildiği gibi konferansın

¹¹⁰ Emel El Alim, "Husi-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı", Aljazeera Türk, 17 Nisan 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/husi-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki> (28 Nisan 2019)

tamamlanması çözümü getirmedi. Konferansın tamamlanmasından sonra Husilerin ülkenin Güneyine doğru ilerleyişleri Yemen'deki süreci bambaşka bir yöne çevirdi. Hadi'nin konferansın tamamlanmasından sonra ortaya çıkan kararların uygulanmasını sağlamak adına Husi lider Abdülmelik El Husi'ye heyet göndermiştir. Söz konusu heyet, Husilerin silahsızlanmasını ve konferanstan çıkan kararlara uymasını bildirmiştir. Ayrıca siyasi parti kurup seçimlere katılmalarını teklif etmiştir. Görüşme sonrası bazı konularda anlaşmaya varılmış ama genel bir mutabakat sağlanamamıştır. 2014 Mayıs'ta çatışmalar tekrardan başlamış ve geçiş sürecinin tıkanmasına neden olmuştur. Çatışmalar devam ederken 2014 Eylül'de Başkent Sanaa Husiler tarafından ele geçirildi. Husilerin milis gücü olan Ensarullah'ın her geçen gün ilerleyişi devam etmiştir. Kuzey'deki Sa'da'nın kontrol altına alınmasından sonra güneye doğru ilerleyişine devam eden Husiler, Başkent Sanaa'yı da ele geçirip Aden'e doğru ilerleyişlerine devam etmişlerdir. Bu ilerleme sürecinde farklı aktörlerle çatışmaya girmiştir. Başkent Sanaa'nın ele geçirilmesi Husilerin siyasi süreci kontrol edebilme kapasitesini arttırmış ve güneye doğru ilerleyişleri için motivasyon kaynağı olmuştur.

Husilerin ilerleyişinin durdurulamaması, Cumhurbaşkanlığı sarayı etrafının Husilerce sarılması ve siyasi olarak bir çok kararın dayatma ile alınması nedeniyle Hadi istifa kararı aldı. Hadi'nin 22 Ocak 2015'te Temsilciler Meclisi Başkanı'na istifasını vermesinden sonra Başbakan Halid Baha istifa etti. Hadi istifa ettikten sonra Sanaa'da olan evinde gözetim altında tutuldu. Cumhurbaşkanı ve Başbakanın istifaları sonucu siyasi güç boşluğu ortaya çıktı. Bu durum Yemen'de siyasi bir krizin ortaya çıkmasına nedene oldu. Bu durumdan istifade eden Husiler, başkenti de ele geçirmenin verdiği güç ile meclisi feshettiklerini ilan ettiler. 6 Şubat 2015 de seçilmiş olan Cumhurbaşkanı ve yasama üyeleri görevden el çektirilmiş oldu. Bu durum Anayasa taslağı çalışmalarının sona ermesine neden oldu.

Husilerin başkent Sanaa dahil ülkenin büyük bir kısmını ele geçirmelerinden sonra meclisi feshettiklerini ilan etmeleri bir çok kesim tarafından darbe olarak adlandırılmaya başlandı. Cumhurbaşkanı Hadi'nin istifa etmesi Husilerle halkı karşı karşıya getirdi. Halk ülkedeki kaostan ve belirsizlikten Husileri sroumlu tutmaya başladı. Husilerin iktidarı ele geçirmesi sonrası Suudi rejimi ile diğer körfez rejimlerinin

ekonomik yardımları kesmesi, ülkede zaten var olan ekonomik sorunları daha da arttırdı. Bu durum halkın Husilere karşı yaptığı gösterileri yoğunlaştırdı. Husilerin söz konusu süreçte tarihi boyunca çatıştığı Abdullah Salih ile işbirliği içine girdiği de görülmektedir. Bu işbirliğindeki amaç; Abdullah Salih'in Yemen güvenlik güçleri içindeki hala mevcut olan etkisinden faydalanarak kendilerine karşı oluşabilecek dirençleri engellemektir. Abdullah Salih'in bu anlaşma ile Husilerin iktidarından pay alabilmesi ihtimali tarafların her an bozulabilecek bu işbirliğine gitmelerine neden olmuştur.

Husilerin kısa zamanda ülke genelinde bu ölçüde ilerleyebilmelerini sağlayan nedenler şu şeklide ifade edilebilir. İlk olarak Yemen güvenlik güçlerinin zayıflamasıdır. Salih rejimine karşı yapılan gösteriler sırasında ordu bölünmüştü. Salih'in devrilmesinden sonraki geçiş sürecinin uzaması, Salih'e bağlı güçlerin orduda ve güvenlik birimlerinde hala etkin bir şekilde görev alması, ordunun ufak siyasi hesaplar peşine düşmesi ve bunu elde edebilmek adına ittifaklara girişmesi güvenlik güçlerindeki yapının bozulmasına neden olmuştur. Ülkedeki askeri güç boşluğunun yanında var olan siyasi güç boşluğu da önemli bir neden olmuştur. Müslüman kardeşler çizgisindeki hareketlerin Mısır darbesiyle beraber bir güvenlik problemi haline getirilip siyaset alanının dışına itilmesi, Yemen'de yer alan ve bu çizgide hareket eden İslah Partisinin siyasi geçiş sürecinde insiyatif almasına engel olmuştur. Müslüman Kardeşler çizgisine yakın hareketlerin bölge ülkeleri tarafından siyaset dışına itilmek istenmesi, bunun yanında Yemen'de Husilerin ilerleyişinden dolayı kaygıya kapılan aynı bölge ülkelerinin Husi ilerleyişini durdurmak için İslah Partisini kullanma isteği ikircikli bir siyasi zafiyet doğurdu. İkinci olarak Yemen El Kaidesinin ülkede güç kazanması, Husilerin bu örgüt karşısında denge unsuru olarak görülmesini sağladı. Üçüncü olarak ise, Husilerin genel olarak izlediği stratejidir. Husi hareketini ve buna bağlı milisleri oluşturan Ensarullah hareketini sadece kendi kabilelerinden ya da Zeylilerden meydana getirmemişlerdir. Az da olsa Sünni bir kesimin de desteğini almayı başarmışlardır. Bununla birlikte her daim eski rejim aleyhine söylem geliştirmesi, uluslararası güçlerin eski rejime olan desteklerinin hala devam ettiği söylemleri halkın desteğinin alabilme adına etkili olmuş söylemlerdir. Tüm bun sayılanlar dikkate alındığında, ideolojik bir motivasyona sahip Husilerin ülkede güç kazanmaları izah edilebilir bir durumdur.

3.2.5. Uluslararası Aktörlerin Tutumu

Husilerin Başkent Sanaa'yı tamamen kontrol altına almaları, Körfezde er alan Arap ülkelerinin kaygılandırdı. Suriye ve Irak'taki durumdan faydalanan ve buralarda kendi menfaatleri dahilinde at koşturmaya başlayan İran'ın Husilerle işbirliğine girebilmesi ve yönlendirebilmesi ihtimali Suudi rejimi ve körfezdeki ortakları tarafından büyük bir tehdit olarak algılandı. Körfez İşbirliği Konseyi tarafından zaman zaman Yemen'deki istikrarın ve güvenliğin KİK in istikrar ve güvenliğinden ayrı tutulamayacağı ifade edilerek, Yemen'deki mevcut gelişmeler karşısındaki hassasiyetini gösteriyordu. Husiler ülkenin en kuzeyindeki Sa'da şehrini kontrol altına almışlar ve sonrasında kısa zamanda Ülkenin güneyindeki Aden'e kadar ulaşmışlardır. Ülkenin başkenti olan Sanaa'yı da ele geçirmişler ve başkentteki hükümeti devirmişlerdir. Kısa sürede gerçekleşen bu gelişmelerin Suudi rejimi ve Körfez ülkeleri tarafından beklenmediği görülmektedir. Tüm bu gelişmeleri İran'ın Yemen üzerinde artan etkisi olarak gören Suudi Arabistan için bu durum telafisi imkansız bir durumdur.¹¹¹ Her geçen gün İran tarafından çevrelendiğini düşünen ve bunun üzerine stratejilere sahip olan Suudi rejimi, Yemen'deki Husi ilerleyişini de bu çevrelenmenin son adımı olarak okudu. Husilerin kısa sürede ve öngörülmeven ilerleyişleri karşısında Körfez İşbirliği Konseyi'nin Husi güçlerini durdurma adına muhalefete verdiği destekte sonuçsuz kalmıştır. KİK tarafından düşünülen diğer seçenek merkezi hükümete bağlı güçlerin modernize edilerek Husi ilerleyişini durdurmaktır. Lakin Salih sonrası merkeze bağlı güçlerin bölünmüşlüğü'nün fazla olması, ülke siyasetine gereğinden fazla entegre olması ve iç çatışmanın getirdiği motivasyon kaybı, bu güçlerin Husilere karşı kullanılmasına imkan vermiyordu. Bununla birlikte Husilerin ülkenin başkenti Sanaa'yı ele geçirmeleri sürecinde eski devrik lider Salih ile ittifak yapmaları, Salih'e bağlılıkları hala devam eden bir kısım güvenlik güçlerinin Husilere karşı hareket etmesini engelledi.

Hadi 21 Şubat'ta Aden şehrinde Cumhurbaşkanlığı sıfatını kullanarak açıklamalarda bulundu. Husilerin 21 Eylül'de Sanaa'yı ele geçirdiğini ve bu tarihten

¹¹¹ Burhanettin Duran, "Yemen'de 'Sağduyu'dan İç Savaşa", Sabah, 27 Mart 2015, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2015/03/27/yemende-sagduyudan-ic-savasa> (22 Nisan 2019)

sonra alınan kararların geçerliliğinin olmadığını ifade etmiştir.¹¹² Husilere karşı farklı farklı siyasi aktörlerle bir araya geldi. Hadi uluslararası desteği arkasına alarak Husilerin Sanaa'dan silahlı güçlerini çekmesi çağrısında bulundu. Bu süreçte Suudi Rejimi ve Körfez ülkelerinden Hadi'ye büyük destek verildi. Avrupa devletleri ile ABD Husilerin Sanaa'yı ele geçirmelerine tepki olarak diplomatik temsilciliklerinin büyük kısmını Aden'e taşıdı. Husilerin bu tavra karşı tepkisi ise Sanaa'dan sonra Aden'e doğru ilerlemek oldu. Husiler Aden'e doğru ilerlerken kritik noktaları ve havaalanlarını ele geçirdi.

Husilerin Yemen genelinde siyaseten etkilerinin artması ve her geçen gün güçlenmesi, Suudi rejiminin Yemen'e yaptığı ekonomik yardımları durdurmasına neden olmuştur. Suudi devleti Husi etkisi devam ettiği sürece ekonomik yardımların yapılmayacağını açıkladı.¹¹³ Körfez ülkelerinden aracılık yapmalarını isteyen Hadi'nin bu isteği kabul edilmiş lakin Husilerin kesinlikle kabul edemeyeceği şartlar ileri sürülmüştür. Husilerin Hadi'nin cumhurbaşkanlığını kabul etmesi ve kontrol altında tuttıkları başkent Sanaa'nın boşaltılması söz konusu şartlardan bazılarıdır. Husiler ve ittifak yaptıkları Abdullah Salih güçleri bu şartları kabul etmemişlerdir. BM'in aracı olmasını istemişlerdir.¹¹⁴ Yemen'deki tarafların anlaşma ihtimalinin azalması siyasi müzakere imkanlarını azalttı ve askeri operasyon ihtimalinin artmasına neden oldu.

Hadi Birleşmiş Milletlerden Husilerin ilerleyişlerini durdurabilmek için Güvenlik Konseyinin olaya müdahale etmesini çağrısında bulundu. Aynı çağrı KİK ve Arap Birliği Genel Sekreterliğine (AL) yapıldı.

Hadi, ülkesindeki durumun Husiler tarafından yapılmış bir darbe olduğunu, ülkede güvenliğin kalmadığını ve bu konuda desteğe ihtiyaçlarının olduğunu BM'nin 51. maddesi ve Arap Birliği anlaşmalarını kaynak göstererek, uluslararası camiadan askeri

¹¹² "Hadi: Aden'e Ülkemizin Bölünmesi için Gelmedik", Dünya Bülteni, 21 Mart 2015, <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/hadi-adene-ulkemizin-bolunmesi-icin-gelmedik-h325281.html> (12 Nisan 2019)

¹¹³ Jeremy M. Sharp, "Yemen: Background and US Relations", Congressional Research Service, 11 Şubat 2015, s. 7, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL34170.pdf> (2 Nisan 2019)

¹¹⁴ "Yemen at War", Crisis Group Middle East Briefing, No. 45, (27 Mart 2015), <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/yemen-war> (18 Nisan 2019)

müdahale yapılmasını istemiştir. Suudi rejimi bu taleplere KİK ile birlikte olumlu cevap verdiklerini ifade etmiştir. Suudi liderliğinde “Kararlılık Fırtınası” isimli hava operasyonu başlamıştır. Bu operasyona uluslararası camiadan farklı tepkiler geldi. Fas, Katar, Mısır, Kuveyt, BAE, Bahreyn, Sudan ve Ürdün söz konusu operasyonu desteklediklerini ifade etmişlerdir. Bu destek Suudi Arabistan’ın Mısır ve körfez ülkelerinin desteğini alarak bölgede İran’ı dengeleyebilecek bir güç olduğunu göstermiştir.

“Kararlılık Fırtınası” hava operasyonundan sonra Pakistan Lideri Şerif’te operasyonu desteklediğini ifade etmiştir. Daha sonrasında fiili olarak destek olabilecekleri açıklanmıştır. Bu durum söz konusu koalisyonun Arap karakterinden ziyade Sünniliğe önem atfettiği yönünde algı oluşmasına neden olmuştur. Ancak Pakistan’ın daha sonraki açıklamaları söz konusu operasyonda yer almayacakları oldu. Pakistan’ın belli zaman aralıklarında birbiriyle çelişen açıklamalarda bulunmasının nedeni olarak, ülke nüfusunun yüzde yirmisinin Şiiiler tarafından oluşmasıdır. Bu Şii nüfusun İran tarafından manipüle edilebilme imkanının olmasıdır.

Söz konusu operasyona ABD , İngiltere, Fransa ve Belçika desteklerini açıkladılar. ABD istihbarat ve lojistik desteğinde bulunacağını açıklamıştır.¹¹⁵ Aynı şekilde Türkiye’de operasyonu desteklediğini açıklamış, istenildiği takdirde lojistik destekte bulunabileceğini söylemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan İran’ı oldukça sert bir şekilde eleştirmiştir.

İran Cumhurbaşkanı Ruhani’nin İngiltere ve Rusya liderleri ile yaptığı telefon görüşmelerinde Yemen konusu değerlendirilmiştir. Ruhani, İran’ın bağımsız ülkelere yapılan müdahaleleri tasvip etmediğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Ruhani; “Yemen’e karşı yapılan askeri müdahalelerin durdurulmasını, teröristlerin yeniden faaliyete geçmesinin önlenmesi ve kapsamlı bir milli hükümetin oluşturulmasını” İran için öncelikli unsurlar olarak açıklamıştır.¹¹⁶ Rusya’da askeri operasyonların ve ülkedeki

¹¹⁵ “Military Action in Yemen: Who’s For, Who’s Against?”, Aljazeera, 27 Mart 2015, <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2015/03/military-action-yemen-150326143748798.html> (23 Nisan 2019)

¹¹⁶ “Gündem Suudi Arabistan’ın Yemen Operasyonu! Arap Ordusu Geliyor”, Milliyet, 26 Mart 2015, <http://www.milliyet.com.tr/gundem-suudi-arabistan-in-yemen/dunya/detay/2034677/default.htm> (12 Nisan 2019)

çatışmaların sonra ermesini, barışçıl yollar ile çözümün hedeflenmesini gerektiğini ifade etmiştir.

İran yönetiminin bölge politikalarının unsurlarından en önemlisinin Mezhep siyaseti olduğu görülmektedir. Nüfusunun yüzde otuz beşini Zeydilerin oluşturduğu Yemen'in, İran'ın bölgesel politikaları açısından önemli bir yere sahip olması beklenir. Yemen, İran dış politikası açısından önemli bir yere sahip olmasına rağmen Suriye ve Irak kadar öncelikli bir konumda olmadığını ifade etmek gerekir. Buna rağmen Suudi rejimi ve ortakları tarafından Yemen'deki istikrarsızlıkların ve çatışmaların müsebbibi olarak İran yönetimi gösterilmiştir. Özellikle 2004 yılında başlayan Husi isyanlarına destek veren ülkenin İran olduğu söyleminin hakim olduğu görülmektedir.¹¹⁷ Salih'in devrilmesi ile neticelenen sokak gösterilerinde Husilerinde yer aldığı ve KİK İnisiyatifi ile gerçekleşen geçiş sürecinde Husilerinde yer aldıkları dikkate alındığında, geçiş sürecinde İran'ın etkin bir aktör olmadığı söylenebilir.

Lakin Suriye ve Irak'ta meydana gelen güç boşluğunun İran tarafından yerel Şii unsurlar veya Şii milislerce doldurma politikası ve Husiler ile kurulan yakın ilişki, İran yönetiminin zamanla Yemen üzerinde aktif rol aldığıın göstergelerindedir. Örneğin, 2013 yılında Yemen yönetimi tarafından durdurulan Cihan 1 isimli İran gemisinin Husilere silah taşıdığı iddiasının yer aldığı haberler yayıldı.¹¹⁸ Bu tür iddiaların ABD yönetimince de ifade edildiği görülmektedir. Suudi rejiminin en başından beri Husilerin İran yönetimi tarafından desteklendiğine inanması nedeniyle, bölgede Husileri dengelemek adına merkezi hükümet ile Husi muhaliflerine destek verdiği görülmektedir. Suudi rejiminin Husilere karşı olan bu politikası sadece askeri olarak değil, ideolojik olarak karşı yapılanmaların desteklenmesi şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu durum Suudi rejiminin İran'ın Yemen üzerindeki politikalarını nasıl algıladığını göstermektedir.

Hadi'nin İran'a yönelttiği suçlamalar ve İranlı diplomatların zaman zaman saldırılara uğraması Yemen'deki Hadi yönetimini ile İran yönetimi arasındaki gerilimi

¹¹⁷ Bayram Sinkaya, "İran-Yemen İlişkileri ve Ensarullah Hareketi", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 7 Sayı: 67, (Mart-Nisan 2015), s. 61.

¹¹⁸ İran Yemen'e Silah Gönderdiği İddialarını Yalanladı", **Hürriyet**, 31.03.2015 <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iran-yemene-silah-gonderdigi-iddialarini-yalanladi-28603769> (12 Nisan 2019)

göstermektedir. Husilerin başkent Sanaa'yı kontrol altına almaları iki yönetim arasındaki gerilimi daha da açığa çıkarmıştır. İran dini lideri Hamaney'e olan yakınlığıyla tanınan Tahran milletvekili Ali Rıza Zakai; "Üç Arap ülkesi bugün İran'ın elinde ve İslam devrimine bağlı. Sanaa, İran devrimine katılma yolundaki dördüncü Arap başkenti oldu." Sözlerini ifade etmiştir.¹¹⁹ Sarfedilen bu sözlerin İran'ın Yemen ile ilgili politikalarını ve Husilerle olan ilişkisini en azından duygusal olarak bile açıklamaktadır. Aynı doğrultuda ifade edilen açıklamalardan biri de İran dini lideri Ayetullah Ali Hamaney'in Uluslararası İlişkiler Danışmanı Ali Ekber Velayeti; "Yemen devrim lideri Abdulmelik El Husi'nin tedbirli, cesaretli hareketi ve değerli dünya görüşüyle devrimi idare etmesinden memnunuz. Hizbullah'ın Lübnan'da üstlendiği rolü, Ensarullah'ın da Yemen'de üstlenmesini umut ediyorum." sözleri olmuştur.¹²⁰

Söz konusu gelişmeler ve açıklamalardan sonra İran'ın Yemen'e olan ilgisinin zamanla arttığı söylenebilir. Bununla birlikte Yemen'de İran'a yakın olan Husilerin kontrolü ele geçirmesi, Suudi rejimini çevrelemek adına önemli bir fırsat sunsa da, İran'ın Suriye ve Irak'a gösterdiği önemin aynısını Yemen için de göstermesi beklenilemez. Suudi Arabistan'ın başını çektiği ülkelerce yapılan operasyonun hemen ardından İran Dışişleri Bakanı Zarif Yemen'deki krize yönelik olarak Birleşmiş Milletlere mektup göndermiştir. Bu diplomatik hamle olarak okunabilecek mektupta, ülke genelinde ateşkesin ilan edilmesi gerektiği, Yemen dışı unsurların saldırılarını durdurması, Yemen'deki halkın ihtiyacı olan insani yardımların önündeki engellerin kaldırılması, Yemen'deki mevcut tüm aktörlerin müzakere edebileceği bir sürecin başlatılması ve bu aktörlerin yer alacağı bir hükümetin kurulması gibi dört ana esas üzerine inşa edilen bir planı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine sunmuştur.¹²¹

Tüm bu durumlar ışığında Mısır ve ABD 'nin durdukları yer dikkat çekicidir. ABD yönetimi, Yemen'de seçilmiş hükümeti desteklediklerini açıklamıştır. Husilerin Yemen'deki ilerleyişlerine devam etmeleri sonrasında ABD Dışişleri; "geçiş sürecine

¹¹⁹ Yaser Ez Zeatira, 'İran'ın Elindeki Dördüncü Arap Başkenti', Aljazeera Türk, 27 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iranin-elindeki-dorduncu-arap-baskenti> (12. Nisan 2019)

¹²⁰ Yaser Ez Zeatira, 'İran'ın Elindeki Dördüncü Arap Başkenti', Aljazeera Türk, 27 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iranin-elindeki-dorduncu-arap-baskenti> (12 Nisan 2019)

¹²¹"İran 4 Maddelik Yemen Planını BM'ye Sundu", Sabah, 18 Nisan 2015, <https://www.haberler.com/iran-4-maddelik-yemen-planini-bm-ye-sundu-7208381-haberi/> (12 Nisan 2019)

tüm tarafların katılmaları gerektiğine, Cumhurbaşkanı Hadi'ye desteklerinin sürdüğüne ve El Kaide'ye karşı Yemen yönetimini desteklediklerine”¹²² şeklinde açıklama yapmıştır. Yemen'in ABD açısından önemi 2 maddede özetlenebilir. Yemen'de gün geçtikçe güçlenen El Kaide yapılanmasına karşı mücadele etmek ve bu mücadele yöntemini esas alarak bütün bölgeye yaymak ve Yemen'in Suudi Arabistan için stratejik önemine binaen Suudi rejimi ile olan ilişkilerine etkileridir. Son yıllarda ABD yönetiminin Yemen hükümeti ile ortaklaşa yürüttüğü, El Kaide'ye karşı İHA'larla yapılan operasyonların arttığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte ABD yönetiminin Hadi'nin başa gelmesinden sonra, belli bir kısmı El Kaide'ye karşı kullanılmak üzere verdiği yardımlarda da belirgin bir artışın olduğu gözlemlenmektedir.¹²³ El Kaide'ye karşı yapılan söz konusu operasyonlarda Yemen hükümetinin izni olduğu dikkate alındığında, Yemen'de oluşan güç boşluğunun ABD'nin çıkarları ile örtüşmediği açıktır.¹²⁴ Husilerin de El Kaide'ye karşı mücadele etme ihtimali kuvvetli olsa bile, ABD yönetiminin Suudi rejimi ve diğer körfez ülkelerindeki yönetimlerle olan ilişkileri ve ortaklıkları göz önüne alındığında, Husilerin ABD için uzun vadeli bir müttefik olarak kabul edilmeleri imkan dahilinde gözükmemektedir.

ABD'nin Yemen'de meydana gelen gelişmelerin Suudi rejimince nasıl değerlendirileceği hususunu gözetmek zorunda kaldığı aşikardır. Yemen'deki durumun Suudi rejiminin istediğinin aksine seyretmesi durumunda, Suudi Arabistan'ın istikrarsızlaşması, bunun petrol arzı ve fiyatlarını etkileyebileceği ihtimali ABD yönetimini düşündüren noktalardır. Suudi Arabistan için böyle bir senaryonun gerçekleşmesi, ABD yönetiminin Rusya ve İran'ı petrol fiyatlarıyla sıkıştırma politikasına da etki edecektir.

Söz konusu operasyondan kendi çıkarlarına göre faydalanmaya çalışan ülkelerden biri de Mısır'dır. Operasyon, Suudi rejimi tarafından Sisi 'ye verilen desteğin sorgulandığı bir zamanda gerçekleşti. Bu durum Sisi için bir fırsata dönüştü. Mısır

¹²² “Ongoing Aggression Against the Government of Yemen”, U.S. Department of State, 27 Eylül 2014, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/09/232233.htm> (17 Nisan 2019)

¹²³ Ensar Muslu, “Yemen'deki İnsansız Hava Aracı Saldırılarının Bilançosu”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 7, Sayı 67, (Mart-Nisan 2015), s. 44.

¹²⁴ “US Options in Yemen Following the Houthis' Take-Over”, ACRPS, 2 Şubat 2015, https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPSPDFDocumentLibrary/US_Options_in_Yemen_Following_the_Houthis_TakeOver.pdf (17 Nisan 2019)

yönetimi Suudilerin başı çektiği koalisyona desteklerini açıkladı. Bunu 4 savaş gemisini Aden'e fiili olarak koalisyonun yanında olduğunu gösterdi. Ağustos ayında yaptığı açıklama da ise söz konusu güçlerin görevini altı ay veya sorun ortadan kalkıncaya kadar uzattığını ilan etti.¹²⁵ Tüm bunları yaparak Suudi rejimi başta olmak üzere körfez ülkelerine güçlü bir mesaj verdi. Bölgede ortaya çıkabilecek tehditlere karşı Mısır yönetiminin güçlü bir müttefik olarak kendilerinin yanında olduğu ve Sisi iktidarının hiçbir şekilde sorgulamaya tabi tutulmaması gerektiği mesajları söz konusu ülkelere iletilmiş oldu. Bu durum Mısır'ın bölge genelinde tekrardan öneli bir aktör olma ihtimalini güçlendirdi. Çünkü operasyondan hemen sonra Arap Birliği zirvesinin Mısır'da gerçekleştirilmesi ve Arap ülke liderlerinin büyük bir kısmının söz konusu zirveye katılması dikkate alındığında Mısır'ın diplomatik olarak etkisinin arttığı söylenebilir.

Özetlemek gerekirse; 2011 Arap Baharı sürecinden sonra oluşan güç boşluğundan iyi istifade eden Husiler, önce Yemen'in kuzeyinde 2014 yılında ise Yemen'in başkenti Sanaa'da hakimiyet kurmuştur. Husilerin Sanaa şehrini ele geçirmesi, Yemen için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Husilerin Yemen'de elde ettiği kazanımları İran yayılmacılığının bir sonucu olarak gören Suudi Arabistan, mezhep dayalı bir cephe oluşturup, oluşturduğu bu Sünni kimlik üzerinden Husilere karşı savaşmıştır. Suudi Arabistan tarafından dışlanan ve tehdit olarak görülen Husiler ise özellikle 2014 yılından sonra İran'la olan ilişkilerini arttırmıştır. Suudi Arabistan'ın başını çektiği koalisyon güçlerinin saldırmasıyla zor duruma düşen Husiler, kendilerine uluslararası arenada arka çıkan tek ülke olan İran'a giderek daha çok bağımlı hale gelmiştir. 2014 yılından sonraki süreçte İran'ın Husilere yönelik silah, teçhizat, gıda gibi materyal ve eğitim anlamındaki desteklerinin arttığı da gözlemlenmektedir. Lakin bu durum Husilerin tamamen İran'ın güdümünde hareket ettiğini göstermemektedir. Söz konusu taraflar arasındaki ilişkide hakim olan ana madde pragmatist gerçeklerdir. Ayrıca İran'ın Husilere olan maddi desteği Suudi Arabistan'ın iddia ettiği yoğunlukta değildir. Nitekim Thomas Juneau, İran'ın Husilere 2014'den sonra dahi oldukça sınırlı bir destek sağladığını ifade

¹²⁵ "Egypt Expands Armed Forces Mission in Yemen", Daily News Egypt, 1 Ağustos 2015, <https://dailynewssegypt.com/2015/08/01/egypt-expands-armed-forces-mission-in-yemen/> (29 Nisan 2019)

etmektedir.¹²⁶ Ancak Suudi Arabistan'ın ötekileştirici ve izole edici siyaseti sonucu Husiler, İran'la daha da yakınlaşmak durumunda kalmıştır. İran ise bu durumu Suudi Arabistan'ın çıkarlarını baltalayabileceği bir fırsat olarak görmüştür. Suudi Arabistan, İran yayılmacılığını engellemek için Husilere karşı savaş açmış olsa da paradoksal bir şekilde İran'ın Husiler üzerinden Yemen'deki etkinliğini arttırmıştır. Aslında İran ve Suudi Arabistan gibi bölge güçlerinin çatışmaları bilerek mezhepsel boyuta taşıdığı görülmektedir. Körfez ülkeleri Husiler için “Şii isyancılar” ifadesini kullanırken İran medyası Zeydileri “Husi Şiiileri” olarak ön plana çıkarmaktadır.¹²⁷ İran ve Körfez ülkeleri Yemen'deki iç savaşı mezhepsel boyuta indirgeyerek bölgesel çıkarlarını gözetmenin yanı sıra içerideki meşruiyetlerini de güçlendirmek istemektedir.

¹²⁶ “Iran’s Policy Towards the Houthies in Yemen: A Limited Return on a Modest Investment”, 6 Mayıs 2016, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1468-2346.12599> (1 Mayıs 2019)

¹²⁷ Mehmet Alı Büyükkara, Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul, s. 144
http://isamveri.org/pdfdrq/D01525/2011_30/2011_16_30_BUYUKKARAM.pdf (30.04.2019)

SONUÇ

Çalışmamız boyunca Arap baharının Yemen üzerinde sosyopolitik etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda “Arap Baharı” kavramı gerek teorik gerekse de tarihsel şartlar altında analize tabi tutulmuştur. Arap baharı her ne kadar belirli bir zaman ve mekan düzleminde ortaya çıkmış olsa da, onu var eden koşulların Birinci Dünya Savaşı sonrası şekillenen şartlardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu anlamda söz konusu kavramın anlamlı bir düzlemde ele alınabilmesi adına çalışmamız içerisinde özellikle bahse konu tarihsel sürece odaklanılmıştır. Buna göre Ortadoğu kavramının kim tarafından ve hangi amaçla ortaya konulduğu merkezi önemi haizdir. Çünkü bilindiği üzere adlandırma yetkisine sahip olan etkin bir özne olarak boy gösterirken, adlandırılan ise edilgin bir nesne olarak tebarüz eder. Bu bakımdan Ortadoğu kavramı oryantalist bir bakış açısının ürünüdür. O zamanki hakim ve sömürgeci gücün adlandırdığı bu coğrafyada sadece sınırlar çizilmemiş, aynı zamanda belli bir ideoloji Şark toplumlarına dayatılmıştır. Böylece Ortadoğu toplumları dini, ekonomik, politik ve sosyolojik yönlerden belirlenime tabi tutulmuşlardır.

Söz konusu durum beraberinde reaktif, tepkisel düşünce ve hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Galip devletlerin asıl hedefinin İslam dünyasını parçalamak olduğu yönündeki kabulün sonucunda Endülüs’ten Çin’e kadar büyük bir coğrafyaya hükmeden Müslümanların yenildiği algısı yerleşmiştir. Bu şekilde doğrudan Batı karşıtlığı üzerinden gelişen ve oksidentalizm olarak adlandırılan yöntem türü dominant bir hale gelmiştir. Bu doğrultuda çalışmamız içerisinde söz konusu durumdan kaynaklı bir düalitenin ortaya çıktığını göster

Batının Ortadoğu coğrafyasına bakışında kısmen de olsa dini hassasiyetlerin olduğu inkar edilemezse de, bu paradigmanın bütün çıkarımlarını dinin belirlediğini söylemek dünyayı tam okuyamamak olur. Örneğin bir asır öncesinde Fransa Yahudileri tarafından Osmanlı hakimiyeti altındaki İstanbul, İzmir, Filistin, Tunus vs. yerlerde açılan Alliance okullarının söz konusu şehirlerdeki ana gayesi cahil, eğitimsiz, niteliksiz kendi tabirleriyle Şarklı Yahudileri eğitmek ve Alliance okullarının istediği seviyeye, batılı bir Yahudi seviyesine çıkarabilmektir. Bunun gibi Amerika’da kurulan ABCFM örgütünün

Osmanlı topraklarında sadece Müslümalara değil, Protestan olmayan diğer mezheplere mensup Hristiyanlara da misyonerlik faaliyetinde bulunmuştur. Kendi mezhebinden olmayan insanları eğitilmesi, aydınlatılması hatta kurtuluşuna vesile olunması gereken insanlar olarak gören zihniyetin Şark'taki Hristiyan topluluklarına bakış açısında aynı paradigma vardır. Bu örnekler dahi bu paradigmanın bakış açısında Şarki toplumların dini, mezhebi, kimliği ne olursa olsun eğitilmesi, ehilleştirilmesi, aydınlatılması ve en önemlisi sömürülmesi gereken insan yığınları olarak görüldüğünün ispatıdır. Bu paradigmada dinin zaman zaman motive edici etkisi olsa da, tamamen her şeyi belirlediği tezini doğrulamamaktadır.

Ortadoğu kavramının mucidi olanlar tarafından, Birinci Dünya Savaşı sonra söz konusu coğrafyada ortaya çıkan devletlerin sınırlarını belirlemiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devletinin parçalanma sürecine girmesi Ortadoğu coğrafyasında tam bir kaosa neden olmuştur. Skyes-Picot Antlaşmaları İngiltere ve Fransa'nın kendi aralarında anlaşarak, Suriye ile Lübnan Fransa'nın, Irak, Filistin ve Mavera-i Ürdün Büyük Britanya'nın yönetimine manda rejimleri biçiminde verilmiştir. Bölgenin gerçekleri ile bağdaşmayacak şekilde oluşturulan yeni yönetimler ve sınırlar siyasi, sosyolojik, kültürel, etnik ve dini bir dizi sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın çizdiği sınırlar neticesinde Ürdün gibi yapay bir devlet ortaya çıkmış ve yıllardır tek bir yönetimin olduğu topraklarda birden çok devletin ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi söz konusu bölgelerde var olan sorunların büyük bir kısmının çözümü lokalde mevcut iken, savaş sonrası ortaya çıkan suni durum mevcut sorunlara yeni ve daha büyük sorunlar eklemiş ve bu sorunların çözümünü bölgesel ve hatta küresel bir hale getirmiştir. Askeri işgal ile sömürülen bölgenin yönetimi savaş sonrası kendilerine hizmet eden “Arap yüzlü” yöneticilere bırakılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, Ortadoğu'da yeni bir düzenin başlangıcı olmuştur. Savaşın sona ermesi neticesinde Ortadoğu'da İngiltere ve Fransa'dan boşalan yeri ABD ve SSCB doldurmuştur. İkinci Dünya Savaşı Sonrası daha önce yerleşmiş olan milliyetçi duygularda bir artış meydana gelmiştir. Bu durum bağımsızlık mücadelelerinin artmasını sağlamıştır. Skyes-Picot Antlaşmaları sonrası ortaya çıkan yeni sorunlar ile yüzyıllardır mevcut olan sorunlara Arap yöneticilerin kayıtsız kalması, bu sorunların kronikleşmesine

neden olmuştur. Tüm bunlara ilaveten bölgede Soğuk Savaş'ın çift kutupluluk faktörünün getirdiği ideolojik ayrışmalar, bölgede çeşitli gruplara neden olmuştur.

Arap coğrafyasında var olan sorunları tarihsel, siyasal, sosyal, ekonomik, dini ve dış aktörlerin müdahalesi olarak sıralayabiliriz. Söz konusu sorunların her birinin birbirini tetiklediği ve tamamladığı düşünülebilir. Tarihsel olarak belirlenen sınırların mevcut devletlerde toplum sosyolojisine ters düşmesi veya diğer devletlerin hak talep edebilmesine neden olması devletlerin kendi halkı veya komşu devletlerle gereksiz bir çatışma ve rekabete neden olmaktadır. Bu durum harcanan enerjinin atıl yerlerde heba olmasına neden olmaktadır. Kendi toplumunun sosyolojisini görmezden gelen yönetimler, kendi azınlık iktidarını koruyabilmek adına toplum üzerine baskı ve şiddet kullanmaktan çekinmemişlerdir. Aynı yönetimlerin, bağımsızlıklarına zarar vermesine rağmen Batı devletlerinden herhangi birinin desteğini alma isteği ve bu desteğin getirdiği güvence ile iktidarını koruyacağı inancı, vatandaşlar da demokrasi, özgürlük ve bağımsızlık taleplerini gözle görülür şekilde arttırmıştır. Söz konusu demokrasi taleplerinin Arap coğrafyasında gerçekleşmemesinin nedenlerinden bazıları, bölgenin uzun sayılabilecek bir sömürge yönetiminde kalması, Arap toplumlarının sanayileşememesi nedeniyle bireyselleşememesi, yöneticilerin meşruiyetini dinsel nedenlere dayandırması ve Batılı devletlerin de çıkarlarına ters düşmediği sürece bölge devletlerine demokrasi baskısı yapmaması olarak sayılabilir. Tüm bu sayılan nedenlerin mevcut otoriter yönetimlere zemin hazırlamış ve devamını sağlamıştır. Halktan gelen kuvvetli değişim taleplerine karşı direnci de arttırmıştır.

Arap coğrafyasında var olan sorunlardan biri de etnik ve dini milliyetçiliktir. Dini milliyetçilikten kastımız sadece farklı din mensuplarının arasındaki çatışma değil, aynı dine mensup olup farklı mezheplere bağlı olanlar arasında ortaya çıkan çatışmadır. Söz konusu coğrafyada mevcut olan etnik ve dini çatışmaların başında hiç kuşkusuz İsrail sorunu yer almaktadır. Bölgenin ortasına adeta herkesi yakan bir ateş gibi düşen İsrail Devleti, yıllardır çözümsüzlük adına elinden gelenin fazlasını yapmıştır. Bu durum bölgede İsrail Devletinin ortaya çıkardığı sorunların her zaman canlı, kanlı karşımızda durmasına neden olmuştur. İsrail'in Filistin'i işgali, bu işgale Arap yöneticilerinin kayıtsız kalması, işgal sonrası ortaya çıkan Filistinli mültecilerinin Ürdün ve Lübnan

sosyolojisinde değişimlere neden olması gibi durumlar, halkın çoğunluğunun mevcut yönetimlerle arasına kesin sınırlar çizmesini ve baştaki yöneticileri değiştirilmesi gereken kötünün, düşmanın yaveri olarak görmesini sağlamıştır. Diğer önemli sorun mezhebi çatışmalardır. Bölgede hakim algının Şii-Sünni çatışmasını destekleyecek şekilde hareket etmesi, bu algıdan da dış aktörlerinde yararlanması nedeniyle her an çatışmaya dönebilecek bir potansiyele sahip olan mezhebi bu sorunun geçmişte ve günümüzde halen devam eden örnekleri mevcuttur.

Ortadoğu bölgesinin ekonomik sorunlarının başında; yüksek enflasyon, dış borç ve işsizlik oranları ile reform ihtiyaçları gelmektedir. Hemen hemen her Arap ülkesinde eğitimli gençlerin işsizliği büyük bir sorundur. Bölge ülkeleri arasında ekonomik olarak uçurumların olduğu, örneğin Kuveyt, Suudi Arabistan vs. gibi dünyanın en zengin ülkelerinin yanında Yemen gibi dünyanın en fakir ülkelerinin olduğu görülmektedir. Bölge ülkelerinde ekonomiyi yönlendiren ve bunu elinde tutan tabakanın iktidar ve yakınları olması, gelir dağılımında adaletsizliklerin her geçen gün artması, yolsuzlukların ayyuka çıkması gibi durumlar halkın tepkisini her geçen gün arttırdığı görülmektedir. Tüm bunların yanında kurumsal bir Devlet maliyesi ve ekonomi politikasının mevcut olmaması, meydana gelen küresel krizlerden veya petrol krizlerinden ülke ekonomilerinin ciddi bir şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. Ülke ekonomilerindeki kırılmalardan etkilenen ve bu yükü göğüslemek durumunda kalan iktidar ve çevresi değil, yine halk olmuştur. Ekonomi alanındaki sorunların doğrudan temel insani ihtiyaçlara, eğitim ve sağlık gibi sosyal ihtiyaçlara etkisi göz ardı edilemez. Tüm bu çarpık yapılanmanın neticesinde eğitim sistemindeki yozlaşma ve çağın gereklerine cevap verememe durumu vardır. Ülkelerin oturmuş modern bir eğitim sistemlerinin olmaması gençlerin küresel tüketim kodlarının daha açık bir hedefi haline getirmektedir.

Küreselleşen dünyada Arap ülkelerinde yaşayan insanların ve özellikle gençlerin dünyanın geri kalanıyla iletişime geçmesi, buralarda mevcut olan siyasi, sosyal ve kültürel olayları müşahade etmesi ve bunları kendi ülkelerine aktarma isteği değişim isteğinin ifade edilmiş biçimlerinde ve şiddetinde artışa neden olmuştur. Söz konusu iletişimi hızlandıran en büyük etkenlerden biri son yıllarda neredeyse her insan için vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelen sosyal medyadır. İnternette sonra teknoloji çağının

en önemli unsurlarından biri sosyal medya olmuştur. Gerçeklik ve gerçek olmayanın arasındaki ayrım bu sosyal medya araçları üzerinde çok net görülebilmektedir. Sosyal medyayı kullanan milyonlarca farklı kültür, din, ırk ve gruba bağlı gencin aynı dili konuşmaya çalışıyor olması, dünyayı bölgelere veya bölümlere ayırıp bunun üzerinden okuma yapan paradigmanın artık geçerli olmadığını habercisi olmuştur.

Arap dünyasında yukarıda zikrettiğimiz kronikleşmiş sorunların neticesinde zaman zaman lokal olarak halk ayaklanmaları olmuş olsa da, bu ülkelerin başında bulunan yönetimler tarafından çok sert bir şekilde bastırılmıştır. Bu yönetimlerin genellikle bir aile etrafında şekillenmesi, babadan oğula geçmesi, göstermelik olarak demokrasi araçlarının kullanılması -seçim, sandık gibi-, başka çizgideki kişilerin söylem geliştirebilme alanlarının tıkalı olması, basının sansürlenmesi gibi durumlar halkın siyaset yapma ihtimalini ortadan kaldırmıştır.

Arap dünyasında sosyal dengesizlikler ve toplumsal hoşnutsuzluklar uzun yıllardan beri bilinmesine rağmen, kitlesel bir başkaldırı beklenmiyordu. Kitleleri sokağa döken eylemlerin temelinde, bir yanda sosyo-ekonomik dengesizlikler yatmakta, diğer yanda ise siyasi reform beklentilerine yönelik derin bir hayal kırıklığı yer almaktaydı. Ortadoğu coğrafyası yukarıda izah ettiğimiz sorunlarla boğuşurken, Tunus'ta, üniversite mezunu bir gencin seyyar satıcılık yaparken tezgâhına el konulması ardından zabıta memuru tarafından darp edilmesi ve gencin bu olay üzerine kendini ateşe vermesi, Kuzey Afrika'yı ve Ortadoğu'yu saracak ateşin tetikleyicisi olmuştur. Tunus'ta başlayan ve ardından birçok Arap ülkesini etkisi altına alan iktidarı değiştirmeye yönelik toplumsal halk hareketleri bölgede yeni bir sürecin başlamasına yol açmıştır. 2010 yılı Aralık ayında, Tunus'ta başlayan eylemler 23 yıldır iktidarda olan devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkesini terk etmesiyle demokratikleşmeye doğru bir adım olarak değerlendirildi. Mısır'da ise 33 yıllık Mübarek yönetimi devrildi, bu olaylar Yemen, Libya, Bahreyn, Suriye, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri gibi birçok Arap ülkesine sıçrayıp kitlesel protesto eylemlerine dönüştü.

Tunus'ta ilk kıvılcımın çaktığı bu toplumsal hareketler, iletişim teknolojileri sayesinde kitlelerin tüm dünyaya olan biteni neredeyse her an ulaştırabilmelerini

sağlamıştır. İsyân sırasında birçok yeni sosyal ağ kullanıcısı oluşmuş, internet kullanımı daha yaygın hale gelmiştir.

Ortaya çıkan halk ayaklanmalarını kimileri "Arap Uyanışı", kimileri "Arap Devrimi", kimileri "Arap Ayaklanmaları", kimileri de "Arap Baharı" olarak adlandırmıştır. Arap baharı, tabiatıyla en çok 1989–1991 döneminde Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği ile Varşova Paktı'ndan popüler bir şekilde kurtulan Doğu Avrupa ülkelerindeki hareketlere benzetilmiştir. "Arap Baharı" kavramını, ekonomik bunalım içindeki Çekoslovakya'da yoksullukla boğuşan halkın rejime karşı tepkilerini dile getirmek için 1968 yılında başlattığı protesto gösterilerine verilen "Prag Baharı" isimlendirmesinden esinlenerek kullanılmış ve yorumlanmıştır. "Arap baharı" kavramının batı tarafından empoze edildiği çok açıktır.

Bu sürecin başladığı Tunus dışında, bölge ülkelerinin birçoğunda sürecin getirisi çatışma, yıkım ve göz yaşı olmuştur. Mısır'da devrilen Mübarek'in yerine seçim ile gelen Müslüman Kardeşler'in Mısır sosyolojisini ihmal eden siyaset gütmesi ve Tunus'ta Raşid el Gannuşi'nin başındaki Nahda hareketini yeterince örnek alamaması neticesinde askeri darbe sonucu Sisi tarafından devrilmesi, ülkeyi Mübarek ve öncesi sürece götürmüştür. Libya'da Kaddafi'nin devrilmesinden sonra ortaya çıkan iç savaş hala devam etmektedir. Suriye'de Esad'a karşı sokak yürüyüşleri ile başlayan gösteriler, bölgesel ve küresel aktörlerinde devreye girmesiyle içinden çıkılmaz bir iç savaşa dönüştü. Hala devam etmekte olan savaşta ölü sayısının yarım milyonu geçtiği ifade edilmektedir. İnsanların evlerinden, yurtlarından ayrılmak zorunda bırakıldığı bu süreç milyonlarca mülteci ortaya çıkarmıştır. Ne gariptir ki; bu kirlî savaşın mimarlarından olan bölge ülkeleri için mülteciler, halledilmesi gereken bir sorun olarak görülmektedir.

Tunus haricinde söz konusu ayaklanmalar hedeflerinden herhangi birini dahi gerçekleştirememiştir. Arap baharının kışa dönmesinde bu günden bakıldığında birçok neden görülmektedir. Bunların bir kısmı aşağıdaki gibi sıralanabilir.

-Mevcut yönetimleri devirmek adına ayaklananların, yönetimi devirdikten sonra ne olacağını ve ne yapılması gerektiğini düşünmemeleri, iktidar değişikliği sonrası nasıl bir geçiş sağlayacaklarını öngörememeleri,

- Söz konusu hareketlerin başlamasından kısa bir süre sonra askeri bir nitelik kazanması
- Barışçıl olarak başlayan ayaklanmaların molotofa, ağır silahlara, suikastlara doğru gitmesi,
- Sürecin başında yapılan gösterilerde daha çok sosyal talepler yer alırken, daha sonrasında dini ve siyasi taleplerin çok daha fazla yer alması (Mısır, Libya ve Suriye’de olduğu gibi),
- Bölgesel ve küresel güçlerin, halkın aniden patlayan değişim talepleri karşısında kendi ulusal çıkarlarını korumak için mevcut durumlar üzerinde oynamalar yapma gayreti,

Arap ayaklanmaları ilk başladığında onurlu bir yaşam ve birlik içinde bağımsız bir vatan çağrısı yapıyordu. Ancak daha sonra uğradığı ülkelerin çoğunda o ülkelerin bölünmesiyle sonuçlandı. Birçok görüşe göre isyanlar ve devrim hareketleri şiddetten ne kadar uzaklaşırsa sonucun o kadar olumlu olduğunu söylüyor. Bu da insan doğasının mantığıyla örtüşmektedir. Zira değişim, maceracılıktan ziyade akliselim olmaya ihtiyaç duyar. Çünkü şiddet insanların özgür iradelerine dayanmayan ilişkiler kurulmasına yol açar. Bu durumda seçimin sağlıklı olup olmadığı net olarak anlaşılmaz.

Arap Baharı’nda bazı devrim hareketlerinin ölümü, silahlı eyleme dönüşmesiyle oldu. Bundan dolayı da halkların ayaklandığı rejimlerin yerine aynı rejimlerin kurulması da olanaklı oldu.

Öte yandan çalışmamız Yemen’i merkeze alarak ilerlemiştir. Bu anlamda Yemen çok geniş bir coğrafyaya karşılık gelen Ortadoğunun adeta bir hülasasıdır. Yemen gerek teopolitik, gerekse de sosyoekonomik yönden inkıraz halinde olmaktan kendisini kurtaramayan bir ülke olarak temayüz eder. Ortadoğuda var olan gerilime sebep olan unsurların bütünü Yemen’de kendini gösterir.

Arap Baharı sürecinin etkilediği ve etkisinin hala devam etmekte olduğu ülkelerden biri de Yemen’dir. Arabistan’ın güneyinde kalan Yemen’de, son bir asırdır iç mücadelelerin getirdiği çatışmalar mevcuttur. Söz konusu bölgenin jeopolitik önemi nedeniyle, çatışmalarda bölgesel ve küresel güçlerin etkisini azımsanmayacak etkisi olagelmiştir. Arap coğrafyasında var olan sorunların benzerlerini kendi bünyesinde

barındıran Yemen’de nihai çözüme ulaşmada aşması gereken birçok sorun vardır. Ülkenin demografik yapısının kabile ve aşiretler üzerine şekillenmesi, mezhebi farklılıklar, halkın yoksulluğu, toplumsal bölünmenin perçinleşmiş olması ve bunlarla beraber devlet geleneğinin zayıf olması çözüm arayışlarını zora sokmaktadır.

İngiltere, Hindistan sömürgesine ulaşmada stratejik öneme sahip Aden’i 1839’da işgal ederek Hindistan sömürgesine bağlamasıyla başlayan Güney ve Kuzey Yemen arasındaki mücadele 1990 yılındaki birleşmeye kadar devam etmiş lakin bu birleşme dahi mevcut çatışmaları azaltamamıştır.

Ülke nüfusunun %35’ini oluşturan Zeydilik mezhebine bağlı olanlar tarafından 1990’lı yıllarda oluşturulan Husiler veya diğer adıyla Ensarullah hareketi Zeydi uyanışını temsil etmekteydi. O yıllardan günümüze kadar Yemen üzerinde en önemli iç aktör olarak görülen Husiler, bölgesel ve küresel güçlerin de Yemen’e müdahale etmelerinde can simidi olarak görülmüştür. Bölgesel güçlerden Suudi Arabistan ve desteklediği Ali Abdullah Salih’in Zeydiler aleyhine yaptığı politikalar, Husilerin muhalefet içindeki etki alanını arttırmıştır.

Ortadoğu’da otoriter rejimlerin değişimine yönelik taleplerle başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreç –kısmen Tunus dışında– niyet edilmemiş sonuçlar doğurdu. Geçişin en yumuşak olması beklenen ülkelerden birisi Yemen’di. Ali Abdullah Salih’in KİK’in gözetiminde bir anlaşma ile iktidardan çekilmesi söz konusu geçişin önemli aşamalarındandı. Ancak siyasi aktörlerin geçiş sürecini yönetememeleri, Suriye ve Mısır’daki gelişmeler ve uluslararası müdahaleler sonucu ülkedeki geçiş süreci bir güç mücadelesine dönüştü. 2011 yılında yapılan gösteriler sonucu devrilen Ali Abdullah Salih’in ardından oluşturulan Ulusal Diyalog Konferansı var olan çatışmaları engelleyememiştir. Husilerin UDK’ya rağmen Sanaa’yı ele geçirmesi ve ilerlemesinin Aden’e kadar ulaşma ihtimali başından beri olayların kısmen de olsa içinde olan bölgesel ve küresel güçlerin tüm dikkatlerini bu bölgeye yoğunlaştırmalarına neden olmuştur. Çatışma ortamının oluşturduğu kaostan diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi terör örgütleri beslenmiş olup, bölgede çatışmanın seyrini içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Bölgesel güçlerden Suudi Arabistan ve İran’ın Yemen üzerindeki hedefleri doğrultusunda söz konusu çatışmayı mezhepsel propaganda ile beslemiştir. Husilerin siyasetine karşılık

başlayan Suudi öncülüğündeki operasyonun karşılığında İran'ın Husilere yaptığı desteğin arttığı görülmektedir. Tüm bunları kendi kamuoylarına mezhepsel ve dinsel motiflerle açıklamaya çalışan güçler, Yemen'de mevcut olan ana sorunları kendi propagandalarına hapsetmiştir. Bu durum Yemen'de siyaset alanının ortadan kalkmasını ve 2011'de başlayan gösteriler neticesinde elde edilmek istenen kazanımların heba olmasına neden olmuştur. Küresel güçlerden Amerika ve Rusya'nın tutumunun da bölgesel güçlerle paralel şekilde seyretmesi Arap baharı sonrası Yemen'de ortaya çıkan insanlık dramının göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Yemen'in sosyolojisinde yer alan bütün unsurların süregelen bu kirli savaşta bölgesel veya küresel güçlerin maşası olarak görülmesi tam olarak doğruyu yansıtmamaktadır. Örneğin; Husilerin Şiiğin Zeydilik koluna bağlı olmaları, 1979 İran devriminden kısmen etkilenmeleri söz konusu hareketin tamamen İran'ın uydusu olduğunu göstermemektedir. Yemen'de ki sosyolojide karşılığı olan Husiler ve diğer değişim talep eden hareketlerin ilk başlardaki taleplerinin büyük bir kısmının makul görülebilecek istekler olduğu görülmektedir. Buradaki sorun, Arap baharı süreci sonrası diğer Arap ülkelerinde yaşanan sorunların benzerlerinin Yemen'de de yaşanmasıdır. Devrim sonrasının öngörülememesi, sosyal taleplerin siyasal ve dini taleplere evrilmesi, değişim taleplerinin daha sonra askeri ve çatışmacı şekle bürünmesi, Yemen'de mevcut olan toplumsal bölünmenin aşılammaması, kabileler arası rekabet, uluslararası güçlerin algı operasyonları gibi nedenler Yemen'deki sürecinde bambaşka yöne evrilmesine neden olmuştur. Bu sorunların ortaya çıkardığı kaostan faydalanan uluslararası güçlerin kendi menfaatleri doğrultusunda Yemen coğrafyasına müdahale etmesi kolaylaşmış ve savaşın kazananının bu güçler olduğundan habersiz halkın birbirini kırmasına göz yumulmuştur.

Arap baharının Yemen üzerinde meydana getirdiği sosyo-politik etkilerinin bize gösterdiği şey, halk tarafından gösterilerde dile getirilen sosyal içerikli ve haklı taleplerin neticesinde ortaya çıkan ümitvar tablonun, değişim talep edenler tarafından iyi yönetilememesi ve uluslararası güçlerin bu tabloda dolaylı ve dolaysız olarak kendi çıkarları uğruna Yemenli insanların kanlarını kullanarak değişiklik yapmasıdır.

Yukarıda izah edilenlerden sonra şunu ifade etmek isteriz. İran'ın jeopolitik hesaplarından, Suudi'nin küresel angajmanlarından daha önemli değerlerin olduğunu;

asıl olanın insanlar ve insanlığın geleceği için korumamız gereken duyarlılıkların, değerlerin olduğunu bir kez daha sarsarak hatırlatmak gerekiyor.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Açıklan Sepil, Gamze Coşkun ve Sedat Laçiner, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör kısırcında Bir Ülke**. 1.Basım, Ankara: Usak Yayınları, 2010.

Altorai, Adel. Understanding the Role of State Identity in Foreign Policy Decision Making The Rise and Demise of Saudi-Iranian Rapprochement:1997-2009. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Department of International Relations of the London School Economics and Political Science, London, 2012.

Aktaş, Murat. **Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, Arap Baharı ve Ortadoğu'da Demokrasi Sorunu**. 1.Basım,Ankara: Nobel Yayınları,2012.

Arı, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**. 7.Basım, Bursa: Dora yayıncılık, 2017.

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**. 8.Basım, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

Arkonaç, Sibel. **Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi**. 4.Basım, İstanbul: Alfa Yayınları,2005.

Armaoğlu, Fahir. **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları**. 1.Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.

Bayat, Asef. **Ortadoğu'da Medeniyet Toplumsal Hareketler ve Siyaset** (Çev. Gökmen, Ö.ve Deren). 1.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Bozarslan, Hamit. **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye**. 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,2014.

Davutoğlu Ahmet. **Stratejik Derinlik**. 81. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

Dresch , Paul. **A History of Modern Yemen**. 1. Basım; Cambridge University, 2001.

Dedeoğlu, Beril. **Ortadoğu Üzerine Notlar**. 1.Basım, İstanbul: Derin Yayınları, 2002.

Etheredge, S. Laura. **Middle East Region in Transition: Saudi Arabia and Yemen**.
Britannica, 2011.

Hourani, Albert. **Arap Halkları Tarihi** (Y. Alogan, Çev.). 12.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,2016.

Lewis, Bernard. **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi** (S. Y. Kölay, Çev.). 8.Basım,
Kölay, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2011,

Kışlakçı, Turan. (2012). **Arap Baharı**. 1.Basım, İstanbul: Mana Yayınları, 2012.

Lapidus, Ira M. **İslam Toplulukları Tarihi Cilt 2**. 1.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,2010.

Meriç Cemil. **Kırık Ambar**. 19.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,2017.

Özcan, Mesut. **Sorunlu Miras Irak**. 1.Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih 1918- 1994**. 2.Basım, İstanbul: İmge Yayınları, 2010.

Salmoni A. Barak, Loidolt Bryce ve Wells Madeleine. **Regime and Periphery in Northern Yemen-The Huthi Phenomenon**. RAND Institute, Santa Monica, CA, USA, 2010.

Swagman, F. Charles. **Tribe and Politics: An Example from Highland Yemen**. University of New Mexico, 1988.

Şimşek, Erdal. **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası**. 1.Basım, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2005.

Taşlı, Ömer. **Ortadoğu'da Süper Güçlerin Etkileri**. 1.Basım, İstanbul: Fikir Yayınları, 1986.

Turan, Ömer. **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**. 1.Basım, İstanbul:Yaydağ Yayınları,2002.

Weber, Sandra. **Yemen: Creation of the Modern Middle East**. 1.Basım, Chelsea House Pub,

Yavuz, Celalettin ve Serdar Erduramaz. **Arap Baharı ve Türkiye**. 2.Basım, Ankara: Berikan Yayınları, 2012.

Yıldırım, Yavuz. “Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu Ve Hareketlerin Avrupa’sını Kurmak”, **Yayınlanmamış Doktora tezi** Ankara Üniversitesi, 2012

Yılmaz ,Türel . **Uluslararası Politikada Ortadoğu**. 2.Basım, Ankara; Barış Kitap, 2011.

Zengin, Gürkan. **Kavga Arap Baharı'nda Türk Dış Politikası 2010-2013**. 1.Basım, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2013.

Makaleler ve Süreli Yayınlar:

Akbaş, Zafer. “Ortadoğu’da Değişim ve Türk Dış Politikası”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, İlkbahar, Cilt:3, Sayı:1, 2012.

Aktay, Yasin, El-Sharkawy Pakinem ve Uysal Ahmet, **Değişen Ortadoğu’da Kültür ve Siyaset**. Stratejik Düşünce Enstitüsü, Rap-Türk Sosyal Bilimler Kongresi, Seçme Tebliğler, 10-12 Aralık

Akyurt, Mehmet Ali. “Yemen 2010”. **Ortadoğu Yıllığı**, 2010.

Ayhan, Veysel.” IMPR Raporu No-1 Yemen’de İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkileri Ve Türkiye İle İlişkiler”. **Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, 2011.

Ayhan, Veysel. “Arap Baharı'nın ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi”, **Ortadoğu Analiz**, 2011.

Büyükkara, Mehmet Ali. “Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi”. **Divan Disiplinler arası Çalışmalar Dergisi**, C.16, No:30, 2011.

Commission, European. “**A New Response to a Changing Neighbourhood: Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions**”. Brüksel: 25 Mayıs 2011.

Deniz, Yıldırım. “Ortadoğu’da Vehhabi-Şii Mücadelesi”, **Tesam Akademi Dergisi**, 2018.

Doran, M. S. . “The Impact of New Media: The Revolution Will Be Tweeted”. Kenneth M. Pollack [et al.], **The Arab Awakening: America And The Transformation Of**

The Middle East, Washington: A Saban Center at the Brookings Institution Book, Brookings Institution, 2011.

Duran, Burhanettin ve Nuh Yılmaz. “Ortadoğu’da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı’ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri”. **Türk Dış Politikası Yıllığı**, 2011.

Erşan, Emre. Rusya’nın Ortadoğu Politikası, **Ortadoğu Dergisi**, Mart-Nisan Cilt: 6, Sayı 61, 2015.

Gündoğan, Ünal. “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”. **Ortadoğu Analiz**, Cilt:3 Sayı 29, 2011.

Grumet, Tali Rachel. “New Middle East Cold War: Saudi Arabia and Iran’s Rivalry”. University of Denver Digital Commons, Electronic Theses and Dissertations, 2015.

Hill, Ginny. “Yemen: Corruption, Capital Flight and Global Drivers of Conflict”. **Clatham House: The Royal Institute of International Affairs**, 2013.

Halhalli, Bekir. “Humeyni Dönemi İran Dış Politikası (1979-1989)”. **Birey ve Toplum Dergisi**, Cilt:4, Sayı 8, Güz, 2014.

Küçükkeleş, Müjge. “AB’nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı”, **Seta Analiz Siyaset**, Ocak 2013.

Kurt, Veysel. “Devrim’den Askeri Müdahaleye Yemen”, **Seta Analiz**, İstanbul, Sayı 144, 2015.

Madelung, Wilferd. “Zeydilik ve Tasavvuf”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı: 9, Cilt: 9, Aralık 2000.

Mutlu, Keyhan. “Kuzey Afrika Ülkeleri Dönüşümü Üzerine Bir Sosyolojik Analiz”. Essam, Ankara, Ortadoğu Reform, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, 2012.

Muslu, Ensar. “Yemen’deki İnsansız Hava Aracı Saldırılarının Bilançosu”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 7, Sayı 67, Mart-Nisan 2015.

Nia, Mahdi Mohammed, “**Discourse and Identity in Iran’s Foreign Policy**”. Iranian Review of Foreign Affairs, Cilt:3 No:3, 2012, s.31

Öztürk, Ersoy. “Dünden Bugüne Pan-Arapçılık Ve Arap Baharı: Yeni Bir Pan-Arap Uyanışı mı?”, **Akademik Ortadoğu Dergisi**, 2012.

Onat, Ferah. “Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme”, **Gazi üniversitesi İletişim Fakültesi Kavram ve Araştırma Dergisi**, Sayı:31,2010

Özev, Muharrem Hilmi. “**İran-Suudi Arabistan İlişkileri: 1932-2014**”. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:66 No:1, 2014.

Juneau, Thomas. “Iran’s Policy Towards the Houthies in Yemen: A Limited Return on a Modest Investment”, **International Affairs**, Vol:92, No:3, 2016.

Salisbury, Peter. Yemen: Stemming the Rise of a Chaos State. **Middle East and North Africa Programme**, 2016.

Siegel, P.C. Perception Management: IO’s Stepchild Low Intensity Conflict & Law Enforcement., 2005.

Sinkaya, Bayram. “İran-Yemen İlişkileri ve Ensarullah Hareketi”. **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 7 Sayı: 67, Mart-Nisan 2015.

ÜNGÖR, Çağdaş. “Arap Baharı: Çin Rüyası”, **Ortadoğu Dergisi**, Cilt: 6 Sayı: 61, Mart-Nisan 2014.

Yaşaroğlu, Hasan. “Zeydiyye’nin İmamet Görüşleri ve Diğer Bazı Mezheplerle İlişkileri”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 3, 2013

Diğer Yayınlar:

Büyükkara, Mehmet Ali. **Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi.**

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul, s. 144

http://isamveri.org/pdfdrg/D01525/2011_30/2011_16_30_BUYUKKARAM.pdf

(Erişim Tarihi 30 Nisan 2019)

Çetiner, Gültekin. “Yalancı "Arap Baharı"”. 15 Eylül 2011,

[http://www.haber7.com/yazarlar/prof-bgultekin-cetiner/784646-araplarin-](http://www.haber7.com/yazarlar/prof-bgultekin-cetiner/784646-araplarin-yalanci-bahari)

[yalanci-bahari](http://www.haber7.com/yazarlar/prof-bgultekin-cetiner/784646-araplarin-yalanci-bahari) (Erişim Tarihi 18 Nisan 2019)

Duran, Burhanettin. “Yemen’de ‘Sağduyu’dan İç Savaşa”. Sabah, 27 Mart 2015,

[https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2015/03/27/yemende-sagduyudan-ic-](https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2015/03/27/yemende-sagduyudan-ic-savasa)

[savasa](https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2015/03/27/yemende-sagduyudan-ic-savasa) (Erişim Tarihi 22 Nisan 2019)

“Egypt Expands Armed Forces Mission in Yemen”. Daily News Egypt, 1 Ağustos 2015,

[https://dailynewssegypt.com/2015/08/01/egypt-expands-armed-forces-mission-](https://dailynewssegypt.com/2015/08/01/egypt-expands-armed-forces-mission-in-yemen/)

[in-yemen/](https://dailynewssegypt.com/2015/08/01/egypt-expands-armed-forces-mission-in-yemen/) (Erişim Tarihi 1 Mayıs 2019)

Ez Zeatira, Yaser. 'İran'ın Elindeki Dördüncü Arap Başkenti'. Aljazeera Türk, 27 Eylül

2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iranin-elindeki-dorduncu-arap-baskenti>

(Erişim Tarihi 12 Nisan 2019)

“Gündem Suudi Arabistan’ın Yemen Operasyonu! Arap Ordusu Geliyor”. Milliyet, 26

Mart

2015, [http://www.milliyet.com.tr/gundem-suudi-arabistan-in-](http://www.milliyet.com.tr/gundem-suudi-arabistan-in-yemen/dunya/detay/2034677/default.htm)

[yemen/dunya/detay/2034677/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/gundem-suudi-arabistan-in-yemen/dunya/detay/2034677/default.htm) (Erişim Tarihi 12 Nisan 2019)

İran Yemen'e Silah Gönderdiği İddialarını Yalanladı". Hürriyet, 31 Mart 2015
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iran-yemene-silah-gonderdigi-iddialarini-yanlanladi-28603769> (Erişim Tarihi 12 Nisan 2019)

İran ile Husiler arasındaki ilişkiye dair bir analiz için, Emel El Alim, Aljazeera Türk, 17 Nisan 2015, "Husi-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/husi-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki>
(Erişim Tarihi 16 Nisan 2019)

"İran 4 Maddelik Yemen Planını BM'ye Sundu". Sabah, 18 Nisan 2015,
<https://www.haberler.com/iran-4-maddelik-yemen-planini-bm-ye-sundu-7208381-haberi/> (Erişim Tarihi 12 Nisan 2019)

Hassan, Ali Saif. "Yemen, National Dialogue Conference: Managing Peaceful Change?".
https://www.c-r.org/downloads/accord25_yemen.pdf (Erişim Tarihi 18 Nisan 2019)

"Hadi: Aden'e Ülkemizin Bölünmesi için Gelmedik", Dünya Bülteni, 21 Mart 2015,
<https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/hadi-adene-ulkemizin-bolunmesi-icin-gelmedik-h325281.html> (Erişim Tarihi 12 Nisan 2019)

"Military Action in Yemen: Who's For, Who's Against?". Aljazeera, 27 Mart 2015,
<http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2015/03/military-action-yemen-150326143748798.html> (Erişim Tarihi 16 Nisan 2019)

"Ongoing Aggression Against the Government of Yemen". U.S. Department of State, 27 Eylül 2014, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/09/232233.htm> (Erişim Tarihi 17 Nisan 2019)

"Outcomes of Yemen's National Dialogue Conference: A Step toward Conflict Resolution and State Building?".

ACRPS, <http://english.dohainstitute.org/release/c5b3a33b-644d-47f8-9e03-85fcb852c899> (Erişim Tarihi 15 Nisan 2019)

Pollack, Kennett M. “**Understanding the Arab Awakening**”. http://www.brookings.edu/~media/press/books/2011/theArabAwakening/theArabAwakening_chapter.pdf (Erişim Tarihi 20 Nisan 2019)

Sakin, Serdar ve Can Deveci, “Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme” http://www.historystudies.net/dergiayrinti/ortadogu-kavrami-ve-sinirlari-uzerine-bir-degerlendirme_272 (Erişim Tarihi 14 Nisan 2019)

Sharp, Jeremy M. “**Yemen: Background and US Relations**”. Congressional Research Service, 11 şubat 2015, s. 7, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL34170.pdf> (Erişim Tarihi 12 Nisan 2019)

“Security Council Demands End to All Actions Undermining Government in Yemen, Expresses Readiness to Consider ‘Article 41’ Measures if Necessary”. United Nations, <https://www.un.org/press/en/2012/sc10671.doc.htm> (Erişim Tarihi 16 Nisan 2019)

“Suikasta Rağmen Diyalog Tamamlandı”. Aljazeera Türk, 21 Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suikasta-ragmendiyalog-tamamlandi> (Erişim Tarihi 22 Nisan 2019)

“US Options in Yemen Following the Houthis’ Take-Over”. ACRPS, 2 şubat 2015, https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPSPDFDocumentLibrary/US_Options_in_Yemen_Following_the_Houthis_TakeOver.pdf (Erişim Tarihi 17 Nisan 2019)

“Yemen's National Dialogue Conference Concludes with Agreement”. BBC, <http://www.bbc.com/news/worldmiddle-east-25835721> (Erişim Tarihi 21 Nisan 2019)

- “Yemen Al Houthi Rebels Slam Federation Plan as Unfair”. Gulf News, 11 Şubat 2014, <http://gulfnews.com/news/gulf/yemen/yemen-al-houthi-rebels-slam-federation-plan-as-unfair-1.1289512> (Erişim Tarihi 16 Nisan 2019)
- “Yemen at War”. Crisis Group Middle East Briefing, No. 45, (27 Mart 2015), <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/yemen-war> (Erişim Tarihi 18 Nisan 2019)

